

САДАҒАНГ КЕТАЙ, ЁШЛАР...

Бу давлатда ўзига хос одамлар яшайди. Бу юрт одамларининг қилиғи, феъли, хатти-ҳаракатлари, сўзию амали ўзгача. Ва бу Ватанда юритилаётган давлат сиёсатининг ҳам ўзига хос, ҳам мос томонлари бор. Хос сиёсат шундан иборатки, у изчил, узлуксиз ва чуқур маънога эгадир.

"Сиҳат-саломатлик" йили ўтди. "Оила йили", "Аёллар йили", "Қарияларни қадрлаш йили". "Ҳомийлар ва шифокорлар йили", "Ижтимоий ҳимоя йили"... Мана, "Ёшлар йили". Айтинг-чи, қандай изчиллик бор? Авваламбор ҳар йил қайсидир ижтимоий қатламга тааллуқлидир. Ҳар йили қайсидир ижтимоий қатламнинг пилигини бир оз кўтаришга ҳаракат қилинади. Бу тобора халқ ҳаётига сингиб боришга ҳаракат қилаётган сиёсатнинг ёрқин намунаси эмасми?

Тўғри, қариялар йилида — қариялар, аёллар йилида — аёллар, ёшлар йилида — ёшларнинг барчаси мурод-мақсадига эришиб қолмайди, албатта. Бу — бор гап. Негаки, ҳаёт кенг, тақдирлар хилма-хил, чигал. Аммо сиёсатда адолат бўлса, тўғрилик, ижтимоий моҳият кучли бўлса, унинг шабадаси ҳар хонадонга етиб боради. Ўтган 2007 йилдаги кўпгина ҳолатларга эътибор беринг. Махсус Давлат дастури асосида, эҳ-ҳе, қанча юмушлар, қанча савоб ишлар қилинди?! Отасиз ёхуд онасиз болалар олий ўқув юртларига имтиёзли шартлар билан қабул қилинганини кўрдик. Булар кўпчилик. Бу инсонпарварлик, меҳрибонлик сиёсати экани аниқ. Матбуот саҳифалари, телевизорни қараб борган бўлсангиз, муҳтожлар, ногиронлар, қоқувчисини йўқотган оилаларга қанча эҳсон, хайриялар қилинди? Меҳрибонлик уйлари-чи!

Бу — адолатли сиёсатнинг ўзгинаси.

Ёшлар йили ҳам лоп этиб пайдо бўлиб қолгани йўқ. Эътибор берсангиз, Конституция куни арафасида ҳар қайсимиз келгуси йил қандай аталар экан деб, баъзан тахмин қиладиган ҳам бўлиб қолдик.

Ҳа, баракалла! Ёшлар йили ҳам мана шу изчилликнинг давоми эди. Чунки ёшларга ғамхўрлик аввалдан давлат сиёсатининг бир қисми бўлиб келади. Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури доирасидаги ишлардан тортиб қурилаётган, қурилган Академик лицейлар, коллежу мактабларни, улардаги ўқув қуруллари, жиҳозлари дейсизми, қай бирини айтасиз? Спорт соҳасида яратилаётган қулайликларни кўринг — хоҳлаганингча шуғуллан, чемпион бўл!

Ёш оилаларнинг моддий аҳволини яхшилаш мақсадида имтиёзли Ипотека кредитлари ажратилаётгани ҳам ғамхўрлик самарасидир.

Президентимизнинг Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 15 йиллиги муносабати билан сўзлаган маърузасида таъкидланганидек, мамлакатимизда аҳолининг 64 фойизи 30 ёшгача бўлган ўғил-қизлардир. Бу юртимизни ёш деб аташга асос бўлувчи статистикадир. Европа давлатларида бу масалада, яъни мамлакатларни яшартириш бобида турли имтиёзлар ҳам фойда бермаётганини ҳам бир эслаб кўйиш фойдадан холи бўлмайди.

Бултур ёшлар адабиётида ҳам мақтанса арзигулик ишлар бўлди: "Зомин-2007", "Ақчақўл илҳомлари", "Келажак овози" кўрик-танловларида ўнлаб истеъдодли ёш шоиру ёзувчилар, журналистлар кашф этилди. Бу ёшлар билан журналимиз саҳифаларида йил мобайнида муттасил танишиб борасиз.

Абдулла ОРИФОВ
Ўзбекистон қаҳрамони,
Халқ шоири

Ватан улуг Тирга ўхшайди

ВАТАН ФАРЗАНДИ

Гоҳо ёш болага ўхшайди Ватан,
Содда, норасида, пок ва беғубор.
То озор етмасин унга дафъатан,
Бегона кўзлардан асрамоқ даркор.

Ватан улуг тирга ўхшайди гоҳи,
Қўлагай, аритгай кўздан ёшларни.
Юрса товонига ботмасин токи,
Йўлдан олиб қўйинг ҳар хил тошларни.

Ким унинг хизматин этолса адо,
Икки дунёда ҳам бўлмагайдир кам.
Ўзини таъмасиз қилдимиди фидо,
Ўша зот Ватанга фарзанд чинакам.

ЁШЛИГИМ

Олис қишлоғимнинг кўчаларида,
Тупроқни чангитиб юрган ёшлигим.
Жанубнинг юлдузли кечаларида,
Ухламай хаёллар сурган ёшлигим.

Орзулар қайгадир чорлади бир чоқ,
Ортда қолиб кетди у азиз тупроқ.
Кимгадир шогирду кимгадир ўртоқ,
Шеър билан суҳбатлар қурган ёшлигим.

Танидим юртимни, қадим элимни,
Алишер сўзлаган сулув тилимни.
Ва лекин ёвларим тўсиб йўлимни,
Не забун кунларни кўрган ёшлигим.

Дунёда бировни камситмоқ ёмон,
Ёмондир сеники бўлмаса замон.
Тополмай бир чора, тополмай имкон,
Ўзини узлатга бурган ёшлигим.

Шукур, тўзонларда қолмадим сўлиб,
Келди хуш даврон ҳам шавқларга тўлиб.
Энди рўпарамда набирам бўлиб,
Мардона қад кериб турган ёшлигим.

ЎЗБЕК НОНИ

Қайси бир замонда, қайси бир Султон
Топибди ақчани, топибди шонни.
Ва лекин дуч келиб тақдир беомон,
У орзу қилибди бир бурда нонни.

Бир улуг аллома фикрин айлаб жам,
Сўзимни маталга йўйманглар, дебди.
Токчага буй чўзсанг, Қуръон турса ҳам,
Нонга сира оёқ қўйманглар, дебди.

Нон ва Ўзбекистон уйқашдир азал,
Бу юртга не эллар нон деб келганлар.
Сарғашта қушлар ҳам доим, галма-гал
Бу юртдан ризқини териб еганлар.

Юртим, буюклигинг билди кенг жаҳон,
Тўлди омборларинг ўз донинг билан.
Сийлайсан оламни ёзиб дастурхон,
Меҳнатдан яралган шу нонинг билан.

Сени ушбу кунда қутлайман, юртим,
Ризқингни бут қилди олтин хирмоним.
Ҳар иссиқ нонингни қуёшдай кўрдим,
Дунёга нон берган Ўзбекистоним!

25.12.07 й.

ҚАРҒИШ

Оссалар — дақиқа умринга яқун,
Отсалар — дақиқа умринга яқун.
Эл-юрт қарғишидан асрасин Худо,
Авлод-аждодинга етгай у бутун.

21.11.2007 йил

ИНСОН

Сенга бўлсин эзгу ҳисларим,
Нафратларим бошқа ёқларга.
Ўзни таниб, Сени изладим,
Дуч келсам ҳам шум сиёқларга.

Биров сени авлиё деди,
Биров деди меҳнаткаш сиймо.
Гар сийратинг ёдимда эди,
Суратингни кўрмадим аммо.

Йўлиқасан гўдак бўлиб гоҳ,
Гоҳ мўйсафид, гоҳ шод, гоҳ нолон.
Кимлигиндан бўлмадим огоҳ
Ва атадим номингни — Инсон.

20.11.2007 йил

ТАБИАТНИНГ ИШИ

Табиатнинг иши ғоят ранг-баранг,
Ҳаддан зиёдликни севар у бироз.
Икки бошли бузоқ бор эмиш, қаранг,
Бор эмиш қайдадир тўрт оёқли ғоз.
Турфа ҳодисотга учрар одам ҳам,
Гоҳида отлиқ у, гоҳи пиёда.
Гоҳи босиб келса ҳаддан зиёд ғам
Гоҳи шодлик келгай ҳаддан зиёда.

Лекин ҳеч бир инсон билмас шу асно,
Тақдир ипи қандай тўқилганини.
Ҳаддан зиёд оқил туғилдими ё,
Ҳаддан зиёд нодон туғилганини.

24.11.2007 йил

ЖАННАТ

Умрим шамоллари ҳануз елади,
Ҳануз нурли чеҳранг турар қошимда.
Онажон, мен сени кўргим келади
Етмишини қоралаб қолган ёшимда.
Майлига, менга ҳам ором тилагин,
Онажон, соғинчим ўзингсан рости.
Мўйсафид ўғлингни бошин силагин,
Менга жаннат эрур оёғинг ости.

25.11.2007 йил

ОШ

Кимдир кимга ташиланиб,
муттасил захрин сочар,
Хашагини титкилаб,
минг йиллик айбин очар.
Эҳтиёт бўл, биродар,
гўлаҳларга ишонма,
Ош пишганда қозонни
билдирмай олиб қочар.

25.11.2007 йил

ПАХТА

Туғилиб илк бора бешикка кирсам,
Бошимда болишим бўлган ўзингсан,
Дунёнинг қайси бир бурчида юрсам,
Фурурим, нолишим бўлган ўзингсан.

Кездим саройларни шухратинг сабаб,
Гоҳи зиндонларга айланди жойим.
Лойимни қорганда момикқа ўраб,
Йўрғаклаб олгандир балки Худойим.

Пахтам деб куйласам сени қай замон,
Ёғилди шаънимга ҳатто маломат.
Эмишим йўқ сенда илҳомдан нишон,
Йўқдир гўзалликдан сенда аломат.
Сени ризқим деган муштипар онам,
Демакки, ризқимсан азалдан-азал.
Токи шу тупроқда экан насибам,
Ҳатто янтоғига ёзурман ғазал.

27.11.2007 йил

ДҲСТ

Тақчил буюмлар бор, тақчил дори бор,
Уларга айрича бўлгай эътибор.
Дўст ҳам тақчилларнинг
рўйхатидадир,
Дўстни ҳам топмоқлик душвордир,
душвор.

3.12.2007 йил

ҲИДОЯТ ЙЎЛИ

Энг яхши жиҳод — эзгу ният
билан қилинган ҳаждир.

Ҳадис
Исломининг муқаддас арконлари бор,
Ҳаж, рўза, намозу закот ва жиҳод.
Улар боғлиқ эрур иймонга пойдор,
Бажарган ҳар мўмин топгайдир
нажот.

Рўза ва намоз-ку ҳамроҳдир доим,
Закот ҳам топилгай ба қадри имкон.
Имонинг то маҳшар бўлсин бут, қоим,
Лекин жиҳод недур? Наҳот жанг
ва қон?

Қай мўмин ҳидоят йўлини билса,
Ҳирсу нафс ҳужумин этолсин барбод.
Расулуллоҳ демиш: - Кимки ҳаж қилса,
Ўшадир дунёда энг яхши жиҳод.

19.12.07.

КАМТАРЛИК

Ҳар кимга буюрсин ўзининг дарди,
Бавзан кулсанг камдир, йиғласанг ҳам оз.
Бир куни хилватда суҳбат қиларди
Содда шогирд билан меҳрибон устоз.

Устоз дер эдики: — Топшириқ иулдир:
Гум қил фалончини, қурисин зоти.
Сўнг эса албатта ўзингни ўлдир,
Жаннатга тушасан ўша заҳоти.
Шогирди дер эди ғоятда камтар:
— Устоз, мақбул эрур айтган сўзингиз.
Жаннат шу қадарли нақд бўлса агар,
Ишни бошлаб беринг аввал ўзингиз.

20.12.07.

ИНСОН ОМИЛИ

Самолётлар қулар,
Кемалар чўкар,
Поездлар изидан чиқиб кетади.
Бу ҳолнинг сабабин қанча изқувар,
Қанча идоралар таҳлил этади.

Майда мурватгача ахтариб топиб,
Текирар илминг неча комили.
Охири бесамар дафтارين ёпиб,
Дейдилар: Сабабчи инсон омили.

О, инсон омили, сўнги сабабкор,
Тангри қошидаги ёлғиз далолат.
Ўзининг дардинга ўзингсан айбдор,
Ўзингга юклайсан ўзинг маломат.

Ҳатто надоматинг ўзингга тортиқ,
Чўккан кема билан чўккайми зоринг.
Баридан ортиқдир, баридан ортиқ
Сенинг бир-бирингга берган озоринг.

Ғалва чиқармоққа сен доим шайсан,
Бурайсан тинч турган бошининг
мурватин.

Умринг ўтиб борар, сен-чи яшайсан,
Бир шумлик қилишининг пойлаб
фурсатин.

Не-не закий зотлар сенинг дастингдан,
Шайтонга коранда бўлгани ҳам рост.
Сенинг макрингдану сенинг қасдингдан,
Кимлардир беажал ўлгани ҳам рост.

Улуғ каишиётлар сеники гарчанд,
Ўзингсан фалакнинг тенгесиз олими.
Бир кун меҳварида замин еса панд
Сабаб бўлмасмисан, инсон омили.

23.12.07 й.

ИЖРОЧИЛАР

Мақсадимиз аниқ,
Ҳоямиз порлоқ.
Зорлигимиз йўқдир ҳимочиларга,
Ва лекин ишимиз тушади кўпроқ
Баъзи бир қадрдон — ижрочиларга.
Секин ўсиб бориб, уч йилми, тўрт йил
Мазкур ўриндиқда ўлтирар улар.
Жуда ҳам зийракдир, жуда ҳам қобил,
Бўлмаган ишни ҳам бўлдирад улар.

Унутиб қўйиши мумкиндир баъзан
Бирор таниши ё ёрнинг исмини.
Лекин унутмайди, ёзилмай қолган
Муҳим ҳисоботнинг сўнги қисмини.

Уйига қайтади ҳориб ва толиб,
Баъзан ярим тунда ё ундан нари.
Тушларига кирар — курортлар қолиб,
Мансабнинг кейинги поғоналари.

Асли ўшаларда синалар тоқат,
Улар бор, қўрғонга йўламас ётлар.
Аниқ тавсифлари биттадир фақат:
Ижрочи зот улар, ижрочи зотлар.

Бироқ кўнгли жўшиб онда-ю сонда
Баланд мақомларда сўзлайдилар ҳам.
Сигара тутатиб юксак балконда
Олис-олисларни кўзлайдилар ҳам.

Не ажаб, тобига келганда тандир
Новвой очиқ жойга кулча ҳам ёнгай.
Нима бўлганда ҳам, улар барибир,
Кутлуғ даргоҳларда тарбия топгай.

Шеъримни тугатдим,
Ҳоя ва туроқ
Таҳлили олиму имлочиларга.
Айрим таибеҳларим суст бўлса бироқ,
Ўзримни айтурман ижрочиларга.

23.12.07 й.

ҚУЁШ БЕКАТИ

Сайр қилиб юраркан олис Ёпонда,
Ажиб фахр ҳисси жўшарди қонда:
Қуёш бу диёрдан чиқса ҳам гарчанд,
Бир кун тўхтаб ўтар Ўзбекистонда.

22.09.2007 йил, Токио

ЯНГИ ДАВРА

Бир даврада мен ўзимни бегона
сездим,
Гўё бошиқа сайёрага келгандай сайёҳ.
Турфа нозик буюмлардан қамашиб
кўзим,
Қўрқар эдим, тегиб кетмай дея
баногоҳ.

Аҳли давра ғоят пўрим, ғоят
мафтункор,
Ҳар бирининг имосида назокат аён.
Улар таъзим қилишарди такрор ва
такрор,
Тақиб олган узуклари ялтирар шоён.

Мен-чи ёлғиз ўлтирардим кўрган каби
туш,
Бўйинбоққа мос келганми мен
кийган кўйлак?
Талай санчқи, қошиқларга боқардим
хомуш,

Қайси бирин қайси қўлга олмоғим
керак?

Шу он қўшиқ янграб қолди ёруғ
сахнада,
Ҳамгинмиди, шодмонмиди —
билмасдим, валлоҳ.
Май ичмасдан мастдай эдим ўша
лаҳзада,
Менинг учун қадаҳ сўзи
айтилмишидир, воҳ!

Янги замон ғунчалари, сизларга
салом,
Битта кўҳна мўмиёни
сийламишсиз, бас.
Набиралар кўрсатибди менга
эҳтиром,
Демак, ушбу даврада мен бегона
эмас.

31.12.2007 й.

ЙЎРИҚ

Дунёнинг ибратли йўриқлари бор,
Ўша бошқаради умр кemasин.
Дўстига меҳрини этганда изҳор,
Ҳеч ким кўкрагидан тепки емасин.
Қанчалик баландга чиқмасин одам
Асло унутмасин Халлоқ — эгасин.
Ўзини гуноҳкор санасин ҳар дам,
Савоб ишни эса қилдим демасин.

10.01.2008 й.

МУАК

Сен мени кечиргин гапларим учун,
Ўринсиз сўзларим учун кечиргин.
Сенинг юзларингга боқиб туну кун,
Тўймаган кўзларим учун кечиргин.
Фикринг меникидир, зикринг меники,
Менга тааллуқли гўзаллигинг ҳам.
Қолган барча мулкнинг, майли, сеники,
Ўзингга не қолди, айтгил, Ҳанифам?

10.01.2008 й.

Зулфия ҚУРОЛБОЙ қизи

Роман*

Биргина айби — ёнидаги хужжатини йўқотиб қўйгани учун ўзга юртда гаройиб уқубатларни бошидан кечирган йигитнинг севги қиссаси

* * *

Эрталаб ёмғир аралаш қор ёғди.

Ҳаво замҳарир, осмон қорайиб турарди.

Соат ўнлар атрофида медпунктга Пўлат Дамирович кириб келди. Унинг юзи гезарган, кўзлари газабнок эди.

— Гулруҳ Қосимовна, анови эркатойингиз қачон ишга чиқади? — деб сўради у Гулруҳдан одатдагига мутлақо ўхшамайдиган зардали оҳангда.

Гулруҳ эркин жавоб берди:

— Эркатойим ҳали-вери ишга чиқмайди.

— Нега?

— Жароҳати ҳали тузалгани йўқ.

— Қачон тузалади?

— Номалум.

— Гулруҳ Қосимовна, беморингиз бир ҳафтадан кейин ишга чиқмаса, кўчага ҳайдашга мажбурман.

— Бир ҳафтадан кейин ишга чиқа олмайди.

— Менга текинтомоқ, боқиманданинг кераги йўқ! — депсинди Пўлат Дамирович.

— Пўлат Дамирович, нега асабийлашяпсиз? Ахир, у ишга яроқсиз. Яроқсиз одамни қандай қилиб ишлашга мажбур қиласиз?

— Ишга яроқсиз одамнинг менга кераги йўқ. Битга такасалтанг учун контора ҳисобидан қанча харажат кетаётганидан хабарингиз борми?!

— Хабарим йўқ, ҳозирча. Аммо Ҳаким Назаричдан

сўраб билволаман.

— Бу ишга бурнингизни тикмаганингиз маъқул, Гулруҳ Қосимовна!

— Пўлат Дамирович, бунчалик дағдаға қилишингиз боисини тушунолмапман. Мен тиббий ходим сифатида беморларимнинг аҳволига жавобгарман, ахир!

— Бурчингизни аъло даражада ўтаяпсиз, Гулруҳ Қосимовна. Бу ёғига энди аралашманг!

— Бу буйруқми?

— Ҳа, буйруқ!

Пўлат Дамирович кескин бурилди.

— Пўлат Дамирович, — мурожаат қилди Гулруҳ унга.

— Ҳамма нарсани пул билан ўлчасак, ҳисоб-китобга тақайверсак, одамийлик деган нарсани қайда қолади?

— Бу менинг муаммойим эмас! — шу заҳоти жавоб берди Пўлат Дамирович.

— Бемор ишга яроқсиз бўлса, дарров кўчага улоқтиришимиз керак экан-да?!

— Улоқтиринг! Иложи бўлса, узоқроққа улоқтиринг.

Дод-фарёди қулоққа эшитилмасин!

Гулруҳ яна бўш келмади:

— Ярадор йигитни аллақачон улоқтириб юбормадингизми ҳайтовур?

— Уни улоқтириш шарт эмас, — Пўлат Дамировичнинг овозида мамнунлик сезилди. — Жароҳатига аллақачон қурт тушибди! Яна бир ҳафтадан кейин у куртларга бутунлай ем бўлади!

Пўлат Дамирович хо-холади.

Гулруҳнинг овози чиқмай қолди.

* Охири. Боши ўтган сонларда.

Этим жимирлаб, аъзойи-баданамга нина санчилгандай бўлди.

Йўлакда вазмин қадам товуши эшитилди.

Ирғиб ўрнимдан турдим.

— Салом, Ҳаким Назарич.

Ҳаким Назарич бош ирғади, кейин:

— Ишлар яхшими? — деди секин.

— Раҳмат.

— Ичкарида одам борми?

— Пўлат Дамирович...

Ҳаким Назарич остона ҳатлади.

— Нима гап? Иккалангизни ҳам қовоғингиздан қор ёғяпти, тинчликми? — Ҳаким Назарич стулга ўтираркан, аввал Гулруҳга, сўнг Пўлат Дамировичга савол назари билан тикилди.

— Шунчаки иш юзасидан... — гўлдирди Пўлат Дамирович.

— Беморлар масаласида сал тортишиб қолдик, — деди Гулруҳ.

— Келиша олдиларингизми?

— Йўқ.

— Мен ҳам бу масалада Пўлат Дамировичга ҳеч гап уқтира олмаяпман. Айниқса, қочоқ йигит тўғрисида у кишининг умуман эшитгиси келмайди.

— Ҳаким Назарич, — деди Пўлат Дамирович қизарган-бўзарган ҳолда. — Мен сизнинг ишингизга аралашмаяпман-ку. Сиз ҳам аралашманг, илтимос! Акс ҳолда...

— Нима "Акс ҳолда?.." — оҳиста сўради Ҳаким Назарич.

— Ҳаким Назарич, битта саволимга жавоб берсангиз, — деди Пўлат Дамирович истехзо билан боқиб. — Сиз ким билан ишляпсиз ўзи?!

Ҳаким Назарич дарров жавоб бермади. Бир неча сониялик жимликдан кейин у:

— Пўлат Дамирович, ҳар қандай шароитда ҳам одамийликни унутмасак яхши бўларди, — деди.

— Одамийлик учун пул тўланмайди-ку!

Қолаверса... — Пўлат Дамирович аламли кулимсираганча ён-верига қаради. — Қолаверса, мен бир нарсага тушунмаяпман...

Шу чоғ Ҳаким Назарич ирғиб ўрнимдан турди ва кутилмаганда ҳайқиргудек бўлиб:

— Пўлат Дамирович! — деб юборди.

Гулруҳ чўчиб тушди.

Юзи аламдан бужмайган Пўлат Дамирович тахта бўлиб қолди.

Ҳаким Назарич бошқа бир сўз демасдан хонадан чиқиб кетди.

Бир дақиқалардан кейин ўзига келган Пўлат Дамирович ич-ичидан тошаётган газабини жиловлай олмай, қийшанглади:

— Узини оқибатли кўрсатмоқчи бўляпти, ярамас!

Кейин у ҳам кетди.

Гулруҳ хона ўртасида қаққайиб турарди. Юзида қон қолмаганди. Худо шоҳид, шу чоққача мен гул япроғидаги шудрингдай покиза, бокира, олий мақсади йўлида ҳар қандай тўсиқни писанд қилмайдиган бундай оқила аёлни учратмагандим. Беҳад ҳайрон эдим...

Тунда яна Хусандан хабар олиш учун отландим. Бироқ бу сафар омадим юришмади. Штабдан нарига ўта олмадим. Чунки тўлин ой нури мўл-кўл ёритаётган дераза олдида Пўлат Дамирович бир аёлни кучоқлаганча ташқарига қараб турарди. Уларнинг иккаласи ҳам ярим яланғоч эди.

Шифтга тикилиб ётганча кўзим илинган эди. Аммо кўп ухлай олмадим.

Гулруҳнинг:

— Даврон ака, бу ёққа келинг, тезроқ! — деган ташвишли овозидан уйғониб кетдим.

Тепамда Гулруҳ турарди.

— Нима гап?

— Алишер...

Гулруҳ шундай деди-ю, хонасига югурди.

Парда ортидан Алишернинг аянчли ноласи эшитиларди.

— Буни қаранг, — деди Гулруҳ парда ортига ўтганимда Алишернинг оёғини кўрсатиб. — Нима қилишга ҳайронман...

Инграб ётган Алишернинг сарғайган юзида бемисл оғриқ қотиб қолган, қовоқлари шишган, иситма зўридан нуқул алаҳларди.

— Тахтакачни олиб ташласам, дегандим. Ёрдамлашворинг, — деди Гулруҳ.

— Нима қилишим кераклигини айтсангиз бўлди.

— Хўп.

Алишерга ухлатадиган укол қилганидан кейин Гулруҳ ишга киришди.

Алишернинг оёғи шишиб кетганидан йўғон гўлага ўхшаб қолганди.

— Мана, кўрдингизми? — деди Гулруҳ ярадор оёқнинг қонталашган қисмини кўрсатиб. — Мана шу ерда йиринг тўпланган. Болага шу нарса азоб беряпти. Инфекция қонга ўтса... тамом.

Ун гулидан бир гули ҳам очилмаган йигитчага раҳим келди. Турмуш ташвишларини бунчалик эрта бўйнига олмаса?.. У ёқда Хусан... Дарвоқе, Сафаралининг ҳоли не кечдийкин?

Қайлардасан, дўстим?!

Орадан икки кун ўтди.

Кечки пайт.

Гулруҳ билан овқатланмоқчи бўлиб тургандик, хонага Пўлат Дамирович кириб келди. У ширакайф эди.

— Пуштипаноҳингиз Ҳаким Назаричга устимдан шикоят қилсангиз ҳам майли, аммо ҳозир хонани бўшатиб қўйсангиз! — деди у менга хўмрайиб қараркан.

— Йўлакда бўламан, — дедим Гулруҳга.

— Бу ердан узокроққа йўқолсангиз яхши бўларди! — қичқирди ортимдан Пўлат Дамирович.

Курсини йўлакка олиб чиқиб, шундоқ эшик орқасига қўйиб ўтирволдим.

— Гулруҳ Қосимовна, тансоқчингиз сал анақароқлиги ўзингизга ҳам сезиладими? — ичкаридан Пўлат Дамировичнинг кинояли сўзлари эшитилди.

— Сизга шундай туюлгандир. Бу кишини шахсан Ҳаким Назаричнинг ўзлари тавсия қилганлар.

— Дарвоқе, Ҳаким Назарични эсимга солганингиз яхши бўлди. Биласизми, кеча кечқурун менинг олдимга ким келди?

— Ким?

— Ҳаким Назаричнинг хотини!

— Нима бўпти шунга?

— Бу ёғини эшитинг аввал. Ксения Сергеевнанинг гапига қараганда, Ҳаким Назарич анчадан буён ишхонада ётиб қолаётганмиш! — Тушуниксиз хушчақчақлик билан сўзларди Пўлат Дамирович. — Шўрлик Ксения Сергеевна ҳайрон, ишларингиз шунчалик кўпайиб кетдими, дейди. Авваллари ҳечам бунақа қилмасди, ярим кечаси пиёда бўлсаям уйга етиб келарди, дейди яна. Муомаласиям ўзгариб қолганмиш. Менга авваллари халоскорга қарагандай қарарди, дейди куйиниб. Ҳа, айтганча, балки бирорта енгилтак хотинга илакашиб қолмадимикин, деган хавотири ҳам йўқ эмас.

— Пўлат Дамирович, бунақа гийбатларга ҳушим йўқ.

— Бу гийбат эмас. Бир мушфиқ аёлнинг ҳасрати...

— Шунга айтиш учун келганмидингиз бу ерга?

— Йўт-е, нималар деяпсиз? Гапдан гап чиқиб... Мен...

Гулруҳ Қосимовна, анув кунги таклифимга жавоб берасизми, йўқми?

— Йўқ.

— Сиз тагин нотўғри хаёлларга бораётган бўлманг, мен даволаганингиз учун, яхши сўзларингиз билан

тушкун қалбимга малҳам бўлганингиз учун миннатдорчилик тариқасида...

— Миннатдорчилик билдиришга шошилманг. Муолажани яна давом эттиришингиз лозим. Бу дард билан ҳазиллашиб бўлмайди.

— Сиз нима десангиз айтганингизни қиламан. Фақат, илтимос, раъйимни қайтарманг.

— Пўлат Дамирович, келинг, очикчасига гаплашиб олайлик.

— Бажонидил.

— Мени ўйнашликка таклиф қилаётганингизни сезмаяпти, деб ўйлаясизми? Ахир, бола-чақали одамсиз. Эҳтимол, сизнинг хотинингиз ҳам Ксения Сергеевнага ўхшаб аллақарларда йиғлаб юргандир?

Бирдан жим бўлиб қолишди.

Қозик ютгандай, қимир этмасдан ўтирардим.

Бир маҳал...

— У йиғламайди, — Пўлат Дамировичнинг маҳзун овози келди. — Мени йиғлатади!

— Сизни-я? — аламли кулди Гулруҳ.

— Ҳа, мени. Юрагим йиғлайди менинг

— Ҳамма эркаклар шунақа. Йўлига юргизиб олгунча мингта ёлгонни қалаштириб ташлашади.

— Менинг сўзларим ёлгон эмас! Ишонмасангиз, мана, ўзингиз кўринг, сиз шундай аёл билан яшаган бўлармидингиз агар менинг ўрнимда бўлганингизда?!

Пўлат Дамирович афтидан сурат кўратди-ёв, бир лаҳзалик жимликдан кейин Гулруҳ:

— Бу қизингизми? — деб сўради.

— Ҳа. Шу қизим ва лаънати шартнома туфайли мен ундан ажраша олмайман!

— Қанақа шартнома?

— Никоҳ шартномаси-да. Шартномага мувофиқ, агар биз ажрашадиган бўлсак, бутун мол-мулк, тўплаган давлатим хотиним ва қизимнинг номига ўтади.

— Эҳ-ҳе, бу ёғи жуда оғир савдо экан-ку.

— Ҳўрлигимда ота-онам уйлантириб қўйишган.

Тўйни ота-оналар қилишади, азобни фарзандлар тортишади! — аламли хўрсинди Пўлат Дамирович.

— Ношукр бўлманг, ажойиб қизчангиз бор экан.

— Агар хўп десангиз, сизга уй олиб берардим. Худди хотинимдай ҳамма нарса билан таъминлайман. Энг муҳими, озод бўласиз!

— "Худди хотинимдай..." дедингизми? Пўлат Дамирович, менга ҳеч нарсанинг кераги йўқ. Яхшиси, тинч қўйинг мени!

— Наҳотки озодлик ҳам сизни қизиқтирмаса?

— Бундай озодликнинг менга кераги йўқ!

— Биласизми, Гулруҳ Қосимовна, шу топда хаёлимга нима келди?

— Мени тинч қўйинг. Бошим оғрияпти.

— Табиблар ҳам касал бўлишадими?

— Уф!

— Бир оғиз гап. Агар энг яқин шерикларингиздан иккитасини озод қиламан, деб ваъда берсам, айтганимга кўнасизми?

— Агар ҳозироқ чиқиб кетмасангиз, соқчини чақираман!

— Тупурдим ўша соқчингизга! Имкон туғилган заҳоти ўша мурдашўй соқчининг пешонасидан дарча очаман!

Эшик тарақлаб очилди.

Пўлат Дамирович ўқдай отилиб хонадан чиқди.

Бироздан кейин эшикдан мўраладим. Гулруҳ дераза олдида турарди. Елкалари силкинарди унинг...

Бир ҳақиқатни кашф қилдим шу куни. Гулруҳ малъун Пўлат Дамировични севмас экан!

Бир неча кундан бери юрак-бағримни эзган тушунмовчилик ёзги тумандай тарқади-кетди. Гулруҳга нисбатан ҳурматим ортди (Биласизми, эркаклар камдан-кам аёлларни ҳурмат қилишади), ахир, ниҳоятда

димоғдор, бузуқ ва разил кимса қаршисида унинг ўзини мардона тутиши таҳсинга сазовор эмасми?

Эътибор берган бўлсангиз, унинг гапларида қанчалар кескинлик, мулоҳазакорлик ва қиличдек ўткир ҳақиқат мужассам эди! Назаримда бу ерда тўпланганлар орасида ўзини руҳан тутқун ҳисобламаётган ҳамда тушкунликка берилмаётган биргина инсон Гулруҳ эди. Бу ҳам адолатсизликка қарши исённинг ўзига хос кўриниши эмасми?!

Ҳаётда ҳар хил фосиқ, виждонсиз одамларни учратганман. Аммо Пўлат Дамировичдек бузуқ ва юзсиз одамни кўрмагандим. Ҳатто баъзи хусусияти ва фазилатларига кўра қотил Хусан ҳам ундан олижаноброқ ҳамда одаммийроқ эди.

Пўлат Дамирович ниҳоятда қониқтириб бўлмайдиган даражада лаззатга ўч кимса эди. Бу борада унинг на ботини, на зоҳири ҳеч қандай меъёр, ҳеч қандай қонуниятга бўйсунмасди. Ҳузур-ҳаловати ва нафсини қондириш учун ҳар қандай қабоҳатдан тап тортмасди. Бераҳмлик ва дилозорлик эса унинг табиатидаги тўғма жиҳатлар эди. Эҳтимол шунинг учун ҳам у полициячилик касбини танлагандир. Пўлат Дамирович кўришга тоб-тоқати бўлмаган хотини, қизи, қарғиш теккан молу давлати ва гўрлигида яхши кўрмаган қизига уйланишга мажбур қилган ота-онаси ҳақида нафрат билан сўзлаганда мен унинг бениҳоя бахтсиз эканлигини ҳис қилдим.

Ўшанда Гулруҳни содагина тутқун аёл ҳаёл қилиб, бир хуруждаёқ мақсадимга эришаман, деб хомтама бўлган Пўлат Дамирович чучварани хом санаганини англаб етганидан кейин шундай разилликларга қўл урдики, эшитсангиз ҳайрон қоласиз...

Бир куни Наргиза билан Санобар мени тушликка таклиф қилишди. "Ёлғиз ўзингиз келинг", дейишгани учун бу ҳақда Гулруҳни огоҳлантирмасдан ўзим бордим.

Дастурхонда тансиқ таомдан ташқари у-бу ширинликлар ҳам бор эди. "Маҳсус тушлик" учун анча-мунча уринишгани кўриниб турарди.

— Бирортангизнинг туғилган кунингиз эмасми? — деб сўрадим аёллардан.

— Туғилган кунни, худо хоҳласа, уйда нишонлаймиз, — деди Санобар пишиллаб.

— Бирор хушхабар борми?

Санобар Наргизага қаради.

— Аввал овқатланиб олсинлар, кейин гаплашамиз, — деди Наргиза овқатни олдимга суриб қўйиб.

Бундай вақтда томоқдан овқат ўтадимми?

— Очикроқ гапирсаларинг-чи, — дедим қизишиб.

— Вой, намунча, жаҳлингиз бурнингиз учуда турадимми, дейман? Айтарли ҳеч гап йўқ, — деди Санобар ясама беғамлик билан. Аллақандай муҳим гапи бордай ичида атала пишаётгани юзидан сезилиб турибди-ю...

— Сиздан сўрайдиган гапларимиз бориди. Аввал овқатдан олинг. Ўзи унчалик муҳим эмас, — деди Наргиза.

Шу хотин мени ҳар доим оч юради, деб ўйласа керак.

Қўлларимни кўксимда чалиштирганча қатъий оҳангда:

— Нима гаплигини билмагунимча оғзимга ушоқ ҳам олмайман, — дедим.

— Майли, ихтиёрингиз, — Наргиза оғрингандек ликопчани нари сурди.

— Кеча бизни анови Дамирович дегани олдига чақириб бир гапни айтувди, — базўр эшитиладиган қилиб сўзлади Санобар. — Гапига қараганда, Гулруҳни яхши кўриб қолганмиш. Агар рози бўлса, унга уйланишга тайёрмиш. Фақат Гулруҳнинг ўзига бу ҳақда оғиз очолмаётганмиш. Қўрқаяпман, дейди. Шу жувон билан гаплашиб берсангиз, икковингизниям бу ердан чиқариб юборардим, деб ваъда берди. Ҳа,

айтганча, яна бир гапни айтганди. "Гулруҳни бутун умрга ўзига боғлаб олмоқчи эмасман. Мендан кўнгли қолган куни ташлаб кетиши мумкин. Ҳеч бир уринтирмасдан шахсан ўзим уйига обориб қўяман", деди бечора.

— Сиз нима деб жавоб бердингиз? — деб сўрадим Санобардан.

— Нима дердим? Биринчидан, савоб учун, иккинчидан, уйга эсон-омон етиб олиш...

— У сизларни алдаган, — дедим Санобарнинг гапини кесиб.

— Фалатисиз-а, Даврон? Кап-катта одам нега алдайди? — деди Наргиза таънали назар ташлаб.

— Агар ақлингиз бўлса, Гулруҳга бу ҳақда оғиз очманг, — дедим Санобарга.

— Фейли ёмонми? — сўради у.

— Ёмон ҳам гапми?!

— Балки сиз секин кўйнига қўл солиб кўрарсиз, ҳар қалай бирга ишлайсиз, — деса бўладими Наргиза.

Ирғиб ўрнимдан турдим.

— Иккалангиз ҳам эсингизни еб кўйибсиз! — дедим-у, ташқарига чиқиб кетдим.

Аёллар ортимдан ҳай-ҳайлаганча қолишди.

Шу куни кечгача Гулруҳнинг кўзига қаролмай юрдим.

Эски танишларим мендан хафа бўлишган чоғи, бир неча кун салом-аликни ҳам йиғиштириб, хўмрайиб юришди.

Ҳовлида улардан бирининг қорасига кўзим тушди дегунча юрагим шигиллаб кетадиган бўлиб қолди. Назаримда бефаҳм бу хотинлар Гулруҳни хафа қилиб кўядигандек туюлаверарди. "Борди-ю, улар Гулруҳни йўқлаб келадиган бўлишса, ичкарига киритмайман!", дердим ўзимча. Бироқ эски танишларим ҳам анойилардан эмас экан ёки бу бир тасодифми, билмайман, Ҳаким Назаричнинг чақирғига биноан унинг хонасига кириб, беш дақиқалардан кейин қайтиб келганимда Санобар билан Наргиза Гулруҳнинг хонасида ўтиришарди.

Хотинларнинг гапига қулоқ тутиш ноқулай. Шунинг учун эшик олдига чиқиб турдим. Ишқилиб, Гулруҳнинг олдида менинг номимни ҳам қўшиб юбормасинлар-да, деган хавотир ичимни тирнарди.

Бир маҳал эшик тарақлаб очилди-ю, иккала аёл отилиб чиқишди. Юзларида қон йўқ.

Эшик яна бир бор тарақлади-ю, ёпилди.

Ит қувган гадойдек иккала аёл ҳам югургилаб ташқарига чиқишди.

— Вой-бўй! — мени кўриб бошини сарак-сарак қилди Санобар пишиллаганча. — Азроил-а, азроил!

— Оғзимиздан чиқар-чиқмас ёқамизга ёпиштирди-я! — деди Наргиза кўзлари ола-кула бўлиб.

— Мен сизларга нима дегандим, — дедим кулгим қистаб.

— Намунча хурсандсиз?! — зардали назар ташлади Наргиза.

— Бунақа эканлигини билмаган эканман, — деди Санобар. — Асов-а, асов! Худди бунақа гап эшитмагандай, бирдан сачраб кетди-я! Унинг ўрнида бошқа хотин бўлганида Дамировичдай одам ўйнашликка таклиф қилсам йўқ демасди. Ҳа, тўғри-да, бу ерда биров билиб ётибдими? Биз кўрганларимизни уйга орқалаб кетармиким? Шу ердаги гап шу ерда қоларди! Эссиз... Ўзини ўйламаса бизни ўйласа бўларди? Унинг уйида йиғлаб қолган бола-чақаси бўлмаса? Қаерда яшашнинг фарқи йўқ-ку унга...

Санобарнинг юзига тарсаки тортиб юборишдан базўр ўзимни тийдим.

Кўп ўтмасдан яна бир кўнгилсизлик юз берди. Кўнгилсизлик! Ҳа, кўнгилсизлик бундан ортиқ бўлмайди.

Эрталаб соат ўнлар атрофида ҳовлида башанг кийинган бир аёл пайдо бўлди. Мен курсини эшик олдига кўйволиб сигарет чекиб ўтирдим. Аёл у ёқ-бу ёққа қарамасдан тўғри мен томонга юрди.

— Назарич шу ердами? — деб сўради у дабдурустан.

— Ҳа, — дейишга зўрға улгурдим.

Аёл шитоб билан ёнимдан ўтиб ичкарига кирди.

Қирқ бешларга борган бу аёл ёшига нисбатан қаримсиқ кўринар, бунинг устига ҳалдан ташқари тўла эди. Юзига шу қадар мўл-кўл упа сурганидан қимматбаҳо пўстиннинг ёқалари оқариб қолганди. Аммо оғир-вазмин гавдасига қараганда ҳаракатлари чаққон эканлиги сезилиб турарди.

Бироздан кейин Ҳаким Назаричнинг хонасидан унинг қаттиқ-қаттиқ гаплари эшитилди.

— Уйинг, боланг, хотининг борлиги эсингдами? Ё буниям эсингдан чиқариб юбордингми?!

— ...

— Баҳона ахтарма! Баҳоналарингга ишонмайман! Мен аҳмоқ сени ишляпти, деб юрибман!

— ...

— Қани ўша мегажин?! Кўрсам бўладими? У сени даволаятими ё ўзига сеҳрлаб оляптими?!

— ...

— Кимдан эшитганимнинг нима аҳамияти бор?! Қани у? Кўрсат хонасини деяпман!

Эшик шахт билан очилди.

Аввал анови аёл, кейин Ҳаким Назарич ташқарига чиқди.

— Ксения! Ксения... Ким нима деса ишонаверасанми? — дерди Ҳаким Назарич истиҳолали оҳангда. — Хонага кир, ўша ерда гаплашамиз.

Ксения кеннойимиз эрининг илтимосига парво қилмади.

— А-ҳа, бу ёқда экан-ку! — медпункт эшиги қаршисида тўхтаган аёл шундай хитоб қилди-ю, жаҳл билан тутқични тортди.

— Хоним...

— Э бор-е!

Эшик нақ юзимга урилгандай ёпилди.

Нима қилишни билмасдан нарироқда ўсал бўлиб турган Ҳаким Назаричга қарадим. У киши индамай хонасига кириб кетди. Шундан бошқа чора топа олмади-ёв.

Бироздан кейин сабрим чидамасдан таваккалига эшикни очиб ичкарига бош суқдим.

— Гулруҳ Қосимовна, хизмат бўлса айтарсиз, — дедим маъноли қараб.

— Чой олиб кела қолинг, Ксения Сергеевна иккимизга, — деди Гулруҳ.

Қирб билан ўтирган Ксения Сергеевнанинг юзидан заҳар томар, лекин бояги вазоҳатидан тушгандай кўринарди.

— Эримни даволаётган эмишсизми? — деб сўрарди Ксения Сергеевна Гулруҳдан беш дақиқалардан кейин хонага чой олиб кирганимда.

— Ҳаким Назарични-я?!

— Худди шундай! — зарда билан таъкидлади аёл.

— Ксения Сергеевна, мен оддий ҳамшираман...

— Мен ҳам.

— Ҳамкасб эканмиз. Ҳамшира врач тавсиясига кўра иш кўришини яхши биласиз-ку. Қанақасига мен Ҳаким Назарични даволарканман?

— Эрим ёмон дардга чалинган эмиш-у, сиз уни яширинча даволаётган экансиз!

— Ҳаким Назаричдай соғлом ва тартибли одам камдан кам учрайди! У киши фақат қаттиқ чарчаган. Юрагининг безовта қилиши шундан. Очигини айтиб қўя қолай сизга, бу ердаги ҳар қанақанги муносабат фақат иш юзасидан!

Ксения Сергеевнанинг бўёқ чапланган юзи турликди. Гулруҳга ишонгиси келгандай аллақандай ювош назар ташлади. Лекин бу узоққа бормади. Ичидаги "ажина"нинг кутқуси зўрлик қилди-ёв, Ксения Сергеевна ирғиб ўрнидан тураркан:

— Бу ерда сиздан бошқа аёллар ҳам борми? — деб сўради.

— Билмадим, — деб жавоб берди Гулруҳ.
— Нега билмайсиз? — ажабланди Ксения Сергеевна.
— Нима, мен сизнинг агентингизманми?!
— Ҳозиргина бип-бинойдайд эдингиз-ку.
— Ўзимга тааллуқли саволлар бўлгани учун жавоб бердим, холос. Кечирасиз, мен ишлашим керак.

Қанчалик бемаъни бўлмасин, бу вақтда мен курсини эшик рўпарасига қўйволиб ичкаридан кўз узмай ўтирдим.

— Шунақа денг... — овози титради Ксения Сергеевнанинг.

— Шунақа!

Бирдан кутилмаган ҳол рўй берди. Тўғриси, нима бўлаётганини дарров идрок қилолмадим — назаримда вақт ёмғири челақлаб қуйди, ҳар бир дақиқа йилларга айланди, ҳозиргина қаршимда турган башанг аёл кўз ўнгимда сўлий бошлади. Бояги таранглик йўқолди, кибр сўнди, юзи бужмайди ва упа ниқоби остидан сон-саҳоқсиз ажинлар чувалчанг янглиг сиртга ўрмалаб чиқди. Рўпарамда бутунлай бошқа — кўнгли вайрон, кўпни кўрган бир аёл турарди.

— Менга айтишдики... — унинг овози базўр чиқди. — Эрим...

Шу вақт хонага Ҳақим Назарич кириб қолди.

— Ксения, уйга бор, — деди у мулоимлик билан.

Аёл гарангсиз қаради, афтидан у эрининг сўзларини эшитмади.

— Ксения!.. — Ҳақим Назарич овозини сал кўтарди.

— Энди нима бўлади?... — дея гўлдирди аёл. — Яна ҳаммаси чаппасига кетадими? Энди...

— Юр, уйга кетамиз, — Ҳақим Назарич хотинининг қўлтигидан олди.

Улар чиқиб кетишди.

Бироқ мижро бу билан тугамади.

Ксения Сергеевна энди ҳовли ўртасида турганча гишава қиларди.

— Мени алдайман, деб овора бўлма, Назарич! — дерди у қўлини паҳса қилганча. — Энди индамай йиғлаб қоладиган аҳмоқ йўқ! Қочиб кетишга ҳам асло урина кўрма!

— Бас қил, Ксения! Бу ер ишратхона эмас! Ишхона!

— Кўрдим қанақа ишхона эканлигини!

— Агар ҳозироқ бас қилмасанг, мени бу ерда кўрмайсан!

Ҳақим Назарич темир дарвоза томон тез-тез юриб кетди.

— Ана шунақа-да!.. Ана шунақа... Оғиз очсам бас, кетаманга тушасан! — деганча Ксения Сергеевна эрининг ортидан эргашди.

Бу ёқда Гулруҳ бир аҳволда эди. Йўқ, у кўз ёши тўкмади, ҳатто шикоят ҳам қилмади, аммо жуда ҳам галати бўлиб қолганди. Гоҳ оғир ўйларга толиб, паршонхотир бўлиб қолса, гоҳида кескин ҳаракатларидан ўт чақнагандек бўлар, асабийлик билан тутақиб кетарди.

Менга ҳасрат қилиб кўнглини бўшатар эҳтимол, деган ўйда бир неча марта кўриниш бердим. Бироқ у мени пайқамади.

Ҳақим Назарич шу кетганча кечга яқин қайтиб келди. Келди-ю, Гулруҳнинг хонасига кириб кетди.

— Гулруҳ Қосимовна, бизни кечиринг, илтимос, — дегани эшитилди бироздан кейин унинг. — Аслида ҳамма айб менда. Иш билан бўлиб, баъзи кунлари ишхонада қолиб кетяпман.

— Шунинг учун Алининг аламини Валидан олиш керак экан-да!

— Узр, минг бор узр, Гулруҳ Қосимовна...

— Узрни мендан эмас, хотинингиздан сўрашингиз керак, шекилли. Ишонч йўқолгандан кейин шу-да!

— Буниси энди бошқа масала, Гулруҳ Қосимовна.

— Яъни?

— Гап шундаки, хотинимнинг аввалги турмуши хиёнат туфайли бузилган. Шундан у кўрқиб қолган. Ўзи оққўнғил аёл... Уйга борганидан кейин қилигидан роса афсус чекди. Қандайдир ғаламис кўнғироқ қилиб бўлмагур гапларни гапирган экан-да. Бу бечора лаққа ишонибди-қўйибди. Ҳали кўрасиз, бирор кун келиб сиздан албатта кечирим сўрайди.

— Шарт эмас. Мана сиз кечирим сўрадингиз-ку, шунинг ўзи етади. Бу ҳақда бошқа гаплашмайлик, илтимос.

— Хўп. Унда нима ҳақда гаплашамиз?

Гулруҳ кулди.

— Гаплашиш шарт эмас. Кетишингиз мумкин.

— Бугун мен навбатчиман. Пўлат Дамирович ҳам уйига кетди. Зериканимдан қайси эшикка бош суқишни билмай, гаранг бўляпман. Йўқ демасангиз бироз суҳбатлашиб ўтирсак, дегандим.

— Зерикяпсиз?! Сиз-а?!

— Ҳа.

— Зерикишни, дам олишни билмайдиган одам деб ўйлардим сизни.

Ҳақим Назарич вазмин кулимсиради.

— Сиртдан қараганда шундай кўринсам керак. Аслида ундаймас. Дарлашадиган бир суҳбатдош тополмай қийналган вақтларим кўп бўлади...

— Ҳақим ака, Ксения Сергеевна билан қанақиб танишиб қолгансиз? Агар сир бўлмаса...

— Шу ҳақда сўрасангиз керак деб тургандим.

— Агар истамасангиз...

— Бу жуда узоқ тарих. Яхшиси бошқа вақт айтиб берақолай. Хафа эмасмисиз?

— Йўқ. Нега хафа бўларканман?

— Менимча, шу бугуннинг ўзида сизни икки марта хафа қилиб қўйдим-а?

— Мен ҳеч қачон ҳеч кимдан хафа бўлмайман.

— Хафа бўласиз, лекин билдирмайсиз, ичингизга ютасиз. Тўғри топдимми?

— Ҳақим Назарич, шахмат ўйнаймизми?

— Зўр бўларди.

Улар энди шахмат ўйнай бошладилар.

Мени худди чақмоқ ургандай бўлди. Бунақа бўлишини кутмагандим-да. Хотинининг бемаврид ташрифи туфайли туғилган қулай вазиятдан фойдаланиб қолиш мақсадида Ҳақим Назарич — "меҳрибон отахонимиз" юзидан ҳаё ниқобини сидириб ташлагандай туюлди. Ахир, бундай имконият яна туғилади-йўқми?

Ўрнимдан туриб кетдим.

Ташқарига чиқдим.

Қонимда ғазаб ва алам ўти ловуллаш бошлаганди.

О, бечора кўнглим! Нега сенга эрк бердим-а?

Кимман ўзи? Тирикчилик ташвишида чумолидай ўрмалаб юрган анови кишиларнинг бириман-да. Мендақалар ҳар қаламда учрайди. Сокин сув юзида сузиб юрган нилуфар мисол бу аёлга мен муносиб эмасман. Унга Ҳақим Назаричга ўхшаган чўнтаги тўла киши муносиб!

Таъбим хира, ортимга қайтдим.

Курсига ўтираётиб беихтиёр ичкарига кўзим тушди. Гулруҳ ҳам шу томонга қараб турган экан. Мени кўриб жилмайиб қўйди. Унга жавобан зўр-базўр бош силкидим-у, тўсрайиб ўтирволдим.

Назаримда, ўйин қизгин кетаётганди. Гулруҳнинг шахматга уста эканлигини билмас эканман.

Дарвоқе, мен ҳали кўп нарсани билмайман, шекилли. Ҳақим Назаричнинг қувноқ хитоби тез-тез эшитилиб турарди. Ўзимни тута олмай яна ичкарига кўз ташладим.

Шу вақт:

— Даврон ака, — дегани эшитилди Гулруҳнинг. — Бу ёққа келинг.

Ичкарига кирдим.

— Хизмат, Гулруҳ Қосимовна, — дедим жиддий тарзда.

Гулруҳ ҳайрон бўлиб қараб қўйди-да, кейин:
— Ишқибоз бўлмайсизми менга? — деди.
Таваккал, дедим-у, шартга битта стул олиб келиб уларнинг ёнига ўтирволдим.

Бу Ҳақим Назаричга ёқмади чоғи, сигир қараш қилди. Мен шахмат тахтасидан кўз узмай ўтиравердим. Уйин давом этди.

Ҳақим Назарич ҳар доимгидай, ўзини баодоб ва вазмин тутар, фақат Гулруҳга қараганда унинг юзида поёнсиз назокат акс этарди. Яна гашим келди. Чунки худди шу нарса менда йўқ эди. Ортиқча назокат аёлни дарров ром этиши мумкин. Дарвоқе, Ҳақим Назаричнинг кийими ҳам ўзгача, баракда аёл зоти пайдо бўлмасдан аввал у иш кийимида юрарди, ҳозир бўлса эғнида қора мовутдан қойилмақом қилиб тикилган қайтарма ёқали қимматбаҳо костюм, юзидан назокатли табассум аримасди...

Гулруҳ доналардан бирини суришдан олдин менга қаради, гўё шуни юраверайми, дегандай.

Индамидим. Бирдан ҳафсалам пир бўлиб лоқайд бўлиб қолдим. Энди менга барибир эди. Гулруҳнинг ҳам, Ҳақим Назаричнинг, умуман, атрофдагиларнинг ҳеч бирининг менга даҳли йўқдай, лоқайд эдим.

Ҳақим Назарич нимадир дегандай бўлди. Англамадим. Гўё бу ерда менинг соям ўтиргандай. Гулруҳга ўгринча кўз қирини ташладим. У стулда хиёл энгашиб ўтирар, бутун вужуди кўзга айланиб шахмат тахтасига тикилиб қолганди. Аллақандай, менга номаълум ўзга дунёдан келиб қолгандай, ҳамон сирли ва бегона туюларди у. Бу менга ҳаётим бўшлиқдан, ҳеч қачон тўлдириб бўлмайдиган бўшлиқдан иборат эканлигини яна бир бор эслатди. Кўз олдим тиниб кетди. Шифтдаги чироқ, манави хона худди тўфон турган денгизда сузиб кетаётган кемадай оҳиста тебрана бошлади.

— Ҳақим ака, сиздан зўр шахматчи чиқаркан, — деди Гулруҳ бир маҳал.

Хаёлим тўзғиб кетди.

— Сиз ҳам қолишмайсиз.

Аста ўрнимдан турдим.

Бу ерда ортиқча эдим.

Ҳовлига чиқиб, таниш йўлга бўйлаб юриб кетдим. Қуюқ туман тушганди, икки қадам нарини кўриб бўлмасди. Ортга қайтмадим. Туман нафақат борлиққа, балки менинг ҳаётимга ёпирилгандай гўё, ҳар бир дақиқани азоб билан ўтказардим. Бу ҳаётимнинг шундай маҳзун лаҳзалари эдики, бардош бериш душвор. Ахир, мен ҳаётдан кўп, жуда ҳам катта нарса сўрамагандим. Кўнглимда озгина умид тугилганди, холос. Тўхтовсиз йўқлик сари чекинаётган борлиқ бунга жавобан... ҳис-туйгуларнинг омонат шарпасини рўпара қилди!

Ортимдан энгил қадам товуши эшитилди.

Ўтирилдим.

Гулруҳ шу томонга тез-тез юриб келарди.

— Сизни қидириб юрибман, — деди у яқин келиб.

— Тинчликми?

— Ёлғиз ўзим ухлашга кўрқдим.

— Ишончли қўриқчингиз бор эди-ку!

— Ёш бола экансиз. — Гулруҳ ёнимга ўтиб, бирга-бирга одимлади. — Кечаси сайр қилишни яхши кўрасизми?

— Бошқаларга халақит бермаслик учун... — дедим ерга қараб.

— Даврон ака!

Гулруҳ юришдан тўхтаб, қўлларимдан тутди.

Нигоҳларимни зўрга ердан узиб Гулруҳга қарадим. У жилмайиб турарди. Кўзларидан ўт чақнарди. Уни қаттиқ бағримга босдим. Нима деб ўйласа ўйлар! Сочи ёноқларимга тегди. Юзи шу қадар яқин эдики... Кейин кўзлари яқинлашди... ва... ва... шафтолининг ёқимли ҳидини туйдим...

Нима бўлганини англаб улгурмасимдан Гулруҳ гоийб бўлганди.

Рўй берган фавқулудда ҳол Гулруҳнинг кўнглига озор бериб қўйишидан чўчиганимдан эрталаб унинг кўзларига тик қаролмадим. Афтидан Гулруҳнинг аҳволи ҳам меникдан ортиқ эмасди. У эрталаб эшикни очган маҳал бир оғиз саломлашди-ю, қайта кўзимга кўринмади. Яхши ҳамки иш бор, беморлар бор. Шулар баҳонасида хонага кириб-чиқиб туриш асносида ахийри Гулруҳнинг нигоҳини тутволдим. Одатда эрталаблари у ўзини хандон-хушон, бир гапириб ўн куладиган, ҳеч кимга тобе эмаслигини билдирмоқчи бўлгандай, ўзини дадил ва эркин тутарди ва бу унинг одамни гангитиб қўядиган жиддийлик кезинган чеҳрасига сира ҳам ярашмаётгани билиниб қоларди; айна замонда эса уни бутунлай бошқача, янги бир ҳис тўлқинлантириб юборгандай кўзлари чақнаб боқарди; тўсатдан нигоҳларимиз тўқнашганда нима учундир буни билдиргиси келмаётгандай, юзига жиддий тус берди-ю, мен томонга умуман қарамай қўйди.

* * *

Қутилмаган ҳол — Ксения Сергеевна эри Ҳақим Назарич орқали Гулруҳни меҳмонга чақирган эмиш!

— Агар келмасалар ўзим бориб мошинада олиб келаман, деди Ксения Сергеевна, — ахборот берди Ҳақим Назарич эрталаб.

Афтиданоқ унинг хурсандлиги сезилиб турарди.

Гулруҳ қўрқиб кетгандай, қаттиқ сесканиб тушди бу гапдан, аммо зум ўтиб ўзини ўнглаб олди-да:

— Нима кераги бор, Ҳақим Назарич? Ҳалиям кеч эмас, айтинг, овора бўлмасинлар, — деди ҳаяжон билан.

— Гулруҳ Қосимовна, бу фақат хотинимнинг эмас, менинг ҳам тақлимим. Наҳотки рад этсангиз? — Ҳақим Назарич вазмин, аммо жуда ҳам маҳзун боқарди.

— Ҳақим ака... билмадим, буни қандай тушунтирсам экан...

— Тушунтиришнинг ҳолати йўқ.

— Ноқулай ахир! Нима деб бораман?!

— Меҳмонга борилганда бирор нима дейиладими? Кечқурун соат бешларга тайёр бўлиб турсангиз, мошинада олиб кетаман.

Ҳақим Назарич эшик томон юрди.

— Ҳақим Назарич, — деб юборди Гулруҳ баланд овозда. Ҳақим Назарич кескин ўгирилиб қаради. — Вой, кечирасиз, шошиб қолганимдан...

— Ҳечқиси йўқ.

— Агар... агар тақлиф жиддий бўлса ва боришим шарт бўлса... биласизми, ёлғиз ўзим боргим келмаяпти. Анави ошпаз аёллардан бирини...

— Гулруҳ Қосимовна... сизга нисбатан кўнглимизда зигирчайам хусуматимиз йўқ.

— Ундай демоқчи эмасдим. Яхши танимаган одамлар орасида ўтира олмайман. Бўлмаса, Даврон ака бирга борақолсин, илтимос.

— Шунда сиқилмайсизми?

— Ҳа.

— Ихтиёрингиз.

Ҳақим Назарич чиқиб кетаётиб менга ғалати қараб қўйди.

— Бу ёғи қандоқ бўлди, Даврон ака? — деди Гулруҳ Ҳақим Назарич хонасига кириб эшикни ёпганидан кейин ёнимга келиб. — Бунақа бўлади, деб ўйламагандим.

— Мен ҳам.

— Энди нима қиламиз?

— Борамиз. Айтишади-ку, чақирилмаган ерга борма, чақирилган ердан қолма, деб.

— Шундайку-я. Булар бирор шумликни ўйлашмаяптимикин?

— Қанақа шумлик?

— Менимча, сувни лойқалатиб юрган Пўлат Дамирович бўлса керак. Ксения Сергеевнага кўнгирак қилган ҳам ўша ёки унинг одами, деб ўйлапман.

— Эҳтимол.

— Яхшиси бирор баҳонани рўқач қилиб бормай қўяқоламизми?

— Майли. Ўйлаб кўринг.

Гулруҳ шундоқ ёнгинамда турарди. Қаттиқроқ нафас олишга-да чўчирдим.

Ташқарида ёмғир томчиларди.

Тушликка яқин Ҳақим Назарич хонасидан чиқди. Қўлтиғига шахмат тахтасини қисиб олганди. "Оббо! Яхшигина баҳона топилди бунга..." Ижирғаниб қарадим. Аммо Ҳақим Назарич бунга пайқамасди. У хаёл билан ёнимдан ўтиб ичкарига кирди.

— Гулруҳ Қосимовна, бўш бўлсангиз... — Ҳақим Назарич шахмат тахтасини кўрсатди.

Гулруҳ бу вақтда Алишернинг жароҳатини боғлаб бўлиб кўлини юваётган эди.

— Ҳақим Назарич, ваъдангизни қачон бажарасиз? — саволга савол билан жавоб берди у.

— Ваъда берилдими, албатта, бажарилади, — Ҳақим Назарич стулга ўтириб тахтани очди.

— Бола бечора қийналиб кетди. Укол билан жон сақлаяпти... Манавини қаранг, — Гулруҳ столга пул қўйди. — Кеча боланинг отаси ташлаб кетди. Яна опкеламан, дейди. Фақат ўлимни асраб қолинг, деб йиғлайди бечора.

— Гулруҳ Қосимовна, кўз ёши тўккан одам бечора ҳисобланмайди.

— Ахир... Ўзингиз ўтиб бир кўринг аҳволини...

— Шарт эмас!

Ҳақим Назарич қутилмаганда ўрнидан турди ва шахмат тахтасини ёпди-да, эшикка қараб юрди. Унинг бўзарган чеҳрасида тушуниқсиз изтироб акс этарди.

— Агар яна шахмат тахтасини қўлтиқлаб хонангизга келадиган бўлса, ҳеч иккиланмай дераздан улоқтираман уни, — дедим хонада ёлғиз қолганимизда.

Гулруҳ шахмат тахтасини кўлига олиб:

— Фақат шунинг учунми? — деди.

— Бошқа сабаблар ҳам етарли.

— Шунақами?

— Шунақа.

Гулруҳ шахмат тахтасини столга қўйиб мен томон юрди. Атиги ярим қадам қолганда тўхтаб кўзларимга тикилди. Мен бу сонияларни ҳанузгача унута олмайман. Бир кўришдаёқ мени асир этган нафис ва мулойим чеҳра... Меҳр ва нурга йўғрилгандай чақноқ нигоҳлар...

Ё танграм, бемаъно ҳаётимга шуқуҳ киритган ушбу дақиқаларни менга кўп кўрма! Таърифга сигмайдиган мана шу гўзал чеҳрадан, юрагимда яна барқ урган умид ва ишончдан маҳрум қилма!

Ҳикоямнинг бошида сизга "... одам оёғи етмайдиган овлоқ бир жойга келиб қолгандайман", дегандим, эсингиздами? Янглишганимни Ҳақим Назаричнинг машинасида кетаётиб пайқадим. Биз ишлаётган, тўғрироғи, тутқунликда яшаётган макон шаҳардан элик-олтиш чакирим наридаги ўрмонда жойлашганди.

Қоп-қора "Жип" машинасида чамаси икки соатдан мўлроқ юрганимиздан кейин шаҳар марказига етиб келдик чамаси.

Ниҳоят Ҳақим Назарич тормозни босди.

Кейин ёнида ўтирган Гулруҳга юзланиб:

— Етиб келдик, — деди.

Ҳақим Назаричнинг уйи шаҳарнинг диққатга сазовор қисмида жойлашганди.

Бундай маҳобатли уйни яқин-ўртада кўрмагандим.

Элликларга борган, кўримсиз бир аёл эшикни очди.

— Даша, — дея унга мурожаат қилди Ҳақим Назарич.

— Меҳмонлар келишди деб бекангга айт.

Аёл пешайвонли уй томон югургилади.

Гулруҳ менга, мен унга қарадим.

— Қани, ичкарига марҳамат, — деди Ҳақим Назарич йўл бошларкан.

— Ҳақим Назарич, мен айвонда кутиб тура қоламан, — дедим ўзимни четга тортиб.

Ахир, меҳмонга мен таклиф қилинмаганман-ку.

— Кўйсангиз-чи шунақа гапни, — Ҳақим Назарич қўлтиғимдан олиб ичкарига бошлади. — Бу ерда меҳмонсиз, шуни унутманг, — деб қўйди кейин.

Дахлиз эшиги олдида турган Ксения Сергеевна бизни илиқ табассум билан қарши олди. Менга бош иргаб қўйди, Гулруҳ билан эски танишлардай қуюқ сўрашди.

— Ўзим чақирмасам келай демасиз, — деб ўпкалади у йўл-йўлақай.

Гулруҳ нимадир дегандай бўлди. Сезиб турибман, у Ксения Сергеевнанинг муддаосини англолмай гаранг, тили зўрга айланяпти.

Меҳмонхонага кириб иккаламиз ҳам анг-танг бўлиб қолдик. Йўқ, бу ердаги ҳашаматдан эмас, нима, мол-дунё кўрмаган одамимизми? Хона ўртасидаги стол атрофида ўтирган меҳмонларни кўриб ҳайрон бўлиб қолдик. Бу ерда уй эгаларидан ташқари камида беш-олти киши бор эди. Худди ўз уйида ўтиргандай, оёқларини чалиштирганча ястаниб ўтирган Пўлат Дамировични бу ерда учратаман, деб мутлақо кутмагандим.

Ксения Сергеевна Гулруҳни меҳмонлар билан бир-бир таништира бошлади. У таништира экан, ҳар бир меҳмоннинг исми-шарифи ёнига хизмат мавқеини ҳам қўшиб кетарди.

"Бу хотин ўзининг қандай даврандан эканлигини бизга билдириб қўймоқчи, шекилли", — деган ўй кечди хаёлимдан.

Мен ҳаммага умумий қилиб салом бердим-у, Ҳақим Назарич кўрсатган стулга ўтирволдим. Пўлат Дамирович Гулруҳдан кўз узмасди. Назаримда у Гулруҳга гап отишдан ўзини базўр тийиб турганга ўхшарди.

Ксения Сергеевна Гулруҳни унинг хотини билан таништираётганда Пўлат Дамирович барибир тилини тийиб туролмади:

— Гулруҳ Қосимовна, келинг, бу ёққа ўтирақолинг. Кеннойингиз билан яқинроқ танишиб оласиз.

Гулруҳ Пўлат Дамировичнинг хотини Александра Павловнага танишганидан бағоят хурсанд эканлигини билдириб, шошилмасдан мен ўтирган томонга ўтаркан:

— Раҳмат, Пўлат Дамирович, менинг жойим бу ерда, — деди.

Пўлат Дамирович галати бўлиб кетди. Кейин хиёл энгашб хотинининг қулогига нимадир деб шивирлади. Александра Павловна беписандлик билан кулиб қўйди.

Дарвоқе, Александра Павловна ҳам тўлаликда Ксения Сергеевнадан қолишмасди, кўзлари худди уккиникига ўхшаш юм-юмалоқ, бурни япасқироқ, юзининг захиллигидан жанжални пулга сотиб оладиган аёллар тоифасидан эканлиги сезилиб турарди.

Бу ерда улардан ташқари иккита басавлат жаноб ва олтмишларга борган кекса аёл ҳам бор эди. Иккала жанобларнинг бири аллақандай корхона директори экан, иккинчиси давлат департаментида қандайдир секретарь вазифасини ўтаркан.

Авалдан айтиб қўйай, иккала жаноб ҳам кўп ўтирмади, зиёфат бошидаёқ жуда муҳим, кечиктириб бўлмайдиган, албатта иштирок этишлари шарт мажлислари борлигини айтиб, узр сўрашди-ю, жўнаб қолишди.

Тушунмадим, бу жаноблар олдий ўтиришга нима учун таклиф қилинди? Ёки бу ёқларда шундай одат бормикин — "кўриб қўй, қанақа танишларимиз бор!" дегандай.

Эғнидаги кийимлари ва соч турмаги ўттизинчи йиллардаги рус хонимлариникига ўхшаб кетадиган, аммо юзини ҳаддан ташқари бўяб-бежаганидан турқитаровати бозори ўтмай қолган қари фоҳишани эслатадиган кекса аёлнинг бу оилага дахли бор-йўқлигини ҳам билолмадим.

Аммо кекса хоним роса гапдон экан. Рўпарамда ўтирволиб бир нарсалар деб тинимсиз чулдирадди. Бунинг устига атай қилгандек, Ҳақим Назарич Гулруҳнинг ёнига, Ксения Сергеевна менинг ёнимга ўтириб олишди.

Мен умрим бино бўлиб қилмаган ишларимни баракдаги ҳаётим давомида жуда осонлик билан ўзлаштирган, яъни бир вақтлар тамаки тутунига кўнгли айнийдиган одам гирт кашандага, ароқни кўрса кўчанинг нариги томонига ўтиб кетадиган банда спиртни сув қўшмасдан ичадиган пиёнистага, бировга озор беришдан чўчиб юрадиган ўта камсуқум зот сал гапга пов этиб ёниб кетадиган муштумзўрга айланган бўлсам-да, ҳали-ҳанузгача бегона аёлга мулозамат қилишни, гап билан кўнглини овлаб ўтиришни ўргана олмаган нодон эдим. Шунинг учун Ксения Сергеевнанинг ёнимда ўтириб қолганидан ранжидим. Бечора аёл зерикиб ўлади энди, дея унга раҳмим келарди ичимда.

Ҳақим Назарич билан Гулруҳ аллақачон гурунгни бошлаб юборишган, ҳатто нима ҳақдадир қизгин баҳслашардилар. Пўлат Дамирович киприк қоқмасдан уларнинг суҳбатига кулоқ тутарди.

— Жаноблар, бу нимаси? — деди Ксения Сергеевна бир маҳал ўрнидан туриб. — Нега ҳеч ким дастурхонга қарамаяпти? Манави коньякдан тотиб кўришларингизни истардим.

— Ксюша, бу анови... Париждан олиб келган коньягингми? — дея луқма ташлади кекса хоним.

У гапирганида лаблари чўччайиб тураркан.

— Антонина хола, Париждан шампан виноси олиб келгандим. Эсингиздан чиқиб кетдим дарров? — жавоб берди мақтаниб қолиш имкониятидан мамнун бўлган ва бу ёришиб кетган юзидан сезилиб турган Ксения Сергеевна кулиб.

Суҳбатга Александра Павловна қўшилди:

— Ксения, Париж сенга ёқиб қолганми нима бало? Икки марта бориб келдинг-а?

— Биринчисида ёлғиз ўзим боргандим. Ҳақим Назарич бора олмаганди.

— Наҳотки Ҳақим Назарич ёлғиз ўзинг боришингга қаршилик қилмаган бўлса? Рашк қилмадим? Менинг эрим бўлганида "менам бораман!" деб турволарди.

— Ҳақим Назарич у вақтларда чет элга чиқиш тугул, кўчага ҳам чиқолмасдилар-да, — деди Ксения Сергеевна.

Ҳақим Назарич хотини томонга қарамаса-да, безовталиқ билан гимирлаб қўйди.

— Ксюша, анови хотинбоздан ажрашганингдан кейин яна эрга тегиб, манавиндай кошона бекаси бўлиб ўтиришинг тушимизга ҳам кирмаганди. Бахтинг бор экан, — аллақандай ғайрилик аралаш ҳасад билан гапирди Антонина хола деганлари.

— Омадинг бор экан, денг, — дарҳол орага гап қўшди Александра Павловна.

— Ҳам бахт, ҳам омад, — деди Антонина хола. — Назаричга ўхшаган одамлар кам учрайди.

— Нималар деяпсиз, Антонина хола? — деди Александра Павловна таънали оҳангда. — Ҳозир яхши эркаклар тикилиб ётибди! Ҳар қадамда учрайди. Тегаман, десангиз бас, елимдай ёпишиб олишади.

— Наҳотки... — кўзларини катта-катта очди Антонина хола.

— Ксения, бугун меҳмонлар учун ўз қўлларим билан антиқа таом тайёрлаяпман, дегандинг, нима бўлди? — сўради Ҳақим Назарич.

Унинг юзи аллақандай ўзгариб кетганди.

— Азизим, яна ўн дақиқа сабр қил, — деди Ксения Сергеевна эрига жавобан, кейин яна дугоналарига юзланди. — Антонина хола, агар ҳўп десангиз, биронтаси билан таништириб қўяман.

— Ишонгим келмаяпти, наҳотки мен тенгилар ҳам топилса?! — эски касби эсига тушиб қолди-ёв, кўзларини сузиб сўради кекса хоним.

— Эримнинг ишхонасида жуда кўп эркаклар бор. Истасангиз таништириб қўяман.

— Йў-ў... мен унақалардан кўрқаман, — ярашиқсиз нозланди Антонина хола.

— Ксения! — деб юборди Ҳақим Назарич саросима ичида.

Ксения Сергеевна бу сафар эрига қараб ҳам қўймади.

— Ё худо! Уларнинг нимасидан кўрқасиз? — деди у Антонина холага ажабланиб боқаркан. — Улар жуда меҳнаткаш одамлар. Бизникиларга ўхшаб ароққа муккасидан кетмаган. Бечора эримга уларнинг дастидан тинчлик йўқ. Биронтасини касалхонага жойлаштиришга ёрдам бер, деб менга ялиниб юради қачон қараманг!.. Ушаларнинг ҳаловатини деб тиним билмайди...

— Пулини тўласангиз бас, ишдан бош кўтаришмайди! — дея луқма ташлади Александра Павловна.

"Мана энди ҳаммаси ойдинлашди, — дедим ичимда. — Бу оддий меҳмондорчилик эмас!"

Ич-ичимдан тупириб келаётган совуқ эҳтирос столга мушт уриб ҳамма нарсани дабдала қилишга ундарди.

Издат-нафси таҳқирланаётганидан унинг ҳам хуноби ошиб кетгандир, деган фикр билан Гулруҳга қарадим. Ажабо, у ҳеч нима бўлмагандай хиёл кулимсираганча ўтирар, аммо кўзларидан учқун сачарди. Кетамизми, дегандай уни секин туртдим. Гулруҳ парво қилмади.

Пўлат Дамировичнинг юзидаги кишининг жигига тегадиган, қадр-қимматини ерга урадиган ифода янада бўртган, у таҳқиромуз кулимсираганча Гулруҳни кузатарди.

Бу ерда фақат Ҳақим Назарич аллақандай безовта, бирмунча ташвишга ботган, юзи жуда ҳам тунд, ўйчан, дилгир бўлиб ўтирарди.

— Ёшлигимда бир афғон йигити яхши кўриб қолганди мени, — деди Антонина хола бир маҳал тамшаниб оларкан. — Ушанда унга тегиб кетаверсам бўларкан.

Шу чоққача индамай ўтирган Гулруҳ бирдан тилга кирди:

— Антонина хола, ҳали ҳам кеч эмас. Эрга текканингиз яхши. Бир мақол бор-ку, эшитгандирсиз, эрисиз хотин — таёқсиз мўлтони, деган.

Ҳаммалари жим бўлиб қолишди.

Антонина холанинг ранги ўчган, тақинчоқлар ялтираган озгин бармоқлари титрарди. Пўлат Дамирович тўсатдан хохлаб кулиб юборди.

— Оббо, Гулруҳ-ей... Оббо, Гулруҳ-ей, — дерди у тинмай куларкан. — Топган мақолингизни...

Александра Павловна қаҳрланганидан титраб кетди ва эрига шундай вазоҳат билан тикилиб қарадики, Пўлат Дамирович шу заҳоти миқ этмай қолди, юраги шувиллаб кетгандир эҳтимол.

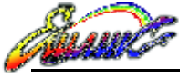
Ксения Сергеевна бўлса бирдан қовоғини уйиб олди, жаҳлдор бўлиб қолди.

Александра Павловна кибр билан дугоналарига бир-бир назар ташларкан:

— Эримнинг айтишича, — дея аллақандай кин билан сўз бошлади. — Ҳамма ёқни қаланги-қасанги дайдилар босиб кетганмиш. Ҳар қадамда кўзиқориндай потраб чиқади унақалар, дейди. Аёлларни айтинг, аёлларни! Уларга нима бор экан бу ёқларда?! Пул бор экан деб келаверишар эканлар-да! Қоровулликдаги бузуқ эркакларнинг ҳам куни тугиб қолди, дейди эрим. Улар ўшанақа келгинди аёлларни тутиб олишиб, билганларини қилишаркан-да. Бу гапни эшитганимдан кейин ўз эримдан ҳам хавфсираб қолдим... — Александра Павловна юзи бўздай оқариб ўтирган эрига суйкалиб, гап оҳангини юмшатди: — Ўзи суюққина эрим бор. Аллақандай иркит хотинларни деб ундан айрилиб қолмай дейман-да.

— Эрингиз суюқлигини била туриб ҳазар қилмасдан уни қандай қабул қиласиз?!

Гулруҳ томонидан фавқулодда берилган бу савол Александра Павловнани гангитиб қўйди. У миллиги тоб

еган овчидай қизариб-бўзарди. Мадад кутиб Ксения Сергеевнага қаради.

Ҳа, биздек "келгиндилар"га нисбатан олдиндан тил бириктириб олган аёллар Гулруҳнинг кесатиқларга муносиб жавоб қайтаришини, айниқса бунақанги тагдор гап билан "ўйиб олишини" кутишмаганди. Балки шу сабаблидир, Гулруҳнинг гапи янада кескинроқ жанглади.

— Даврон, — дея мурожаат қилди Ҳаким Назарич секин. — Ташқарига, тоза ҳавога чиқасизми? Хотинлар жангида иштирок этмай қўя қолайлик.

— Хўп.

Ҳаким Назарич боягига қараганда анча енгил тортганди. Афтидан Гулруҳнинг ҳозиржавоблигидан кўнглида қониқиш туйгандай эди.

Мен ҳам ўзимни анча босиб олгандим. Гулруҳ ўзини таҳқирлашларига йўл қўймаслигига кўзим етганди.

* * *

Чошгоҳ маҳали эди.

Зинапоя олдида турардим.

Гулруҳ хонасидан чопиб чиқди.

— Даврон ака, бу ёққа келинг, тез! — деди-ю, яна ортга қайтди.

Ичкарига кирганимда Алишер дод-фарёд қилиб ётарди. Унинг жон аччиғида чинқиришларига унча-мунча одамнинг асаби дош беролмасди.

— Қўлини ушлаб турунг, илтимос, — деди Гулруҳ шоша-пиша. — Укол қилдирмаяпти.

Беморнинг ёнига ўтиб билагидан тутдим. Лекин у бор кучи билан юлқинар, қўлини бермас, шалоқ сўзлар билан сўкиниб Гулруҳни ҳақоратларди:

— Дўхтирмисан, нимасан ўзи?! Дўхтир бўлсанг, ё оёққа тургаз, ё бир йўла жонимни ол! Бу азобдан тўйиб кетдим! Тўйиб кетдим! Онасини... Ҳаммангнинг онангни!..

Алишер кўзларини юмиб олган, ён-верига қарамас, юзи пахта бўлиб қолган, мурданикидан фарқи йўқ эди.

— Алишер, ука, ўзингни бос, — дедим ётиғи билан. — Қўлингни бер, илтимос.

Овозимни эшитиб Алишер кўзини очди.

— Даврон ака... қийналиб кетдим ахир... — деди-ю, хўнграб йиғлаб юборди.

Бир амаллаб уни овунтирдим.

Кейин укол олишга кўндирдим.

Гулруҳ уколни қўйди. Беш-ўн дақиқалардан кейин Алишер ухлаб қолиши керак эди. Аммо...

— Даврон ака, буни қаранг!

Гулруҳ беморга тикилганча даҳшат ичида қотиб қолди.

Алишер тинчланиш ўрнига тутқаноқ тутгандай қўл-оёғини типирчилатиб ётар, оғзидан кўпик сачрарди.

— Бу нимаси?... — дедим зўрға.

— Ҳаким Назарични қақриб келинг. Тез!

Гулруҳ Алишерга ёрдамга шошилди.

Шошилганча Ҳаким Назаричнинг хонасига йўл олдим. Бахтга қарши у ким биландир телефонда гаплашаётганди. Нима қилишни билмасдан, қия очиқ эшик олдида туриб қолдим.

— Николай Фёдорович, шу сафар ҳам қўллаб юборинг, илтимос, — дерди Ҳаким Назарич телефонда. — Оз, жудаям оз иш қолди. Бу йил тугатамиз, худо хоҳласа. Раҳмат. Бунинг учун миннатдорман сиздан. Лекин юборган одамларингизнинг боши касалдан чиқмаяпти. Ҳа. Ҳа. Соғлом, бақувватларидан тўрт-бештасига буюртма тушди, деб ёзиб қўйинг. Пул тўлаш шакли истаганча!

Яшин ургандай бўлди мени. Бундан чиқди Ҳаким Назаричнинг "буюртмаси"га кўра биз бу ерларда юрган эканмиз-да.

Ҳақиқат ойдинлашгандек бўлди. Аммо бу чала ҳақиқат эди. Мубҳам ҳақиқат эди.

— Бу ерда нима қилиб турибсиз?!

Қаршимда турган Ҳаким Назаричнинг овозидан хушимни йиғдим. Лекин дарров жавоб бера олмадим.

— Бу ерда нима қилиб турибсиз, деяпман! — Ҳаким Назаричнинг нафақат нигоҳларида, балки овозида ҳам синчковлик галаён қиларди.

— Алишернинг аҳволи оғирлашиб қолди. Гулруҳ Қосимовна сизни чақирганди, — дедим ўзимни ўнглаб.

— Ҳозир бораман.

Ҳаким Назарич ортга қайтди. Эшик очиқ қолди. Ёпишни унутдими ёки атай очиқ қолдирдими, билолмадим. Бироздан кейин унинг илтимос оҳангида:

— Ксения... Бир беморимизни... — дегани эшитилди.

Ортимга қайтарканман, Ҳаким Назарич оғзидан олов пуркайдиган етти бошли аждарҳодай туюларди.

Падарига лаънат! Пўлат Дамировичдан фарқи йўқ экан бунинг ҳам...

Тутқаноғи босилган, лекин ҳали ҳам безовталиқ билан ингранаётган Алишернинг юзига термилиб ўтирган Гулруҳга бу ҳақда оғиз очмадим.

— Ҳаким Назарич ҳозир келаркан, — дедим унга. — Қалай, дуруст бўлиб қолдими?

Гулруҳ бош чайқади.

У қаттиқ кўрқиб кетган. Гапиришга ҳам ҳоли йўқ эди.

Ўн беш дақиқалардан кейин Ҳаким Назарич келди.

— Гулруҳ Қосимовна, мен гаплашдим, кейинги ҳафта бир иложини қилиб беморингизни касалхонага жойлаштирамиз. Лекин унғача бир амаллаб турмасангиз...

— Йўқ! — Гулруҳ кескинлик билан Ҳаким Назаричнинг сўзини кесди. — Кейинги ҳафта тугул бир кун ҳам дош бера олмайди энди... — Гулруҳ бир муддат ўйланиб, икиланиб туриб қолди. Сўнг Ҳаким Назаричга мурожаат қилди: — Сиздан бир нарсани илтимос қилсам майлими?

— Марҳамат, — унга ажабланиб тикилди Ҳаким Назарич.

— Операция учун керакли асбобларни топиб бера оласизми менга?

— Ўзингиз операция қиласизми?!

— Ҳа.

— Гулруҳ Қосимовна!

— Ташвишланманг, эплайман.

— Ахир сиз оддий ҳамшираман дегандингиз-ку.

— Хирургман.

— Ана холос!

— Ҳаким Назарич, бу ёғи жуда узун тарих. Вақти келганда айтиб берарман. Керакли асбобларни олиб кела оласизми, менга шуни айтинг. Зудликда операция қилмасак, боладан айриламиз.

— Топиб бераман. Шу бугуннинг ўзида, йўқ, аниқроғи эртага топиб бераман, — деди Ҳаким Назарич шоша-пиша. — Фақат рўйхатини берсангиз бас. Шаҳарда танишларим бор.

Кейин нима учундир чуқур хўрсинди. Сўнг кулимсираганча Гулруҳга тикилди. Йўқ, унинг чеҳрасида кулгу эмас, гайриихтиёрий, безовта, оғриқ тўла шодумонлик бор эди.

Гулруҳ ўнғайсизланиб ерга қаради.

— Гулруҳ, — деди Ҳаким Назарич. — Кечаги меҳмондорчиликдан буён сизнинг олдингизда ўзимни айбдор ҳис қиляпман. Биласизми, улар менга... меҳмондорчилик, яқинроқ танишув, деб айтишганди. Ҳаммасини кейин пайқадим. Бунақа бўлишини билганимда...

— Оғирликни ўзингизга олаверманг, Ҳаким ака. Мен ўзимни хафа қилдириб қўядиганлардан эмасман. Биласиз-ку... — деди Гулруҳ.

— Хайрият. Кўнглимдаги гашликни тумандай тарқатиб юбордингиз. Кечқурун кўришгунча, Гулруҳ Қосимовна.

— Хайр.

Ҳақим Назарич кетди.

— Биздан ҳам кўра унга қийин экан, — деди Гулруҳ унинг ортидан. — Кеча оқшом хотинининг гапларини эшитдингизми?

— Мен бошқа гапни эшитдим, — дедим сирли оҳангда Гулруҳга тикилганча бир-бир босиб унга яқинлашарканман.

— Нимани? — ҳайрон бўлди у.

— Ўртоқ хирург, шунақами?

— Э, дарров эшитиб қўйдингизми?

— Ҳақиқатан ҳам хирургмисиз?

— Собиқ хирург.

Тушундим, нимадир бўлган.

Ичимни ит тимдаларди, нима бўлганини билгим келарди. Аммо... дарров савол беришнинг мавриди эмасди.

— Ҳозир ҳеч нарсани эслагим келмаяпти, — деди Гулруҳ хижолат тортгандай бўлиб.

У ўйчан бўлиб қолганди.

— Эслашингиз шарт эмас, — дедим унга. — Тўғри, сиз ҳақингизда кўп нарсаларни билгим келади. Аммо мен сизни бу ерга етаклаб келган ва шу ерда мен билан учраштирган тасодифий воқеалардан, танишувимизга қадар бўлган кўнгилли ёки кўнгилсиз воқеа-ҳодисалардан, минглаб ўйлар-у хотиралардан айро қўёлмайман. Ахир ҳар бир инсоннинг ўзига яраша ўтмиши бор. Яхиси операциянгиз ҳақида ўйланг.

Гулруҳ миннатдорона нигоҳ ташлади. Қўли, аммо лаблари титрарди, аллақандай кўнгилсиз ўтмиш шарпаси юзига соя ташлади, шунда яшаш унинг учун ҳам осон бўлмаётганини англадим.

Эртдан кечгача фақат Гулруҳ ҳақида ўйлайдиган бўлиб қолганди. Кўзларимни очсам, рўпарамда у, кўзларимни юмсам ҳам қаршимда у...

Кечаси алламаҳалда қулоғимга аллақандай хониш, йўқ, аниқроғи, нолага ўхшаш овоз чалинди. Ўрнимдан турдим. Овоз Гулруҳнинг хонасидан келаётганди. Эшикка яқин бордим.

— Қўлимга тиг олмайман, деб қасам ичгандим. Операция столида яна бир инсоннинг ҳаётига зомин бўлишни истамайман. Ахир, ўшанда ҳаммаси мен туфайли, менинг укувсизлигим туфайли содир бўлган-ку! Ўшанда операциядан бош тортишга имконим бор эди. Бироқ ҳозир... бунинг сира иложи йўқ. Бола бечоранинг азобланишига ортиқ чидай олмайман. Танграм, ўзинг мени қўлла!.. — оҳиста ташланган қадам товуслари гоҳ эшикка яқинлашар, гоҳ узоқлашарди.

Негадир Гулруҳга раҳим келди. Тўғриси, негалигини ўзим аниқ билмайман...

Икки кундан кейин Гулруҳнинг ёлғиз ўзи Алишернинг оёғини операция қилди.

Операция учун зарур асбобларни Ҳақим Назарич келтириб берганди. Ҳақим Назарич бирорта ёрдамчи керак эмасми, деб сўраганди, Гулруҳ қатъиян бош тортди.

Билмадим, ёлғиз ўзи қандай эпларкин? Қилдай ишонч бир бурда нондай азиз бўлган шароитда бундай кучни қандай топди?

Гулруҳ шу кунни эрталабдан хонага ўзидан бошқа ҳеч кимни киритмади. Соат ўнлар атрофида эшик "ширқ" этиб ичкаридан қулфланди-ю, жимлик чўқди.

Юрак ҳовучлаганча ташқи йўлакда турардим. Худди ўз жигарим тиг остида ётгандек ҳаяжонланардим.

"Дадил бўл, Алишер, — дердим ичимда нукул. — Дадил бўл. Ҳар неки бўлмасин, чидашга ҳаракат қил. Тиг остидан омон чиқ. Акс ҳолда Гулруҳ адоий-тамом бўлади..."

Вақт имиллаб ўтарди.

Ҳақим Назарич бир неча марта медпункт эшиги олдига келиб-кетди. У менга бир нима демасди-ю, лекин юзи ташвишли кўринарди.

Бирдан ҳаёлимга ёмон ўйлар келди: "Операция муваффақиятсиз чиқса нима бўлади?..."

Кайфиятим бузилди. Бир ерда тура олмай деразага яқин бордим. Аммо ичкарини кўриб бўлмади. Юпқа кулранг парда ортидан Гулруҳнинг сояси кўринарди, холос.

Бояги жойимга қайтдим. Бироздан кейин Ҳақим Назарич ёнимга келди.

— Чекасимизми? — у сигарет қутисини тутди.

Бошқа вақт бўлганида тортинардим, аммо ҳозир...

Иккаламиз ҳам ўз ҳаёлларимизга гарқ бўлганча устма-уст чекардик. "Агар Алишерга бир гап бўлса, Гулруҳ тамом бўлади, — деб ўйлардим. — Кейин унинг ўзига келиши қийин бўлади. Ҳатто ўзини ўзи бир бало қилиб қўйиши ҳам мумкин..."

Охири ўйдан эҳсонам чиқай деди. Ахир... мен энди ҳаётимни Гулруҳсиз тасаввур қилмай қўйгандим...

Бирдан беҳад таранглашган асаб толаларим тарс ёрилиб, тубсиз жаҳаннам қаърига қулагандай ҳис этдим ўзимни. Қўрқув ва хавотир — мана шулар мени қулатди. Қизиқ, дунёда миллионлаб кўз кўриб ишонмайдиган мўъжизалар яратилган-у, нима учун ўлимнинг чораси топилмаган?

Ҳақим Назарич нимадир дегандай бўлди. Англамадим. Савол назари билан қарардим.

— Одамзод ўзини ўзи хароб қилиш васвасасига тушиб қолгандай туюлади менга, — деди Ҳақим Назарич овозини сал кўтариб. — Гўё кўп пул топса ҳаётни бутунлай ўзгариб кетадигандай. Аслида ҳаётни дўзахга айлантириб юборганини анча кеч англайди...

Ҳақим Назаричга тикилиб қолдим. Эпирай, наҳотки биз бир хил фикр юришаётган бўлсак? Наҳотки уни гуссага солган нарса — Гулруҳнинг ташвиши бўлса?

Аммо жавоб беришга улгура олмадим, эшик "ширқ" этиб очилди. Иккаламиз ҳам бир вақтнинг ўзида Гулруҳнинг истиқболига шошилдик.

Минг ҳадик ва хавотир ичида:

— Нима бўлди? — деб юбордим беихтиёр.

Ҳақим Назарич оғиз очишга улгурмади.

— Яхши, — деди Гулруҳ. — Ҳозирча яхши...

У Ҳақим Назаричга эмас, менга қараб жавоб берди. Айни замонда Гулруҳнинг кўзларида шу қадар журъат, шайлик ва матонат мужассам эдики, беихтиёр ҳам ҳавасим келди, ҳам ҳайрагим ортди.

— Эплашингизга ишонгандим, — деди Ҳақим Назарич самимийлик билан. — Оёғини кесиб ташламадингизми ишқилиб?

— Йўқ. Бу ёғини энди вақт кўрсатади.

— Йигитчани кириб кўрсам бўладими?

— Бўлади, лекин у ҳали ўзига келганича йўқ. Наркоз таъсирида ётибди.

— Охири бахайр бўлсин, шунисига хурсандман, Гулруҳ Қосимовна. Боя ҳаёлимга бир гап келувди, сизга шу ерда битта касалхона очиб берсак бўларкан, нима дейсиз?

— Бунга ўйлаб кўриш керак.

— Тўғри, бугунга шунча ҳаяжон-у ташвишлар етарли, а? Касалхона ҳақида бошқа вақт гаплашармиз...

Ҳақим Назарич яна нимадир демоқчи бўлди-ю, мендан истиҳола қилди, шекилли, индамади. Мен ҳам у хонасидан чиқиб кетмагунча без бўлиб туравердим-да.

— Операция шунчалик узоқ чўзилиб кетдими ёки менга шундай туюлдими? — сўрадим Гулруҳдан.

— Икки соат-у қирқ минут...

— Менимча, тўрт соат-у қирқ минут, — дедим мен.

— Операциядан кейин икки соатча Алишернинг юзига термилиб ўтирдим. Назаримда у... — Гулруҳ ерга қаради.

— Бир чашка чойга нима дейсиз?

— Йўқ, демасдим, агар ёнида печеньеми ҳам бўлса, — шу заҳоти жавоб берди Гулруҳ.

— Ҳозир, — дедим-у, ошхона томонга йўл олдим.

Икки соатлардан кейин Гулруҳ Алишерни кириб кўришга рухсат берди.

— Фақат кўп гапга солманг, узилиб қолади, — дея тайинлади у.

Алишер, йигирма яшар навниҳол йигит, худди бемаҳал бошига тушган турмуш тўқмоғи уни зарб билан уриб қулатгандай, қимир этмай шифтга тикилиб ётарди. Юзи ўзгариб кетган, кўзларининг ости кўм-кўк, лабларида қондан асар йўқ, кўзлари аввалгидан-да катта-катта, аммо ҳеч қандай маъно йўқ эди.

Секин каравотига яқинлашиб, қўлини қўлимга олдим. Муздай, оппоқ эди унинг қўли.

— Алишер, ука, — дедим нимагадир юрагим тўлиб. Алишер аста бошини бурди.

— Даврон ака... — деди у қовжираган, заиф товушда.

— Операция яхши ўтди. Зўр ўтди. Ҳадемай тузалиб кетасан, ука.

Йигитчининг лаблари титради.

— Уйни соғиндим... Онамни...

— Оёққа туришинг билан уйга қайтасан. Ҳаммамиз қайтаммиз...

— Бу ерга келмасам бўларкан...

— Алишер, — дедим безовталаниб. — Сенга ҳали гапириш мумкин эмас. Менам кета қолай, ҳар қалай аҳволинг ёмон эмас, ўз кўзим билан кўрдим. Энди бориб бу хабарни отангга айтишим керак.

— Отам билмасмиди?..

— Дўхтир ҳеч ким билмасин, деб тайинлаганди. Тезроқ соғайгин, ука.

Алишер бош ирғади.

Ёв қувгандек эшик томон юрдим.

Остонада тўхтаб ортимга ўгирилдим.

Шунда Алишернинг йиғлаётганини кўрдим. Унсиз йиғларди у. Юзида бирор ифода йўқ, катта-катта кўзларидан тинимсиз ёш қуйиларди...

— Ёш дўстимиз анча ўзига келиб қолди, — деди Гулруҳ эртаси куни эрталаб хурсанд бўлиб.

— Ростданми?

— Оёгимни кесиб ташлади, деб ўйлаб эзилиб ётган экан бола бечора.

— Оёғинг ўзингга буюрсин, дедингизми?

Гулруҳ қулиб бош ирғади.

Қушдай энгил тортидим. Ваҳималар ортда қолди. Бутун олам тинчлангандек бўлди. Худога шукр!

Кечки овқатни унинг хонасида бирга қилдик. Ўзимизча Гулруҳнинг биринчи муваффақиятини нишонладик.

— Қиттай-қиттай қиламизми? — деб сўрадим Гулруҳдан анчадан буён кўз қорачиғидай асраб юрган шишани кўрсатиб.

— Майли, — деди у.

Илгари зиёфатларда кўпгина аёлларни кузатганман. Ичкилик таклиф қилсангиз ўзини минг қўйга солиб, ноз-финоқ қилишади-ю, қуйиб берсангиз, бир қўтаришда бўшатиб, идишни қўлингизга қайтариб беришади.

Гулруҳ ундай қилмади. Ҳеч қандай ноз-карашмасиз кичкинагина стаканни мен билан уриштирди-да, ичиб юборди, кейин иштаҳа билан овқатлана бошлади.

— Яна қуяйми? — деб сўрадим бироздан кейин.

— Йўқ. Етади.

Тавба қилдим, Гулруҳ шундай жавоб берардики, унинг жавобидан кейин ҳеч қандай изоҳ ёки эътирозга ўрин қолмасди.

Тамадди қилиб бўлганимизда соат тўққизга яқинлашиб қолганди.

— Алишердан хабар олай, — деди Гулруҳ ўрнидан туриб.

— Тез келасизми?

— Узоққа кетмаяпман-ку.

Гулруҳ парда ортига ўтди.

Пайтдан фойдаланиб шишадан яна бир стакан қуйиб, кўтарвордим. "Мана энди у билан бемалол гаплашиб ўтиришим мумкин", — дедим ичимда. Кейин

тез-тез, очофатларча қорин тўйгазим. Гулруҳнинг олдида чимхўрлик қилиб тузук-қуруқ овқатлана олмагандим-да...

Ярим соатдан кейин биз стулларимизни дераза олдида қўйволиб, қайноққина чойдан бир-бир ҳўплаганча гурунглашиб ўтирардик.

— Қанийди ҳозир аллақандай бегона ерда эмас, ўз уйингда, ҳафталаб кўчага чиқмасдан, дунё ташвишларини тамом унутиб, хаёл суриб ўтирган бўлсанг, — дедим Гулруҳга қараб.

— Уйда ўтиришни яхши кўрасизми? — сўради у.

— Дангасаман-да. Ош бўлса-ю, иш бўлмаса, дегичлардан.

— Шундай вақтлар бўлганки, ҳафталаб уйдан чиқмасдим... — овози синиқ ва шикаста чиққанидан сездимки, у аллақандай кўнгилсиз хотиралар гирдобига тушди.

— Бунга анча бўлганми? — эҳтиёткорлик билан сўрадим.

— Анча бўлган...

— Мажбурлашганми ёки... бошқа сабаб...

— Мажбурлашган. Мен шундай тушунаман буни. Лекин бошқалар бошқачароқ ифода этишади.

— Қаршилиқ қилмаганмисиз?

— Ўша вақтларда ёш эдим-да...

Гулруҳ жимиб қолди.

— Бу ёғи маълум... — дедим секин.

— Ўзимни бизнесга уриб тўғри қилдимми, нотўғрими, билмайман, бу ҳақда ўйлаб кўргим келмайди. Энг муҳими, эркин ва дахлсиз яшаб келаётгандим... —

Гулруҳ юзини кафтлари орасига олиб, нигоҳларини ерга тикди. Мен унинг хиёл эгилган оппоқ бўйни, бежирим елкаси, нозик қўлларини кўриб турардим. Рўпарамда ўтирган хилқат бир қарашда ҳимояга муҳтож ёш болани, бир қарашда эса чайир ва энгилмас, айни замонда хуркак жониворни эслатарди.

Ҳайҳотдай хона сукунат ичра сузарди.

Беихтиёр унинг қўлини олдим.

Гулруҳнинг киприклари титраб кетди-ю, аста-секин кўтарилди.

— Эркин ва дахлсиз яшаш яхши-а? — деди у.

— Инсонни ҳаётга боғлаб турадиган икир-чикирлар мавжуд экан, эркин ва дахлсиз яшаб бўлмайди. Менимча, таваккалчи бўлиш керак. Шунда яшаш осон кечади.

Гулруҳ кафти билан юзимни силади. Довдираб қолдим. Бу нопок дунёда бундай манзарага дуч келаман, деб ўйламагандим.

— Демак, мен тўғри қилган эканман-да? — деди Гулруҳ менга қараб.

Унинг кўзлари ва лабларида илтижоли интиқлик кўрдим. Кўнглимдан нималар кечмади!.. Қанийди бу оқшом шу ерда, шу хонада қолсам... Уни бағримга олсам... Айни дақиқанинг ўзида бунга турадиган икки йил эди. Аммо нимадир мени тийиб турарди. Тортинчоқлик, қўрқув ёки эҳтиёткорлик эмас, йўқ, жуда ҳам улкан, йиқиб бўлмас тоғдек улкан, ҳар қандай хоҳишни даф этишга қодир эҳтиром мени тийиб турарди.

Биз яна бироз гаплашиб ўтирдик, сўнг бир-биримизга хайрли оқшом тилаб хайрлашдик.

Тун. Совуқ. Ёлғизлик ва соғинч. Икки қадам нарида ҳувиллаган, гариб кулбамга бахтли тасодиф туфайли учиб кириб қолган капалак мисол бағоят соҳибжамол хилқат... Менинг мунгайган, кўримсиз ўтмишим, беҳуда елиб-югуришлар, бесамара меҳнат, бемақсад ўтаётган умр, ҳамма-ҳаммаси ташқарида, эшик ортида қолганди. Қалбимда яна умид ва ишонч, мусаффо ҳаёт нафасини ҳис этардим. Мен бу хазинани бой бермаслигим, уни қўлдан чиқармаслигим керак.

* * *

Одатдагидай, эшик олдида ўтирардим. Гулруҳ ичкарида, Алишерни юришга ўргатайпти. Алишернинг

хўрсингани, Гулруҳнинг ҳаяжонли овози тез-тез эшитилиб турибди: "Қани, бўлақолинг, кўрқманг!", "Оғрмайди, босаверинг!", "Ҳеч нарса қилмайди, дедим-ку..."

Ҳақим Назарич қаршимдан ўтди. Салом бердим. У индамади. Англамади ёки алик олгиси келмади. Ким билсин, эҳтимол унинг мени кўргани кўзи йўқдир? Гулруҳнинг хонасига кириб, эшикни қаттиқ ёпди. Одатда у бундай қилмасди.

Ун-ўн беш дақиқадан кейин эшик очилди. Ҳақим Назаричнинг салобатли ва жиддий юзига кўзим тушди. Гулруҳ билан муҳим нарса устида келишиб олганлиги хотиржам ва қақнаб боқаётган кўзларидан англашилди.

— Зерикмаяпсизми, Даврон? — деб қўйди у тўхтамасдан рўпарамдан ўтиб кетаркан.

Ажабланганча ортидан қараб қолдим. Боя салом берганимда алик олиш тугул, юзимга қараб қўймагани. Энди бўлса... Сабабини Гулруҳдан сўраб билиб олмоқчи эдим. Лекин бу ҳақда оғиз очмасидан бурун Гулруҳнинг ўзи Ҳақим Назарич ҳақида гап очди.

— Ҳақим акага раҳим келади. Яхши одам. Лекин жуда қийин вазиятга тушиб қолгандай назаримда.

— У аблаҳ одам! — дедим ўйлаб ўтирмасдан.

Гулруҳ оғрингандек назар ташлади.

— Бировни яхши билмасдан туриб...

— Узингиз уни яхши биласизми? — дедим Гулруҳнинг сўзини бўлиб.

— Билишга ҳаракат қиляпман.

— Қандай қилиб?!

— Кўрганларим, ҳис этганларим... Қолаверса, у бугун соат олтида хонасида бирга овқатланишга таклиф қилди. Қандайдир муҳим гапи бормиш...

— Сиз нима дедингиз? Рози бўлдингизми?!

— Ўйлаб кўраман, дедим.

Тепамдан биров муздек сув қуйиб юборгандек бўлди.

Ҳамма нарсани таҳмин қилишим мумкин эди, лекин бунга эмас. Ҳақим Назарич овқатланиш баҳонасида уни учрашувга таклиф этипти-ку! Лекин Гулруҳ бунга иш юзасидан деб ўйлапти, ана хотиржам чеҳрасидан кўриниб турибди. Ҳе, кимни аҳмоқ қилмоқчи бу қариб қуйилмаган хотинбоз?! Иш юзасидан учрашув, суҳбат ёки шунга ўхшаш нарса кундузи бўлади-да.

Юзим ўзгариб кетган бўлса керак, Гулруҳ менга таажжуб билан тикилиб турарди.

— Бориш шартми? — дедим хафа бўлиб.

Гулруҳ кулди.

— Даврон ака, нега сал нарсага хафа бўлаверасиз? — деди кейин.

— Шунақа одамман. Ўзим кал, кўнглим нозик...

Гулруҳ энди баралла кулиб юборди.

— Кулинг-а, кулинг. Сизга фақат кулиш бўлса!..

— Жуда қизиқ эшитилди, яна бир қайтаринг ўша гапингизни, — деди Гулруҳ эркалангандек бўлиб.

— Кечки овқатга бормайман, десангиз, такрорлайман.

— Осон экан-у, майли, ҳеч қаёққа бормайман.

Лекин бекорга хафа бўляпсиз, бу иш юзасидан бўладиган суҳбат. Менимча, Ҳақим Назарич менга иш таклиф қилмоқчи.

— Азизам Гулруҳ, бунчалик содда бўлманг. Эркалар бир ўқ билан икки куённи уришга ҳаракат қилишади.

— Хўп. Сиз айтганча бўлсин, — ахийри ён берди Гулруҳ.

— Яхшиси, кечаси иккаламиз ҳовлини айланишга чиқамиз. Икки-уч кундан буён кечаси ҳаво жуда ажойиб бўляпти, сезгандирсиз?

— Хўп.

Гулруҳни ҳоли-жонига қўймасдан учрашувга розилигини олганимдан кайфиятим кўтарилди, кўнглим хотиржам тортди, иш юзасидан ҳеч қанақанги учрашув бўлмайди энди!

Жангда голиб чиққан даканг хўроздай гўдайиб эшик

олдига чиқарканман, ҳовлида аллақандай шовқин, гўнғир-гўнғир овозларни эшитдим. Шу чоғ Ҳақим Назарич ёнимдан зувиллаганча ўтиб кетди.

Ташқарига чиқдим. Бу вақтда жигаранг темир дарвоза ланг очилган, усти ёпиқ машина, иккита соқчи ва тўрт-беш кишига кўзим тушди. Ҳақим Назаричнинг "буюртмаси" эсимга тушди. "Яна кимларнингдир шўри қурибди..." дедим ичимда.

Ҳақим Назарич дарвоза олдига чиқиб, келувчиларни кутиб олди. Соқчилар билан атиги икки дақиқа гаплашди. Кейин улар усти ёпиқ машинада қайтиб кетишди.

Ҳақим Назарич нималардир деганча келувчиларни ичкарига бошлади. Янги келганлар аллақандай пиёнисталар эмаслиги туришларидан маълум... Шу чоғ улардан бири кўзимга таниш учради. Тез-тез юриб зинадан пастга тушдим.

— Сафарали!

Эғнидаги пўстини биров тишлаб тортгандай йиртилган, у ер-бу ери осилиб қолган; ирkit сочлари ҳурпайган улкан боши яланг, тинка-мадори қуриб бораётгандай, зўрга гавдасини тик тутиб турган киши ялт этиб ортига ўгирилди, кейин бутун гавдаси билан кескин бурилди.

Кўзларимга ишонмасдим.

Бу ҳақиқатан ҳам Сафарали эди!

— Бормисан, оғайни?!

Қучоқлашиб кўришдик. Воҳ, бечора дўстим, қоқсуяк бўлиб қолибди. Таранг юзи осилиб қолган, қисик кўзлари катталашган...

— Хайрият, Даврон, тирик экансан? — деди Сафарали энтикиб.

— Бормисан, оғайни?! — ҳаяжонланганимдан тилимда фақат шу сўзлар айланарди.

Ҳақим Назарич томоқ қирди. Хушёр тортдим.

— Барақда гаплашасизлар, — деди Ҳақим Назарич менга қараб.

— Ярим соатдан кейин олдингга ўтаман, — дедим Сафаралига.

У бош ирғади. Кейин шерикларига қўшилиб Ҳақим Назаричга эргашди. Юриши ҳамон ўша-ўша, айикполвон! Аммо жуда озиб кетибди. Шу вақтгача қарда бўлдикин?

Ортимга қайтдим. Юрагим ҳаяжондан, қутилмаган учрашувдан гурс-гурс урарди. Бу хушхабарни (хушхабарми ёки...) Гулруҳ билан баҳам кўрмасам юрагим тарс ёрилиб кетиши турган гап.

Йўлакка киришим билан ичкаридан эшитилаётган гап-сўзлар қулогимга чалинди.

— Гулруҳ, мени ортиқ қийнаманг, хўп денг. Илтимос! Бир оғиз сўзингиз... Ярим оғиз сўзингиз... Сиз агар истасангиз, йўқ, сиз агар рози бўлсангиз... ва ҳатто талаб қилсангиз (бунга ҳақингиз бор, юз фоиз ҳақингиз бор!), мен ҳаммасидан воз кечаман! Воз кечишга тайёрман! — Бу Пўлат Дамирович эди. У хона ўртасида турган Гулруҳнинг пойига тиз чўккан ҳолда илтижо қиларди.

Афтидан кўпроқ отиб олганга ўхшайди. Курсига ўтириб, унинг чиқиб кетишини кута бошладим.

— Пўлат Дамирович, сизни мен эмас, ўзингизни ўзингиз қийнапсиз. Нима кераги бор бу томошанинг?! Яхшиси, мени тинч қўйинг, кетинг, ҳозирроқ чиқиб кетинг! — жиғибийрон бўлиб уни ҳайдарди Гулруҳ.

— Йўқ, ҳеч қарга кетмайман. Уриб, ҳайдасангиз ҳам чиқмайман бу ердан. Токи дардимга малҳам бўладиган бирор сўз айтмагунингизча.

— Агар чиқиб кетмасангиз, Ҳақим Назарични чақиришга мажбур бўламан.

— Майли, чақиринг, ўша ярамасни! Сиз афтидан ўша юмшоқ супургидан умидвор бўляпсиз...

— Пўлат Дамирович, оғзингизга қараб гапиринг!

— Биласизми у қанақа одам?..

— Бас қилинг, деяпман!

— У ярамас ва ифлос одам!

— Ҳаммангиз кўшимзор бўлинг!

— Гулруҳ, азизам, бир оғиз сўзингиз... Ҳаммаси сизнинг бир оғиз сўзингизга боғлиқ!..

— Оҳ, худойим...

Гулруҳ йиғламсираётгандай туйилди. Энди ортиқ кутиб тура олмасдим. Ичкарига бостириб кирдим.

— Гулруҳ!

— Сиз аралашманг, Даврон ака! — деди Гулруҳ, аммо овозидан дадил торгани сезилди.

Пўлат Дамирович вазиятни ўзгартирмади, чўк тушган ҳолда турганча совуқ тиржайди.

— Дарвоқе, тансоқчингиз... Мен уни итдай отиб ташлашим мумкин, лекин бундай қилмайман. Чунки у сизни садоқат билан кўриқлаяпти анави ёввойи келгиндилардан!..

— Ҳаддингиздан ошманг, Пўлат Дамирович! — дедим унга яқин бориб. — Кўлида қурол бўлса, қуён ҳам мард бўлиб кетади.

— Ўҳ-ҳў, фалсафани қаранг! Бу дейман, мен сизни қора ишчи деб юрсам...

Пўлат Дамирович гапини тугата олмади.

Гулруҳ ўртамазга туриб олди.

— Пўлат Дамирович, юрагингизда озгина одамийлик қолган бўлса, ҳозироқ бу ердан чиқиб кетинг!

— Хўп... — Пўлат Дамирович бирдан шаштидан тушиб полга ўтириб олди. — Фақат бир саволимга очиқ жавоб беринг, Гулруҳ Қосимовна. Майлими, жавоб берасизми, Гулруҳ Қосимовна?.. — ёш боладай ялина бошлади у.

— Қанақа савол экан?!

— Нега мендан нафратланасиз, Гулруҳ?!

Гулруҳ дарров жавоб бермади. Лабларини қимтиганча Пўлат Дамировичга тикилиб қолди.

Мен у бу саволга жавоб бермаса керак, деб ўйлардим. Чунки Гулруҳ мунофиқларча ёлгон сўзлай олмайди. Тўғри жавоб эса Пўлат Дамировични баттар кутуриб юбориши мумкин. Билмадим, Гулруҳ бу вазиятдан қандай чиқиб кетаркин? Менга қолса, бир мушт билан масалани ҳал қилиб кўя қолардим.

— Сиз мен билан савдолашяпсиз, Пўлат Дамирович. Наҳотки буни ўзингиз сезмаётган бўлсангиз?! Мен рози бўлсам, сиз оилангиздан, умуман, оёғингизга тушов бўлаётган жамики нарсалардан ва айниқса, бойлигу мол-мулкингиздан воз кечмоқчисиз. Шундайми? — Гулруҳ қизгинлик билан Пўлат Дамировичга қаради. Пўлат Дамирович бошини солинтирди. — Рози бўлмасам, иссиқ тўшагингизни совутмоқчи эмассиз! Аммо, менимча, ҳар икки ҳолатда ҳам бахтли бўлмайсиз. Нега деганда, ҳозир идеал туйилган аёл, унга эришганингиздан кейин оддий аёлга айланади, одатдаги турмуш ташвишлари бошланади, шундай вақтлар келадикки, шу аёлни деб бор-будимдан айрилдим, деб ўйлаб мени бутунлай ёмон кўриб қоласиз, афсус-надомат чекишни-ку айтмай кўя қолай. Қолаверса, ҳозир мастсиз, мастлик билан ҳамма нарсадан осонгина воз кечиб қўйяпсиз. Эртага эрталаб мутлақо бошқача фикрлайсиз. Ҳатто рози бўлмаганим учун мендан хурсанд ҳам бўларсиз! Сиз эзгуликни яхши кўрадиган, фидойиликни қадрлайдиган одамсиз. Шуниси борки, эзгулик ҳам, фидойилик ҳам бошқалардан чиқса... Иложи борица, сиз кўп нарса йўқотмасликка интиласиз!

Гулруҳ гапи тамом бўлгандек жим бўлиб қолди. Пўлат Дамировичдан ҳам садо чиқмади. У ҳамон бошини солинтириганча, афтода қиёфада ўтирар, шу ҳолатида у аввалги Пўлат Дамировичга мутлақо ўхшамасди. Тўғри, у ичганди, брендининг ўткир ҳиди анқирди ундан, лекин аниқ айта оламан, у маст эмасди. Унга нимадир бўлганди. Ўша "нимадир" туфайли унинг қалбида ўзгариш юз берган ва ҳаётда рўй берган бундай фавқуллода ўзгариш унинг хонумонига ўт қўйган ҳамда вужудини жунбушга келтириб, шуурида қандайдир кескин бурилиш ясаган эди. Акс ҳолда у бунчалик афтода ва ночор аҳволга тушмасди.

Пўлат Дамирович аста ўрнидан турди-да, бошини солинтирган кўйи индамай чиқиб кетди.

Гулруҳ кескин бурилиб, дераза олдига борди. Чуқур хўрсинди. Унинг ёлғиз қолишни истаётганини сезиб хонадан чиқдим.

Ташқарига чиққанимдан кейингина Гулруҳнинг ҳузурига нима учун борганимни эсладим. Аммо ортага қайтмадим. Барак томон кетдим.

* * *

— Э, оғайни, ўша оқшом ўзиям молдай бўкиб ичган эканман. Ҳеч нарсани эслай олмайман, — дея бошидан ўтганларни ҳикоя қилди Сафарали баракда ўтирганимизда. — Эртасига кўзимни очсам совуқ камерада ётибман. Мия қарахт, аввалига ҳеч нарсани эслай олмадим. Бироздан кейин аста-секин миям ишлай бошлади ва бирдан сен эсимга тушиб қолдинг. Сакраб ўрнимдан турдим. Ён-веримга қарайман, сен йўқсан. У бошиқа камерада бўлса керак, дейман ўзимча. Пул олиб келиш учун кетганимг мутлақо эсимда йўқ, ўлай агар. Мени деб Даврон ҳам бир фалокатга йўлиқди, дейман нуқул. Шундан бошқа дурустроқ ўй келмайди каллага. Кун-кунора бизга ўхшаган дайдилардан икки-учталаб тушиб тураркан. Эшик очилса, бас, кирган одамнинг башарасига тикиламан, сен эмасмикансан, деб. Қаёқда! Сендан дарак йўқ! Хит бўлиб кетдим. Уч-тўрт кундан кейин қўйиб юборишади, ана шунда Давронни қидираман, топмасам уйга кетмайман, деб қасам ҳам ичиб қўйганман. Овқат олиб кирган соқчилардан бирови кўзимга гапга кўнадиган, ўзимизга ўхшаган содда-баёв кўринганди. Шунга кўйнига қўл солиб кўрай-чи, бирор ёрулик чиқармикан, деб икки оғиз гапиргандим, нақ балого қолдим. "Мени ким деб ўйлаяпсан, баран?!", деб кулоқ-чаккамга тортиб юборса бўладими? Ўзи бўларим бўлиб юргандим, менам аяб ўтирмадим, қайтариб солдим башарасига. Шундан кейин мени ёмон қийнашди. Полициянинг катталари: "Ишингни судга оширамиз!", деб дўқ уришади, сўроқ қилишади. Анови содда-муғамбир ҳар кун иккита ўртоғи билан келиб аламдан чиққунча савалайди. Э... ит ҳам итни бунчалик таламаса керак. Одамнинг одамга қилча раҳми келмайди-я. Қандай замонда яшаяпмиз, Даврон? Соқчи йигитнинг, майли, менда алами бор дейлик. Шерикларига нима? Мен уларга нима ёмонлик қилдим?

Ҳалиям ота-онамиз ўз вақтида илигимизни тўқ қилиб ўстирган экан, қийноқларига дош бердим. Мундайроқ одам бўлганида калтакка чидай олмай, ўлиб қолиши турган гап.

Тергов тамом бўлиб, ишимни судга ошироқчи бўлиб турганларида бирдан ҳаммаси бошқача бўлиб кетди. Гўё ҳеч қанақанги жанжал ва тергов бўлмагандек икки кун мени тинч қўйишди. Учинчи кун — мана бугун эрталаб усти ёпиқ машинага чиқаришди-ю, бу ёққа олиб келишди.

Ўлай агар, ҳеч нарсага тушунмадим. Сени бу ерда кўришни-ку, умуман ҳаёлимга келтирмагандим.

Нимаики бўлмасин, тирик экансан, шунисига шукр, дўстинг. Минг қатла шукр. Кўнгил — душман... Ҳаёлимга не гаплар келмаганди... Аммо бир гапни очиқ айт, мендан хафа эмасмисан? Агар ўша кун бўкиб ичмаганимда...

Сўнгги жумлани айтаркан, Сафарали айбдорларча бошини эгди.

— Йўқ, сен очигини айт, Даврон мени ташлаб, қочиб кетди, деган ўйга бормадингми ўшанда? — дедим ростига кўчиб.

Ахир, қачонлардан буён шу ўй менинг ҳам юрагимни тошдай эзиб ётибди-ку.

— Қўйсанг-чи, сени билмайманми?..

Елкамдан тоғ ағдарилгандай бўлди.

Шундан кейин Сафарали билан пешингача гаплашиб ўтирдик.

Мен унга бу ерга қандай келиб қолганим, нима ишлар қилганим, қанча пул олганим-у, қандай қилиб ўғирлатиб қўйганим (ўғри борлигини дўстим ҳам билиб қўйсин-да, ҳарқалай, менга қараганда ҳушёр бўлади), Ҳақим Назарич, Пўлат Дамирович ва ҳоказо-ҳоказолар ҳақида қисқа, аммо батафсил сўзлаб бердим.

Фақат бир одам ҳақида оғиз очмадим. Бу менинг ҳаммадан, ҳатто дўстимдан ҳам яширган сири бўлиб қолсин, дегандим.

Аммо...

— А-ҳа, бу ерда экансиз-ку, Даврон ака! Мен сизни қачондан бери қидириб юрибман, — дея Гулруҳ баракка кириб келди-ю, сири фаш бўлди.

Йўқ, Сафарали бирданига англамади ҳеч нарсани. Даъфатан Гулруҳга кўзи тушганида худди ҳов ўша машъум воқеалар ибтидоси вазифасини ўтаган ресторандаги каби сеҳрланиб қолди.

— Ё товба, Даврон! Мен туш кўрмаяпманми? — дея шивирлади у.

Сафаралига кўзи тушган Гулруҳ ҳайрон бўлгандек эшик олдида туриб қолганди.

— Иккита одам бир хил туш кўрмайди-ку. Бу Гулруҳ! Ҳозир таништириб қўяман, — дедим кулиб, кейин Гулруҳни ёнимизга чақирдим: — Бу ёққа келинг, Гулруҳ.

Сафарали ана шунда гапим оҳангидан ниманидир фаҳмлагандай бўлиб, "ялт" этиб менга қаради.

Кўзим билан: "Жиддийроқ бўл!" дегандек ишора қилдим. Сафарали тушунди дарров.

— Бу киши менинг дўстим, икки ой муқаддам тасодиф туфайли йўқотиб қўйган дўстим Сафарали бўлади, — дедим Гулруҳга, у ёнимга келганидан кейин.

— Гулруҳ, — дея у биринчи бўлиб Сафаралига қўлини узатди.

Сафарали шошиб қолди.

— Сафарали. Лекин сиз Сафар дейверинг, айтишга осон бўлади, — Сафарали менга хайрихоҳлик билан қараб қўйди.

Тушундим, Гулруҳ унга маъқул бўлди.

Нима ҳам дердим, Сафарали одам танлашни билади. Бу унинг қониди бор...

Биз энди учовлашиб суҳбатни давом эттирдик.

Гулруҳ бу ерга нима учун келганини ҳам эсидан чиқариб қўйди, шекилли, Сафарали билан ҳар куни кўришиб турадиган эски танишлардай бемалол гурунглашарди.

Ўзимни ҳар қачонгидан кучли ва бахтиёр ҳис этардим. Ахир, бир ёқда дўстинг, бир ёқда суюқлинг ҳамдам бўлса, гам-ташвишинг ҳам ўткинчи шамолдек туйилар экан.

Бир соатлардан кейин ўрнимиздан турдик.

Иш жойимизга қайтишимиз керак эди.

— Кечаси, ишдан кейин келинглар, — деди Сафарали эшик олдида чиққанимизда. — Ҳангома қилардик-да.

— Бугун биз билан ҳангома қилишга вақтинг бўлмайди, яхшиси эртага ошхонада ўтираемиз, — дедим ўзимнинг баракда ўтказган биринчи оқшомимни эслаб.

— Сизлар учун вақт топаман, албатта келинглар, — деди Сафарали.

Медпунктга қайтдик.

Гулруҳ ишга шўнғиб кетди. Чунки ишчилар қайтадиган вақт бўлиб қолганди.

Кечаси соат ўн бирларга бориб медпунктдан одам оёғи тийилди. Энди бемалол дам олсак бўларди.

Лекин менинг уйқум қочган, хаёлим баракда қолган Сафаралида эди. У ерга Гулруҳни етаклаб боришга эса кўнглим чопмасди. Гулруҳни ёлғиз қолдириб кетишга яна кўнглим бўлмасди.

— Дўстингиз кутиб ўтиргандир, бормаисизми? — деди Гулруҳ бир маҳал.

Ҳар қалай, у деразадан тез-тез ташқарига қараб қўяётганимдан кўнглимдагини фаҳмлади-ёв.

— Сиз-чи?

— Мен дам оламан.

— Мен кетиб қолсам, сиз кўрқмайсизми?

— Кўрқсам, деразани очиб қўяман, кўзингиз тушган заҳоти келаверасиз.

— Беҳазил-а? Хафа бўлмайсиз-а?

— Чин юракдан!..

— Бугунча бориб турай, ҳарқалай, биринчи кун, эртадан бошлаб ҳар қандай учрашув отбойгача тайин қилинади, хўпми?

Гулруҳ бош ирглади.

Эсингизда бўлса, баракка кириб келган биринчи куним бу ердагилар мени қандай кутиб олишгани, ярим кечагача гаплашиб чиққанимиз ҳақида сўзлаб бергандим.

Баракка кириб борганимда Сафаралининг ҳам бошида шу қисмат — эллик-эллик беш чоғли киши унинг атрофини гуж ўраб олишган, суҳбат айни қизгин нуқтасига етганди. Секин бориб уларнинг қаторига қўшилиб, бўлаётган гап-сўзларга қуроқ тутиб, жимгина ўтириш ниятида эдим. Лекин менга кўзи тушиши билан Сафарали ўрндан турди.

— Даврон, юр, ташқарига чиқиб бир чекиб келайлик, суҳбатни кейин давом эттираемиз, — деди у даврдан чиқиб.

Ён-атрофдан хитоблар эшитилди:

— Э, шу ердаям бемалол чакеверсангиз бўларди.

Олифталикнинг нима кераги бор?

— Ўйинбузуқилик қилмасанг-чи, Даврон. Бип-бинойидай ўтирувдик, сен келдинг-у...

Мен энди гапга оғиз жуфтлагандим, Сафарали илиб кетди:

— Ҳали кўп гурунг қиламиз, оғайнилар. Даврон жондай жўрам, у билан ҳозир ҳол-аҳвол сўрашмасам, эртага ишга кетиб қоламиз!..

Сафарали нима учундир қаттиқ ҳаяжонланарди. Ташқарига чиққанимиздан кейин мен унга сигарет қутисини тутдим. У бир дона олди, лабига қистирди, лекин тутатишни унутди.

— Холироқ ерга борайлик, Даврон, — деди у. — Сенда зарил гапим бор.

Мен уни тахта тўсиқ бўйлаб кетган йўлқанинг охирига бошлаб бордим.

— Гапир.

— Сен боя суҳбатлашганимизда Ҳақим Назарич ишлаб топган пулларимизнинг бир қисмини уйга юборди. Ҳали хонасига чақириб сизлар билан шартнома тузади, дегандинг-а?

— Ҳа, дегандим.

— Ростингни айт, шу гапга ишондингми?!

— Ишондим нима-ю, ишонмадим нима?

— Биласанми, бу ерда бир гап борга ўхшайди.

— Дангал гапирсанг-чи?

— Ҳалиям дангал гапиряпман-ку.

— Нимадан шубҳаланияпсан бўлмаса?

— Мен бу ерда бир танишимни учратдим!

— Нима бўпти? Дунё тор... Ўхшаш қисмат...

— Э, мен нима демоқчиман-у бу... Бидирлай-вермасдан гапга қуроқ солсанг-чи!

— Хўп. Гапир.

— Гапимни бўлма!

— Хўп.

— Оббо, яна!.. Қисқаси, мен бу ерда учратиб қолган танишим Каримбой ака деган киши бўлади. У ўн саккиз яшар ўгли билан икки йил аввал уйдан чиқиб кетганди. Бу ёқларда арзимаган иш учун ҳам кўп пул тўланади, деб эшитганди-да...

— Хўп, нима бўпти шунга? — дедим торикиб кетганимдан Сафаралининг гапини бўлиб.

— Шу пайтгача улардан дом-дарак бўлмади! Хотини Зубайда янга у кишиниям, ўглиниям аллақачон ўлдига чиқариб, аза очмасаям, ундан берироқ бўлиб юрибди.

— Нега ўлдига чиқаради? Ахир, Каримбой ака билан

ўглининг иш ҳақи уйига юборилапти-ку. Шунинг учун шартнома тузилган-ку!

— Уйдагилар бир сўм ҳам олишгани йўқ. Охири марта кўрганымда Зубайда янга касал эди. Осон эмас, ҳам эридан, ҳам ўглидан айрилиш... "Қишлоққа яқин-ўртада борганмидингиз? Биззи уйдагилар эсон-омон ўтиришибдими?" деб сўради Каримбой ака боя. Нима дейишни билмай, дуруст, деб қўя қолдим. Айтгандай, Каримбой аканинг ўгли кўринмайдими?

— Алишер касал. Яқинда Гулруҳ унинг оёғини операция қилди. Ҳозир медпунктда ётибди, — дедим.

Кейин бирдан хушёр тортиб дўстимга Алишернинг томдан йиқилиб тушгани-ю, кўрган-кечирганларим, шубҳа-гумонларим ва Ҳаким Назаричнинг телефон орқали аллақандай Николаи Фёдоровичга берган "буюртмаси" ҳақида гапириб бердим.

— Вой ярамас! Ҳаким Назарич деганинг гирт аблаҳ экан-ку! — деди Сафарали тутақиб.

— Секин.

— Энди нима қиламиз, Даврон? Қулдай ишлаб юраверамизми?

— Мана, сен келдинг, бир иложини топармиз энди.

— Қочамизми? Наҳотки, бу ердан чиқиб кетишнинг иложи бўлмаса?

— Ҳамма ёққа қуролли соқчилар қўйилган. Биладим... Балки қочишни амалга оширса бўлар, лекин...

Очиғи, мен Гулруҳни ўйлаётгандим.

Қочиш осон эмас, йўл азоби — гўр азоби, бегона юрда сарсон-саргардон бўлмасдан йўл топиб бўлмайдими, Гулруҳ бундай азобларга дош бера олармикин?

— Ҳозирча ҳеч кимга чурқ этмасдан иккаламиз бош қотириб кўрайлик, кейин бир битимга келармиз, — деди Сафарали.

— Майли, — дедим ҳорғинлик билан. — Ортга қайтамизми?

— Қайтдик.

Бошим гувилларди. "Демак, ҳаммаси ёлғон экан-да! Оббо, Ҳаким Назарич-ей, одам деган шунчалик ҳам устмон бўладими?!"

Юрагимни ғам-ғусса чулғаб олди. Қизиқ, ер юзидан инсоният пайдо бўлибдики, сохталик ва худбинлик, очкўзлик ва шафқатсизликка қарши курашиб келмоқда. Аммо оқибати нима бўлди? Корчалолик, сотқинлик, худди ўзига ўхшаш табиат гултожи бўлган инсонлар тақдирига эътиборсизлик ва ёлғон тантана қилмадими?!

Ҳар не бўлганда ҳам, хом сут эмган бандалармиз-да...

Сафарали билан хайрлашиб, медпунктга қайтдим. Гулруҳ негадир ухламай кутиб ўтирган экан.

— Келдингизми?... — остонада кўринишим билан у ўрнидан туриб истикболимга юрди.

Ҳаракатлари енгил ва майин эди. Яқин келди-ю... кўксимга бошини қўйди. Кейин хиёл узалиб юзимдан авайлаб ўпди.

Бу ҳол шу қадар тез юз бердики, нима бўлаётганини ҳадеганда идрок қилолмадим.

Мен ҳали ростакамга бу ерда эмасдим, миям ҳамон гувиллар, қулоғимдан Сафаралининг сўзлари кетмасди...

Қилт этмасдим, очиқ деразадан совуқ ҳаво кириб турарди. Гулруҳга қараб туриб юрагим тубига чўккан ғусса аллақандай умид билан қоришиб, бутун вужудимни қайтадан забт этаётганини, қайғу, ишонч, совуқ, юзимга тегаётган майин сочлар, шафтоли ҳиди — бари айқаш-уйқаш бўлиб кетаётганини ҳис қилдим, эҳтимол ҳаёт, чинакам ҳаёт шудир!

Орадан икки кун ўтиб, баракда яна уч киши пайдо бўлди.

Янги келганларнинг бири — Равшан исмли йигит Нурали билан ҳамқишлоқ чиқиб қолишса денг.

Равшан сал ҳовлиқмароқ экан, ота-онаси Нуралини кута-кута адо бўлганини, ундан ҳеч қанақанги пул-мул уйига бормаганини айтиб ваҳима қилиб юборди.

Баракдагилар аввалига ҳайрон қолишди, ҳатто ажабланганлар ҳам бўлди, айниқса, Ҳаким Назаричга ихлос қилганларнинг ишонгилари келмасди сира.

Худди шу вақтда Сафарали ўртага чиқди:

— Каримбой ака, — деди у ҳаяжон билан. — Ростини айтсам, уйингиздагилар сизларни аллақачон ўлдига чиқариб қўйишган, ахир икки йил бўлди дом-дарақсиз кетганингизга! Ноябрь ойида йўлга чиқмасимдан икки кун аввал қишлоққа борганимда Зубайда янгам бетоб эди!..

Сафаралининг сўзларини эшитган Каримбой ака тўсатдан хўнграб йиғлаб юборди.

Мана энди ҳақиқат ойдинлашгандек эди. Эллик-олтмиш чоғли кишининг бири олиб, бири қўйиб нималардир деб шовқин кўтаришар, ким нима деяётганини англаб бўлмасди.

Кимдир:

— Конторага бостириб бориш керак! — дерди томоғи йиртилгудек бақириб.

— Бу масалани тинчлик билан ҳал қилган маъқул. Қуролланган соқчиларни кўрмайсизларми?! — дерди яна бирови.

Бошқасидан эса яна ўзгача таклиф чиқарди.

Баракда шовқин-сурон қўпди.

Бу аҳволда бир битимга келиш қийин эди.

Сафарали "лоп" этиб ўртага чиқди:

— Ҳеч ким ҳеч қаерга бостириб бормади. Лекин эртага ҳеч ким ишга чўкмади. Масалани шу ерда, ҳаммамиз биргаликда ҳал қиламиз!

Кўпчилик унинг сўзини маъқуллади.

Шундан кейин хона сал тинчлангандай бўлди. Аммо ноаниқ эътирозлар анча вақтгача эшитилиб турди.

Бир маҳал бригадир Матчонов мушукдек пушиб баракдан чиқиб кетаётганга кўзим тушди. Унинг шу ерда эканлигини пайқаманган эканман.

Тун аллақандай хавотир билан нотинч ўтди.

Келишувга биноан, эрталаб ҳеч ким ишга чиқмади.

Матчонов икки марта пилдираб келиб-кетди. Унинг сўзларига ҳеч ким қулоқ солмади.

Шундан кейин чамаси ўн-ўн беш дақиқалар чамаси ўтиб, баракка Ҳаким Назарич кириб келди. У ҳар доимгидек ёлғиз эди.

Хонадагилар уни кўришлари билан "гур" этиб ўринларидан туриб атрофини ўраб олишди.

— Нима гап? Умумий дам олиш эълон қилдингизларми? — дея ҳазил билан сўз бошлади Ҳаким Назарич.

Унинг юзи кулимсираб турса-да, жиддий боқаётган нигоҳлари билан ҳаммани бир-бир назардан ўтказарди.

Ҳамма тек қотган, ҳеч кимдан садо чиқмасди.

Бу бир дақиқача давом этди. Кейин тўсатдан одамлар уйқудан уйғонгандек бирдан шовқин-сурон билан, бир-бирларига гал бермасдан гувиллашиб кетишди.

— Нима деяпсизлар? Улай агар, тушунган бўлсам, — деди Ҳаким Назарич осойишта тарзда.

У ҳаммани назаридан ўтказарди-ю, негадир мен томонга қарамасди.

Ёнимда турган Сафаралини қўлтиғидан олиб, бир қадам олдинга чиқдим.

Ҳамма жим бўлди.

— Ҳаким Назарич, — дея босиқ ва хотиржам овозда мурожаат этишга уриндим. — Бу йигит яқиндагина келди. Келди-ю, бу ерда ҳамқишлоғи Каримбой акани тирик учратиб ҳайратдан ёқа ушлади. Ваҳоланки, Каримбой аканинг оиласидагилар у кишини аллақачон ўлдига чиқариб қўйишган экан. Икки йил бедарак кетган одам ҳақида бошқача фикрда бўлолмайди ҳеч ким. Сизнинг гапингизга қараганда, Каримбой аканинг оиласи унинг

маошини қуртдай санаб олиб, маза қилиб еб ётган бўлиши керак...

— Бўлмаган гап! — сўзимни бўлди Ҳаким Назарич қизишиб. — Бу қандайдир англашилмовчилик! Алоқа бўлимадидагиларнинг...

— Буниси англашилмовчилик дейлик, майли, лекин... — кишилар орасидан ёнма-ён турган Нурали билан Равшанни имладим. — Мана бу йигитнинг айтишига қараганда, дарвоқе, у куни кеча келганидан ўзингизни хабарингиз бор-қу! — дея Равшанга ишора қилдим. — Нуралининг уйдагилар ҳам ундан бир чақа олмаганларини, аксинча, ота-онаси бедарак кетган ўғилларининг гамида куйиб адо бўлганини айтяпти. Сиз нима дейсиз бунисига?

Ҳаким Назарич сурат бўлиб қолди.

— Балки буюм англашилмовчиликдир?! — кинояли лўқма ташлади Сафарали.

Тагин гала-говур кўтарилди.

Одамлар орасидан аччиқ-тизиқ хитоблар эшитилди:

— Ёлгоннинг нима кераги бор эди?

— Шунча вақтдан буён текинга ишлаб юрган эканмиз-да!

— Бу жинойт-ку!

— Қонун олдида жавоб беришингиз керак?

— Энди ҳеч биримиз ишламаймиз.

— Яхшиси бизга жавоб беринг, уй-уйимизга кетайлик!

Ҳаким Назарич қўлини кўтариб шовқинни босди.

Кейин бироз ўзгарган овозда:

— Яна такрор айтаман, бу англашилмовчилик! — деди.

Бу хитобга жавобан кўтарилаётган гала-говурни Ҳаким Назарич бир қўлини кўтаришдаёқ босиб қўйди ва гапида давом этди ва:

— Ташвишланманглар, бу ерда текин ишламаяпсизлар. Мен эртага, йўқ, шу бугуннинг ўзида бу масала билан шугулланиб, албатта, тагига етаман! Англашилмовчилик туфайли зарар кўрган оилаларга товон пули тўланади, — деди ишонч билан.

— Энди бизни ишонтиролмайсиз! — дедим Ҳаким Назаричга тик қараб. — Яхшиликча, жавоб беринг бирор кор-ҳол юз бермасдан! Акс ҳолда...

Биласизми, шунда Ҳаким Назарич бирдан ўзгарди: унинг чиройли ва улугвор юзидаги ёқимли ниқоби ўпирилиб тушди гўё...

— Яхшиси бирор кор-ҳол юз бермасдан жимгина ишга чиққанларинг маъкул, акс ҳолда!.. — нақ бурним тагига келиб илондай вишиллади у.

Қаршимда ақлли ва меҳрибон иш бошқарувчи эмас, нафс алвастисига қул бўлган такаббур кимса турарди.

— Дағдага қилманг, кўрқмаймиз, — дедим босиқлик билан.

— Шунақами?!

— Шундай.

Ҳаким Назарич шахт билан юриб бориб эшикни ланг очди.

Шу заҳоти баракка ўн-ўн беш чоғли қуролланган соқчилар бостириб киришди. Милтиқ стволларининг шарақ-шуруғи янгради.

— Энди ҳам ишга чиқмайсизларми?! — голибона назар ташлади Ҳаким Назарич.

— Йўқ!

— Керак бўлса ўзингиз ишланг!

— Бизни барибир кўрқитолмайсиз!

— Шунча алдаганингиз етар!

— Нима, биз сизга қулмидик?!.

Бор-йўғи беш киши жавоб қайтардик...

"Майдон"да Сафарали, Нурали, Равшан ва мен қоландик.

Бошқалар эса... Нигоҳларида ноумидлик, ишончсизлик ва гусса акс этган кишилар бирин-сирин баракдан чиқа бошлади.

— Матчонов! — Ҳаким Назаричнинг қаҳрли овози янгради. — Одамларни олиб зудлик билан ишга жўна! Бош кўтармай ишлашин! Тушликка ҳам чиқилмайди! Энг охирида, оёқларини судрагудек босиб Каримбой ака чиқиб кетди.

— Хўш, сизлар-чи? — мамнунлик билан бизга яқинлашди Ҳаким Назарич.

— Отмоқчимисиз?! — қутилмаганда Нурали кескин ҳаракат билан Ҳаким Назаричга бақамти келди. — Отинг! Шу заҳоти кетма-кет ўқ овози янгради.

Соқчилар шифтни мўлжалга олишганди.

Биз қилт этмасдан туравердик.

— Оғайнилар, — бирдан бутунлай бошқача овозда мурожаат қилди Ҳаким Назарич. — Ўзларингга жабр қилманлар...

Ҳаким Назарич гапини тугата олмади, хонага Пўлат Дамирович қузғундай бостириб кирди.

— Нега булар билан пачакилашиб ўтирибсиз, Ҳаким Назарич?! — дея бақира кетди у. — Ёввойи махлуқларни оғзидан отиш керак!

Пўлат Дамировичнинг кетидан миршаб кийимидаги кишилар қўлларида қурол билан кириб келишди ва бир зумда чиқиш йўлакларини бекитиб, атрофимизни қуршаб олишди.

Сафарали ўзини тутиб туrolмади.

— Кимни махлуқ деяпсан, аблаҳ?! — деганча у Пўлат Дамировичга ташланди.

Аммо дўстим Пўлат Дамировичга бармоғини теккизишга ҳам улгуролмади, икки марта ўқ узилди-ю, Сафарали интиҳосиз бир ҳайрат билан иккала қўлини юқорига кўтарганча шартта кесилган дарахтдай гурсиллаб ерга қулади.

Мен унга талпиндим, тутиб қолмоқчи бўлгандек қўлларимни узатдим, лекин...

— Умрингни қамоқда чиритаман ҳаммангнинг! — дея бўқирди Пўлат Дамирович қутуриб. — Ярамас, келгиндилар! Орган ходимига қўл кўтаришнинг оқибатини ана шунда кўрасанлар!

Пўлат Дамирович яна нималардир дея бақирди, жазавога тушиб бўқирди; Ҳаким Назарич ҳам нимадир дегандай бўлди, лекин мен буларнинг бирортасига ҳам эътибор бермадим, чўк тушганча Сафаралининг қўйлагини ечиб, ўқ теккан ерига рўмолчамни босдим...

— Сафар, дўстим...

Сафарали ингради.

Хайрият, тирик экан!

Шундан кейин миршаблар бизни битта-битталаб, елкамизга милтиқ тираганча ташқарига олиб чиқишди.

— Казармага!!!

Лак-лак душманни енгиб, галаба қозонган баҳодирдай бутини кериб турган Пўлат Дамировичнинг гулдирак овози янгради.

Шу чоғ "контора" томондан бошьяланг, халатчан югуриб келаётган Гулруҳга кўзим тушди.

— Нималар бўляпти? Даврон ака... — саросима ичида жавдираб қарарди у.

— Яқинлашманг! Боринг, хонангиздан чиқа кўрманг, акс ҳолда, сизниям буларга қўшиб!.. — таҳдидли оҳангда дўқ урди Пўлат Дамирович Гулруҳнинг йўлини тўсиб олганча.

— Ҳаким ака... — кўзлари ёшга тўлган Гулруҳ Ҳаким Назаричга юзланди.

Тош қотган "отахонимиз"дан садо чиқмади.

— Гулруҳ, Сафаралига яхшилаб қаранг, илтимос, — дейишга улгурдим зўрға.

"Орган ходимлари" бизни уриб-турткилаб, қўлларимизни орқага қайириб "штаб" томон ҳайдаб кетишди.

* * *

Зах, моғор ва яна аллақандай ачқимтил ҳид анқиб турган ертўла — казарма эди.

Шифти паст, бошимиз тегиб қолганидан энгашиб юрардик. Оёқ остидаги ердан совуқ, муздай ҳаво уфурлади.

Кундузи бир нав, қуёш чиққанидан кейин қумуш кўзгудай ялтираётган туйнук ойнасидан ичкарига ёруғлик тушади; тунда зим-зиё, биров-бировни кўриб бўлмайди; фақат ой тепага кўтарилган пайтдагина қисқа фурсатга ертўла хиёл ёришади.

Казармага кириб келган дастлабки дақиқада бу ер худди очиқ мозордай хувиллаб ётарди. "Тиқ" этган товуш эшитилмасди.

— Ҳусан шу ерда бўлса керак, — дедим Нуралига.

— Бу ерда тирик жон борга ўхшамайди-ку, — деди Нурали.

Казарма ичи хийла катта эди. Туйнук атрофи ёришиб турса-да, бурчак-бурчаклар зим-зиё, ҳеч нарсани кўриб бўлмасди.

— Энди нима бўлади? — деди Равшан шивирлаб.

У довираб қолганди. Мардлик қилиб "майдон"да қолишга қолган-у, оқибати бу даражага етишини ўйламаган чоғи, йиғламоқдан бери бўлиб турарди.

— Бошга тушганини кўз кўради, — дедим унга.

Кейин хонага кўз югуртирдим. Менимча, Ҳусан шу ерда бўлиши керак. Бошқа қаердаям бўларди, ахир!

— Даврон ака, — Нуралининг овози келди шу пайт чап томондаги бурчакдан, — бу ёққа келинг.

Бордим.

Қарасам чиндан ҳам Ҳусан... ерда сулайиб ётарди.

— Нафас олмаётганга ўхшайди, — деди Нурали секин.

— Наҳотки? — энгашиб Ҳусаннинг кўксига қулогимни қўйдим.

Ишонасизми, шунда "гуп" этиб димоғимга бадбўй ҳид урилди. Хайриятки, Ҳусаннинг юраги билинар-билинимас уриб турарди.

— У тирик, — дедим ҳаяжонланиб. — Қани, ёрдамлашвор, ёруғроқ ерга обораилик.

Икковлашиб Ҳусанни кўтардик, қалтисроқ ҳаракат қилдикми, Ҳусан жони оғриб кетгандай, қаттиқ инграб юборди.

— Кечир, ука, азоблаб қўйдикми? — дея гудрандим.

Уни эҳтиёткорлик билан кўтариб туйнук яқинига олиб бориб ётқиздик.

Шунда Ҳусаннинг юзини аниқ кўрдим. Ҳусаннинг соқол-мўйлови ўсиб кетган, ҳаддан ташқари озиб кетганидан баданида эт қолмаган, саргайиб-кўкариб кетган териси осилиб, чекка, ёноқ, ияк суяклари туртиб чиққанди. Қовоқлари шу қадар ичга тортиб кетгандики, бу ерда кўз эмас, аллақандай чуқурча қорайиб тургандек туйиларди.

Энг даҳшатли манзара эса қоринда эди. Гулруҳ олиб ташлаган ўқларнинг ўрни ўрадек ўйилиб, ичидан ичак-чавоқлари кўришиб турар, ачиган қон аралаш йирингнинг бадбўй ҳиди анқирди.

Равшаннинг асаблари дош беролмади, бурнини бекитиб нари кетди. Янги-да, ҳали кўника олмаяпти.

— Ҳусан, — дедим секин унинг юзини силаб.

Ҳусан титраб кетди, юзига теккан қўлим буни яққол сезди.

— Мени эшитяпсанми, Ҳусан?

Ҳусан секин кўзларини очди. Нурсиз, сўниқ кўзларини бир неча дақиқа тикиб турди-да, яна юмиб олди.

— Танимади, — дея шивирлади Нурали.

Шу чоғ Ҳусан бемадор қўлини хиёл кўтариб қўлимга теккизди. Бу унинг "Сизни танидим, Даврон ака", дегани эди.

Ичим эзилиб кетди. Ҳеч қачон ўзимни бунчалар ночор ва иложсиз ҳис этмагандим.

— Вой, буни қаранг! — деб юборди бир маҳал Нурали ҳаяжон ичида.

Қарадим. Қарадим-у, шу заҳоти кўнглим ағдарилиб кетди.

Ҳусаннинг жароҳатидан йирик-йирик қуртлар бирин-сирин ўрмалаб чиқарди!

Бас, бу ҳақда бошқа гапирмайман, гапира олмайман. Эсласам, ҳали-ҳанузгача кўнглим озиб, аззойи-баданим жимирлаб кетади...

Баракда кечган кунларим казармада ўтказган ҳаётим олдида ҳолва бўлиб қолганди.

Пўлат Дамирович бу ерда ҳам бизни азоблашни бас қилмади. Аксинча, у жуда ҳам ҳаддидан ошиб, қутуриб кетди.

Ҳусанни ташлаб қўймаётганимиз, қўлимиздан келганча унга гамхўрлик қилаётганимиз учун ҳам, у казармага кириб келганида туйнук олдида турганимиз ёки эшик очилган заҳоти "дик" этиб ўрнимиздан турмаганимиз учун ҳам, қўйинг-чи, арзимаган баҳонаю сабаблар билан Пўлат Дамировичнинг шахсан ўз қўлларидан калтак ердик.

Пўлат Дамирович табиатан ўта ёвуз кимса экан. Равшан унинг азобларига бардош бера олмади: Пўлат Дамировичнинг қораси кўринган заҳоти уни қалтироқ тутадиган, чап қовоғи тинимсиз равишда пир-пир учадиган бўлиб қолди.

Ваҳший Пўлат Дамирович эса ўсал ётган Ҳусанни ҳам ўз ҳолига қўймасди.

— Ҳа, ўзбошимча, қуртларга ем бўлиб ётибсанми? — дерди у бениҳоя ҳузур қилаётгандек завқ-шавқ билан.

— Кўрқма, сени урмайман ҳам, отиб ҳам ташламайман. Сен шу ерда қуртларга ем бўлиб ўлиб кетасан!

Ҳусан аллақачон соб бўлган, сўнги кунларини яшаётганди, бироқ Пўлат Дамировичга жавобан бениҳоя бахтиёр кимсадек кулиб қараб қўйишга куч топарди.

Мен ҳали-ҳамон бу йигитни тушуна олмасдим.

Бир куни эрталаб иттифоқо эшик ланг очилди-ю, ичкарига қуёш кириб келгандек казарма ёришиб кетди. Гулруҳ келганди. Соқчи ҳамроҳлигида.

Мени кўрди-ю, у йиглаб юборди.

Ўлай агар, Гулруҳдан буни кутмагандим.

— Нима бўлди? Нега йиғлаяпсиз? Биров хафа қилдимми? — дедим жоним бўғзимга тиқилгудек бўлиб.

— Озиб кетибсиз... Кўринишингиз бир аҳволда... — деди Гулруҳ сўзларини бўлиб-бўлиб.

— Шунгами?.. Мен бўлсам... Хафа бўлманг, ҳаммаси ўтиб кетади. Дарвоқе, Сафаралининг аҳволи қандай?

— Жароҳати битиб қолди. Сизга салом айтди. Ҳадемай у кишиниям бу ёққа ўтказишса керак. Айтганча, манави хатни бериб қўйишимни сўраганди, — Гулруҳ кичкина қилиб тўрт букланган қоғозни қўлимга қистирди.

Хатга қўшиб унинг қўлидан тутдим. Гулруҳ ерга қаради.

— Ҳадемай озод бўлиб қоларсиз... — деди у аллақандай дудмал оҳангда. Кейин туйнук томонга қараркан: — Ҳусанми? Уни бир кўриб қўйсам майлими? — деди.

Мен унга йўл бердим.

— Ҳусан, мени эшитяпсизми, сизни кўришга келдим, — деди Гулруҳ энгашиб.

Ҳусаннинг кўзлари юмуқ эди. Гулруҳнинг овозини эшитди чоғи, кўзларини очди.

— Сизни ўзим даволайман, ҳадемай яхши бўлиб кетасиз, — деди Гулруҳ самимий оҳангда.

Ҳусан қулимсиради, кейин нимагадир бош чайқади.

— Гулруҳ Қосимовна, вақтингиз тугади, — деди эшик олдида турган соқчи.

Гулруҳ изига қайтди.

— Ҳусанни даволаса бўладими? — дея сўрадим аста.

Гулруҳ бош чайқади. Кейин:

— Ер зах, иложи бўлса, ётманг, ўпкангизни олдириб кўясиз, — деди у хайрлашгиси келмаётгандек эшик олдида туриб.

— Ўпка деган нарса қолмади-ёв бизда, — дедим кулиб.

— Сиз шунчалик соғломсизки, битта ўпкангиз тўртта ўпканинг ўрнини босиши мумкин, мен бунни аниқ биламан...

Соқчи томоқ кирди.

Гулруҳ эшик томон бурилди.

— Гулруҳ, — дедим атай вақтни чўзиб, уни яна бир дақиқа ёнимда олиб қолиш учун.

Рости, ундан айрилгим келмаётганди-да.

— Иложини топиб, яна келаман, — деди Гулруҳ, — кейин хиёл узалиб юзимдан ўпди ва секин, жуда ҳам паст овозда шивирлади: — Сизни севаман.

Беихтиёр кўзларимдан дувиллаб ёш отилди: умрим бино бўлиб, биринчи марта бундай сўзни эшитишим эди!

Гулруҳ чиқиб кетди.

Эшик ёпилди.

Анча вақтгача турган еримдан жила олмадим. Назаримда, мана ҳозир қулф шарақ-шуруқ қилади-ю, эшик ланг очилиб Гулруҳ кириб келади: "Мен атай эшик ортида тургандим!!!"

Бир маҳал хат эсимга тушиб қолди.

Туйнукка яқин бориб, қоғозни ёруқча тутдим: "Гулруҳ мени олиб қолди, акс ҳолда ҳозир мен ҳам сизларнинг ёнингизда бўлардим. У жасур аёл экан. Нимадир қилишинг керак, йўқса ундан айрилиб қолишинг мумкин. П. Д. ҳар оқшомни унинг эшиги ортида ўтказяпти. Кеча тасодифан бир гапини эшитиб қолдим: "Казармадан дўстларингизни озод қилсам, менга турмушга чиқасизми?!".

Севги шўрликни адоий-тамом қилган кўринади.

Кўришгунча.

Мендан хавотир олма. Анча яхши бўлиб қолдим. Сафарали".

Дўстимнинг қўли билан шошиб-пишиб, қинғир-қийшиқ ёзилган сўзлар юрагимга ўқдек қадалди. Ҳаловатимни йўқотдим.

"Гулруҳнинг казармага киришига рухсат бериши ҳам бежиз эмас. Пўлат Дамирович бизнинг аҳволимизни Гулруҳ ўз кўзи билан кўришини истаган, шунда эҳтимол, таклифига осонликча қўнишдан умидвор бўлган..."

Кўнни минг азоб билан кеч қилдим. Ўлмас овқат — ёвгон шўрва ҳам томоғимдан ўтмади.

Туйнук олдида тик турганча тунни ўтказдим. Айниқса, тонгга яқин шу қадар сиқилиб кетдимки, яшагим келмай қолди.

"Икки қулоч арқон... кифоя... Лекин қани ўша арқон? Бу ердан ҳатто зангланган сим ҳам тополмайсан?"

Бир маҳал Ҳусаннинг:

— Сув-в... — дея инграгани қулоғимга чалинди.

— Сув? Ҳозир, жиндай сабр қил, тонг отиб қолди, соқчилар ҳадемай нонуштамизни олиб келишади, — дедим Ҳусаннинг ёнига чўк тушиб.

— Сув-в... — яна ингради у.

Қани энди вақт тезроқ ўтса!.. Ярамас соқчилар соат саккиз бўлмасдан нонушта беришмайди.

— Сув-в...

Иложсизликдан пешонамни деворга уриб ёрай дердим. Жон бериши арафасида ётган одамнинг сўнгги илтимосини бажара олмаслик...

Деворга суянганча ухлаётган Нурали ирғиб ўрнидан туриб эшикка мушти билан ура кетди:

— Сув беринглар! Сув! Бир қултум сув беринглар!

Унга жавобан ҳеч қандай сас-садо бўлмади.

Нурали эшикни уравериб чарчади.

— Ярим соат қолди, Ҳусан, озгина сабр қил, соқчилар келиши билан сувни қўлларидан оламан-у, сенга бераман, тўйгунингча, қонгунингча ичасан. Кейин Гулруҳ келади. У сени даволайди. Мана кўрасан, бир ҳафта ичида отдай бўлиб кетасан. Унинг қўли энгил. Жудаям энгил...

Мен тўхтовсиз, нафас ростламасдан гапирардим, Ҳусанни чалғитишга уринардим, иттифоқо, гап орасида

Ҳусаннинг худди соғлом, ҳеч қаери лат емаган одамдай кўзларини катта-катта очиб, менга диққат билан тикилиб ётганига кўзим тушди-ю, беихтиёр жим бўлиб қолдим.

Зеро, бу нигоҳ ниҳоят узоқ, зориқиб кутган ва мақсадига эришган одамнинг қарашини эслатди менга.

Балки адашаётгандирман...

— Даврон ака, менга бир қултумгина сув берсангиз, бас, бошқа ҳеч нарса керакмас, — деди Ҳусан кутилмаганда дона-дона қилиб.

— Ҳусан...

— Менга раҳмингиз келмасин... Мен шундай қисматга лойиқман...

— Гулруҳ яхши хирург. У...

— Уф! Нега одамлар ўз ҳолимга қўймайди?! — Билмадим, бундай куч қайдан пайдо бўлди, Ҳусан бирдан жазавага тушиб бақира кетди: — Мен қотилман, тушуняпсизми, қотилман! Севган қизимни ўлдирганман!.. Ўн беш йилга қамашганди... Отам пулнинг кучи билан икки йилда чиқариб олди... Бутун айбни ўртоғимга юклашди... Қилмишимга яраша жазо олишимга ҳам қўйишмади! Мен қўғирчоқ эмас, одамман, ахир! Қилмишимга яраша жазо олмадимми, азобланишим, азоб тортишим керак. Шунда эҳтимол, унинг руҳи олдида айбим энгиллашар...

Ҳусан гўё сўнгги куч-қувватни ҳам сарфлаб бўлгандек жим бўлиб қолди.

Унга қараб, нигоҳларида улкан армон, афсус-надомат ва садоқатни кўрдим.

Шу куни тушга яқин у оламдан ўтди...

Эртаси куни кечаси, соат чамаси ўн иккилар атрофида, ҳе йўқ-бе йўқ, соқчилардан бири келиб мени казармадан олиб чиқди.

Нурали билан Равшан ортимдан хавотир билан қараб қолишди.

Кўнглимдан нималар кечмади, дейсиз?!

Казармадан то конторагача бўлган қисқа масофани босиб ўтгунча йиллар ўтиб кетгандек бўлди, назаримда.

— Бемаҳалда безовта қилмадимми? — Ҳаким Назарич ҳеч нарса бўлмагандек, ўзига хос табассум билан қарши олганида мен деярли беҳуш эдим. — Даврон...

Ҳаким Назарич қўлини кўз олдимда силкитди.

— Эшитаман, — дедим ўзимни ўнглаб.

— Ўтиринг, — деди Ҳаким Назарич.

Ўтирдим.

Ҳаким Назарич рўпарамга келиб турди. Унинг қизил югурган юзига қарагим келмасдан нигоҳимни олиб қочдим.

Сейф устида яримланган ароқ шишаси билан стакан турарди. Тушунарли, юзининг қизиллиги бежиз эмас.

— Кўнглингиздан нималар ўтаётганини сал-пал англаб турибман, — дея гап бошлади Ҳаким Назарич. — Ҳаммаси ҳақида кейинроқ, бафуржа гаплашиб олармиз, агар насиб қилса. Ҳозир вазият анча нозик. Ёрдмингизга муҳтож бўлганим ва айниқса, анча-мунча гаплардан хабардор эканлигингиз учун вазиятни тўғри баҳолай олишингизга ишонганим сабабли сизни бу ерга чақирдим...

Ҳаким Назарич жим бўлиб қолди. Афтидан, менинг нимадир дейишимни кутарди.

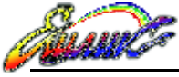
Атай мум тишлагандек ўтиравердим.

— Ичасизми? — сўради у.

— Йўқ, — дедим тўнг оҳангда.

Ҳаким Назарич стаканни яримлатиб ароқ қўйди, бир кўтаришда бўшатди, сўнг муштини оғзига босди.

— Кеча кечаси Пўлат Дамирович бренди шишасини қучоқлаганча медпункт эшиги олдида ухлаб қолибди. Алламаҳалда хотини Александра Павловна келиб машинага босиб олиб кетди. Ўн кундан буён аҳвол шу.

Пўлат Дамирович шу пайтгача кўп пул топиб, босар-тусарини билмай қолган одам эди. Энди бўлса нима қилаётганини англамаётган одамга айланибди. Ҳатто хотини билан ажралишга ҳам қарор қилибди.

Ҳаким Назарич менга синовчан тикилиб қўйди. Индамай ўтиравердим. Шундан сўнг ҳамсуҳбатим яна гапида давом этди:

— Бундан Александра Павловнанинг қаттиқ жаҳли чиқиб юрибди. Миш-мишларга қараганда, Александра Павловна: "Эримнинг суяқ ва энгилтаклигини кечирим мумкин, очиги, кечириб келяпман шу чоққача, аммо-лекин бошқа бир аёлни севиб қолишига йўл қўймайман!" деганмиш. Кейин эрига бир ҳафта муҳлат берганмиш ва: "Эсинг борида этагингни ёпиб ол, Пўлат, етар шунча йил эркалинггни кўтарганим, дадамга бир оғиз айтсам, сен ҳам, ўша ҳурлиқо севгининг ҳам ўзларингни ё қора ер бағрида, ё бўлмаса осмону фалакда кўрасанлар!" деб огоҳлантирганмиш...

— Хотинларнинг одатдаги дўқ-пўписаси, — дедим Ҳаким Назаричнинг сўзини бўлиб.

— Александра Павловнанинг қўлидан ҳар бало келади. Тўғри, ўзи аёл сифатида баъзи бир салбий қусурлардан холи эмас. Лекин у кишининг муҳтарам падари бузруквори таниқли мультимиллионер, қўлини қаяққа узатса етадиган ишбилармон. Яккаю ёлғиз қизининг кўзидан ёшини оқизиб, томоша қилиб ўтирмайди. Иш жиддий олса, худо кўрсатмасин, ҳўлу қуруқ баравар ёнадиган даҳшатли ёнғин содир бўлиши турган гап. Биринчи навбатда Пўлат Дамирович ва у кишининг отаси — уздабурон ишбилармон Дамир Вагизовлар ҳароб бўлишади. Нега деганда, иккала ота, иккала ишбилармон қуда бўлганларидан кейин сармояларининг асосий қисмини бирлаштириб жуда катта, кенг кўламли ишни йўлга қўйишганди. Шунинг учун ҳам бечора Пўлат Дамирович хотини билан ажраша олмади. Модомики ажралишга қарор қилибдими, бу ёғини ўзингиз тасаввур қилаверинг...

— Сизни тушунгандек бўляпман, — дедим энди сал юмшаб.

— Агар Гулруҳ бу ердан кетмаса, — дея гапини давом эттирди Ҳаким Назарич андак энгил тортгандек бўлиб, — айбсиз айбдор бўлиб қолиши, бошига кўп савдолар тушиши мумкин. Мен уни биргина сизга ишонаман. Уни олиб кетинг бу ердан. Икки кун ичида иложини топиб сизларни поездга ёки самолётга чиқариб қўяман. Розимисиз?

— Розиман. Лекин бошқалар-чи?

— Бошқалар билан ишингиз бўлмасин, — деди Ҳаким Назарич овози ўзгариб.

— Лекин...

— ...

Юрагим сиқилиб кетди.

— Ҳаким Назарич, келинг, очикчасига гаплашиб олайлик, — дедим пайтдан фойдаланиб қолишга қарор қилиб. — Янги келганларнинг сўзлари рост бўлса, бу ёғини нима деб тушуниш мумкин? Ахир бу ноинсофлик, йўқ, ундан ҳам баттар! Ҳатто нима деб айтишга ҳам тил бормайдиган жиноят-ку!

— Мен ҳеч кимни бу ерга илтимос қилиб чақирганим йўқ. Ўзлари, ўз ихтиёрлари билан келишган, — деди Ҳаким Назарич чўнтагидан сигарет қутисини оларкан.

— Ҳаким Назарич, биз, ҳаммамиз сизнинг буюртмангизга мувофиқ бу ерда юрибмиз-ку, яшириб нима қиласиз?!

— Бироқ мен сизларни иссиққина уйингиздан етаклаб чиққаним йўқ-ку! Тўғрими? Фақат рост жавоб беринг! — деди Ҳаким Назарич қизишиб, у ҳаяжонланганидан ҳалидан буён зажигалкасини ёқа олмасди.

— Тўғри, — дея гўлдирадидим ноилож.

— Хўш, таклифимга розимисиз?

— Розиман. Лекин бошқаларни ташлаб қандай кетаман?..

— Немимча, Сафарали дўстингиз, шекилли?

— Ҳа.

— Унга ҳам жавоб. Бирга кетасизлар. Бўлди, ҳаддингизни билиб, бас қилинг. Яхшиси, йўлга тайёргарлик кўринг. Фақат бу ҳақда ҳеч кимга оғиз оча кўрманг! Боринг энди...

Ҳаким Назарич орқа ўтирди.

Йўлакка чиқдим.

Бир дақиқадан сўнг ўтирилиб ичкарига бош суқдим.

Яна нимадир демоқчи эдим. Лекин Ҳаким Назарич мени пайқамасди, унинг қўлида бўш стакан, ҳорғин қиёфада, ўз хаёллари ва сархушликка фарқ бир аллозда ўтирарди.

Орадан икки кун ўтди.

Ахийри аэропортга етиб келдик.

Самолёт учишига бор-йўғи ярим соат қолган экан. Ҳаким Назарич чўнтагидан учта паспорт ва учта чипта чиқарди.

Шундан кейин у энг аввало Гулруҳ билан, сўнг Сафарали билан самимий хайрлашди-да, муҳим гапи бордай мени бир чеккага тортди.

— Нимадир демоқчисиз, шекилли? — дедим қимтиниб, аллақандай безовта назар ташлаётган Ҳаким Назаричга юзланиб.

— Ҳа, топдингиз... Гулруҳ сизга омонат, дўстим! Мен... биласизми, йўлаб кўриб... бир қарорга келганимдан кейин албатта уни қидириб бораман. Албатта бораман! Унгача омонатимни эҳтиёт қилинг, сиздан биргина ўтинчим шу!

Ҳаким Назаричнинг сўзлари юрагимга тошдек ботди.

* * *

Шундай қилиб, юртимизга эсон-омон келиб олдик. Саодатнинг мени қуттишга тоқати етмабди, бир ой бўлган экан турмушга чиққанига...

Лекин мен билан расман ажрашмагани учун янги турмуш ўртоғи билан никоҳдан ўтолмаган экан. Келганимни бировлардан эшитибди-ю, талоқ хати талаб қилиб келди.

Нима ҳам дердим? Ундан:

— Мен юборган пулларни олдингми? — деб сўрадим.

Хотиним (энди собиқ) жуда ҳам ҳайрон қолиб:

— Қанақа пул?! Сиз менга пул жўнатганмидингиз?! — деб жавоб берди.

Икки ойнинг нари-берисида Саодат билан орамиз очик бўлди. У энди менга бутунлай бегона...

Гулруҳ билан тез-тез учрашиб турардик. Баъзи кунлари эртадан кечгача, гоҳида кечки беш-олтидан бошлаб то ярим кечгача шаҳарнинг энг кўркам, соя-салқин боғларида сайр қилардик, суҳбатлашардик. Бир неча марта тоққа дам олишга бориб келдик.

Мен бахтиёр эдим.

Гулруҳ ҳам хурсанд эди; менга нигоҳи тушганида кўзлари қувончдан порлаб кетарди.

Сиртдан қараганда ҳаммаси жойидага ўхшарди. Аммо... юрагимни тошдек эзиб ётган жуда ҳам улкан ғусса бор эдики, ундан сира ҳам қутула олмаётгандим... Мени Ҳаким Назаричнинг машъум сўзлари тинмай таъқиб ётарди: "Гулруҳ сизга омонат, дўстим! Мен... биласизми, йўлаб кўриб... бир қарорга келганимдан кейин албатта уни қидириб бораман. Албатта бораман! Унгача омонатимни эҳтиёт қилинг, сиздан биргина ўтинчим шу!.."

Шундай кунларнинг бирида эрталаб эшик кўнгираги жиринглади.

Ҳали соқол олишга ҳам улгурмагандим. Елкамга сочиқни ташлаганча бориб эшикни очдим.

Остонада... Ҳаким Назарич турарди!

Ҳайқалдай қотиб қолдим.

У ўзига хос назокатли табассуми билан кулимсиради:

— Бевовта қилмадимми?

Мен уни бир амаллаб уйга таклиф қилдим. Тўғриси, бошида Ҳаким Назарич билан бирга совуқ ўлка нафаси кириб келгандек эгим жунжикиб кетди. Бироқ бу ҳол тез ўтиб кетди.

— Қайноқ, аччиққина чойнинг ўрнини ҳеч қандай ичимлик боса олмайди-да, — деди Ҳаким Назарич дастурхон атрофида ўтирганимизда.

— Бутунлай келдингизми? — деб сўрадим ундан, чунки авзойидан шунга ишора бордай эди.

— Ҳали бутунлай келдим, дея олмайман. Пича вақт бор бунга, — деди Ҳаким Назарич. — Аммо ишларимни бир ёқлик қилдим.

— Айтгандай, Пўлат Дамирович қандай? — сўрадим.

— Пўлат Дамирович анча вақт ўзига келолмай юрди. Мен билан уришиб, ишдан бўшаб кетди. Аммо ҳозир тузук, ҳатто жуда яхши десам ҳам бўлади, Александра Павловна ваҳима қилган тўс-тўполонлар юз бермади, у ҳар қалай, тилини тия олди. Айтишади-ку, идишнинг тошиб чиқишига сўнгги томчи етмай турганида ҳам пулдорлар ақл билан иш юритадилар деб. Яқинда эр-хотин бизникига келишди. Биласиз-ку, Ксения Сергеевна билан Александра Павловнанинг ўзаро борди-келдилари бор. Пўлат Дамировични ўшандан буён энди кўришим эди. Ўзига келиши анча қийин бўлган чоғи, бечора пати юлинган бургутдай шумшайиб қолибди. Афтидан, унга энди барибир эди. Лекин кўп ўтира олмади. Ҳали ҳам мендан хафа эканлиги, арази тарқалмаганини, бу ерга хотинининг қистови билан келганини сездириб қўйди...

— Ҳаким ака, ўша қурилиш ҳақиқатан ҳам Аҳмадбейга тегишли эдими? — деб сўрадим ундан.

— Ҳа, шахсан Аҳмадбейга тегишли эди. У менга устоздай бўлиб қолганди. Бундан анча йиллар илгари отам айтган қизга уйланмасдан уйдан чиқиб кетиб, кўча-кўйда дайдиб юрган вақтларимда у мени қаноти остига олган. Обдон эзиб ишлатди ҳам, иш ўргатди ҳам. Тажрибам ортди. Мустақил иш юритишни ҳам эплардим. Шундан кейин у инон-ихтиёрини менга бериб қўйди. Бунинг исботига мисол сифатида ўша қурилишни айтишим мумкин. Аҳмадбей керакли маблағ билан таъминлаб турарди, лекин мен иқтисод қилиш, маблағнинг бир қисмини уриб қолиш мақсадида ишга ҳақиқий қурувчи-ишчиларни эмас, мўмай даромад илинжида изғиб юрган, ноқонуний келиб қолган мигрантларни, гастербайтерларни ишга ёллардим. Бунинг ҳаммаси очқўзлик оқибати эди. Буни мўмай даромад қаршисида довдираб қолиш деса ҳам бўлади. Афсуски, буни кечроқ тушундим... — Ҳаким Назарич ерга қараганча жим бўлиб қолди.

— Худо қарғаган шўрликларни ҳалиям эзиб ишлатяпсизми? — дедим авзойим бузилиб.

— Йўқ. Бугун роппа-роса бир ой бўлди уларга жавоб бериб юборганимга. Барисини имконим даражасида рози қилдим... Мана бу эса... — Ҳаким Назарич ички чўнтагидан чек дафтарчасини олди-да, орасидан бир варағини йиртиб, қўлимга тутди: — Мана бу сизнинг иш ҳақингиз...

Мен ундан кўзимни узмай, тикилиб туравердим.

— Тушунинг, ўша вақтда бошқа иложим йўқ эди! — деди у зорлангандай бўлиб.

Шунда ҳам қилт этмадим.

Кутилмаганда у ўрнидан турди. Мен ҳам кўзгалдим. Эшик олдиғача жим бордик.

— Даврон, — деди Ҳаким Назарич остонага етганида таққа тўхтаб. — Гулруҳни қандай топсам бўлади?

Кўзларимдан ўт чиқиб кетди. Аммо ўзимни босдим. Ахир у менга "омонат" деб топширилган эди. Нима бўлса бўлар. Ҳаммаси тақдир ҳукмига ҳавола!

— Гулруҳ ҳозир ишда, — дедим. — Ярим соатлардан кейин чиқиб қолса керак.

— Ишхонаси атрофида кутиб тура қолайлик, — деди Ҳаким Назарич.

Йўлга тушдик.

Ҳаво беназир эди. Чарақлаётган қуёшнинг қумушранг ёғдуси дарахт япроқларида, йўл четигаги уйларнинг деразаларида жилва қиларди.

Фақат менинг кўнглим осмонини қуюқ булут қоплаганди. Ҳар бир ташлаган қадамим гуссали истиқболим сари етаклаётгандек туйиларди.

— Шу ерда тура қолайлик, — дедим Гулруҳ ишлайдиган касалхона дарвозасидан пича берида тўхтаб.
— Хўп-п...

Э, худо, буни қаранг, Ҳаким Назаричнинг юзи шу қадар ўзгариб кетгандики!.. Бурун катаклари пир-пир учишини қаранг.

Кўп ўтмасдан Гулруҳ касалхона дарвозасидан чиқди. Мени кўрди, қўлини силкиб қўйди. Ҳаким Назаричга эътибор бермади ё эътибор берса ҳам танимади.

Гулруҳ тез-тез юриб келаверди, келаверди, келаверди, атиги икки қадам қолганда бирдан таққа тўхтади.

— Ҳаким ака?!

Э, худо, намунча бақирмаса? Шунчалик хурсанд бўлиб кетади, деб ўйламагандим...

— Омонмисиз, Гулруҳ?

Улар қўл бериб кўришишди.

— Мен шошиб тургандим. Борақолай, — дедим ўзимни ортиқча сезиб.

Гулруҳ менга ҳайрон бўлиб қаради.

Ҳаким Назарич Гулруҳни тирсагидан тутиб четга олиб чиқди. Унинг:

— Тошкентнинг энг зўр ресторанига таклиф қилсангиз йўқ демасдим, Гулруҳ, — деганини эшитдим.

"Устомон! Хотинбоз!"

Кетишим керак, бу ерда туриш ноқулай, аммо кета олмасдим. Тош боғлангандек оёқларимни ердан узолмасдим. Қарамайин, дердим, аммо нигоҳларимни олиб қочолмасдим, лаҳза сайин узоқлашаётган Гулруҳнинг ортидан қараб турардим.

"Яна бироз юришса катта йўлга чиқишади. Кейин дуч келган машинага ўтиришади-ю, кўздан ғойиб бўлишади", — миямда фақат шу фикр гир-гир айланарди. Бир маҳал... улар юришдан тўхташди.

Гулруҳ бош эгиб турар, Ҳаким Назарич нималарнидир куйиб-пишиб сўзларди. "Кет! Кетсанг-чи бу ердан, — дердим ўзимга ўзим. — Нега қаққайиб турибсан?! Нимадан умидвор бўляпсан? Саодатли кунларинг тугади, тамом бўлди. Наҳотки шунга сезмаётган бўлсанг?!"

Бир маҳал... улар яна юришда давом этишди.

Ҳеч эсимдан чиқмайди, Гулруҳ икки марта ортига қараб қўйди. Мен бўлсам эс-ҳушидан айрилган овсардек... тутун ичида... туман ичида тургандек... икки шарпадан бошқа ҳеч нарсага, ҳеч кимга парво қилмасдан тураверибман, тураверибман...

Бир маҳал...

Ё раббим!

Кўзларимга ишонмасдим! Бу қачон рўй берганига ақлим бовар қилмасди! Гулруҳ, нозик-ниҳол малагим, сув юзида сузиб юрган нилуфарим мен томон шамолдек элиб келарди!..

Мен Гулруҳ томон отилдим...

Тамом.

ОЛТИН ЕРДА ҚОЛМАЙДИ

Буюк мутафаккир Бекон бундай деган эди: "Фақатгина бир нарса миллатни буюк ва саховатли қилади - ёшларга эътибор".

Дарҳақиқат шундай. Бугун биз - мустақиллик билан тенгдош авлод вакиллари - ёшларга кўрсатилаётган ғамхўрликларнинг, ҳар томонлама етук авлод бўлиб шаклланишимиз учун яратилаётган шарт-шароитларнинг қай бирини эътироф этишга лолмиз. Илму фан бобида истеъдодимизни намоеън этиш учун халқаро олимпиадалар эшиклари очиқлиги бизга қанот бағишламоқда. Бадиий ижодга, санъатга бўлган қизиқишларимизни рағбатлантириш, янги-янги истеъдодларни излаб топиш мақсадида "Ўзбекистон маданияти ва санъати форуми" жамғармаси томонидан ўтказилаётган "Келажак овози", "Янги авлод" танловлари, Ўзбекистон хотин-қизлар кўмитасининг "Зулфия мукофоти" танлови, Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасининг "Зомин", "Ақчақўл илҳомлари" адабий семинарлари, Халқ таълими вазирлигининг "Нафосат" ёш қаламкашлар республика танлови каби ўнлаб тадбирлар ўзлгимизни намоеън қилиш учун беқиёс имкониятларга айланди. Жисмонан соғлом ва баркамол бўлиб вояга етишимиз учун ўтказилаётган "Универсиада", "Баркамол авлод", "Умид илҳомлари" спорт мусобақаларини эса фахру гурур билан тилга оламиз.

"Бизнинг халқимиз талант ва иқтидор жиҳатидан ҳеч кимдан кам эмас" деган сўзлар бугунги кунда юртимиздаги барча ёшларнинг қалбидан жой олган. Бу фахр-ифтихорга тўла сўзларни мен гоъятда камтарлик билан, шарқона одоб билан айтилган деб ҳисоблайман. Ҳолбуки, дунёга жар солиб мақташга арзигулик ёшларимиз талайгина. Хусусан, Рустам Қосимжонов, Руслан Чагаев каби навқирон авлод вакиллари бугун бутун дунё кўз ўнгида.

Икки-уч ой аввал энг катта воқеалардан бири содир бўлдики, у нафақат менинг, балки бутун Ўзбекистон ёшларининг юрагидан отилиб чиққан ҳаяжонга айланди. 2008 йил-Ёшлар йили, деб эълон қилинди. Менинг назаримда мустақилликка эришган кунимиздан буён, расмий равишда эълон қилинмаса-да, ўзи чинакамига ёшлар йиллари бўлиб келаётган эди. Энди фан-техника, санъат, адабиёт соҳасида яна минг-минглаб истеъдодлар кашф этилади.

Ўтган йили ҳаётида катта иккита воқеа юз берди. Биринчиси Марказий Осиё илм-фани бешиги бўлмиш

Ўзбекистон Миллий Университети талабалари сафидан жой олганим бўлса, иккинчиси - "Келажак овози" Республика танловида ғолиб чиққаным бўлди. Мен танловда "Бадиий ижод ва публицистика" йўналиши бўйича адабий мақолаларим билан қатнашдим. Тенгдошларим ичида ўзбек адабиётининг етишиб келаётган янги бир авлодини кўргандай бўлдим. Бизга кўрсатилаётган бундай эътибор, яратилаётган имкониятлар елкамизга катта масъулият юклашини ҳис қилдим.

Бу сайй-ҳаракатларни, ғамхўрликларни қалбан ҳис қилиш учун, чуқур англаб етиш учун бошқа мамлакатлар билан ёхуд кечаги кун билан муқояса қилиб кўриш керакдир балки. Тўғри, мен халқимизнинг мустиқилликкача бўлган ҳаётини кўрмаганман. Лекин бадиий ва тарихий китоблар, ёши катталарнинг ҳикоялари орқали тасаввур қиламан. Илгари халқимиз ёлгон гоъяга, кимнингдир ҳукмига бўйсуниб яшашга мажбур бўлган, элсевар арбобларимиз, шоир ёзувчиларимиз қатагон қилинган, ота-боболаримиз ўз аждодларининг китобларини ошқора ўқишдан, азиз авлиёларимиз номларини ҳатто тилга олишдан ҳам маҳрум қилинган, дунёга чиқишини-ку хаёлларига келтирмаганлар. Мен буларни ҳис қиламан ва ҳозирги давр билан ҳам чоғиштири оламан.

Айни вақтда Афғонистон, Ироқ каби мамлакатларда кимларнингдир "ташаббуси" билан ёқилган уруш олови ўчмаяпти, шаҳар-у қишлоқлар вайрон, ёшларнинг ҳаёти қон ичида - буларни ҳам кўриб турибман. Юртимизда эса тинчлик-осойишталик, хотиржам уйдан чиқамиз, хотиржам ўқиймиз. Ва бу шароит, бу ўзгаришлар ўз-ўзидан юз бермаётганлиги, юртбошимиз халқнинг олдига тушиб, юрилмаган ўрмондан йўл очиб кетаётганлигини ҳам кўриб турибман. Энг асосийси, ушбу эзгу ишлардан биз ёшлар худди ўзимиз амалга ошираётгандай фахрланамиз, гурурланамиз. Чунки ўзимизни томошабин эмас, балки ана шу йўлбошчимиз қураётган иморатга катта-кичик ютуқларимиз билан ғишт, лой олиб бориб ёрдамлашаётгандай ҳис қиялпамиз. Қалбимизда эса ўзимизни дунёдаги ҳеч қайси тенгдошимиздан кам эмаслигимизни исботлаш орзуси ёниб турибди.

*Иброҳим ЖўРА,
ЎЗМУ журналистика факультети талабаси,
"Келажак овози" танлови ғолиби*

Богумил ГРАБАЛ

МУАЛЛИФ ҲАҚИДА

Чех адиби Богумил Грабалнинг XX аср адабиётида ўзига хос ўрни бор. 1914 йилда туғилган ёзувчи ўтган асрнинг олтинчи йилларига келиб катта шuhrат қозонди. Франция, Италия, Германия, Венгрия, Польша, Скандинавия, АҚШ, Канаданинг нуфузли адабий журналлари унинг қисса ва ҳикояларини босиб чиқарди.

"Каърдаги митти дур", "Махсус вазифали поездлар" каби йигирмадан ортиқ китоблар муаллифи бўлган бу ёзувчининг қаҳрамонлари асосан мураккаб тақдирли, ҳаётда қийналган ва лекин қатъиятли кишилардир. У энг жирканч ва фожеали ҳолатлар замиридан ҳам гўзаллик илғайди, нафислик, латифлик ва эзуликни оддий ва ҳатто ғариб кишилар орасидан қидиради ва топади.

БЕАТРИЧЕ

Ҳикоя

Қарагайзорда жойлашган "Агнетснинг гўшт савдоси" аталмиш уч қанотли вилла ёзги қароргоҳ ҳисобланар, унинг алоҳида кўриқхонасида буғу, тоғ кийиклари ва қирғовуллар боқилар, уларни шундоққина вилла ётоқхонаси деразасидан туриб отиб олиш мумкин эди. Башарти вилла хўжайини пан Агнетснинг кўнгилхушлик қилгиси келиб қолса, улфатлари билан бу ерга ташриф буюрар, қиш кунлари бўлса барча хоналар ўт ёқиб иситилар, гулдонларга анвойи гуллар кўйиб чиқилар, қарагайзор оралаб кетган йўлаклар қордан тозаланар, қумлар сепилиб, ташриф буюрувчи меҳмонлар кўз ўнгида салобатли манзара яратилар, худди герцог Швартсенбергерлардаги сингари овчилар киядиган яшил камзул, ковбой шляпалари, милтиқлар, хуллас, шикорбоп лаш-лушлар, барчаси шундоқ пиллапоянинг ёнгинасида ҳозирлаб кўйиларди. Буларнинг ҳаммаси азалдан Худо ярлақанган пан Агнетс ва унинг улфатларига зўр вақтичоғлик бағишлар эди...

Пан Агнетснинг Прагада бир неча ресторани ва гўшт дўконлари ҳам бўлиб, тадбиркор хўжайин

ресторандан чиқадиган овқат сарқитлари ва гўшт дўконлари чиқитлари ҳисобига чўчкабоқарликни йўлга қўйган, шундоқ вилланинг биқинида ферма қурдирган эди. Ҳар тўққиз ойда сув текинга семирган эллик бош чўчка юк машиналарда кушхоналарга олиб кетилар, уларнинг ўрнига ўша куннинг ўзидаёқ яна элликта ҳали онасидан ажралмаган чўчка болалари келтирилар ва яна ҳаммаси бошидан бошланар эди. Дераза ва эшикларини Алп агиргуллари ва азалиялар тўсиб турганига қарамасдан, вилла тарафга қараб салгина шабада эсиб қолса, шиптир ва тезакнинг ўткир, қўланса бадбўйи ҳамма ёқни тутиб кетар, пан Агнетснинг димоғи эса бора-бора бунақа ҳидларни сезмаслик даражасига бориб қолганди...

Пан Агнетс вилла хоналаридан бирини кичик ибодатхонага айлантирган нақшли ромлар, рангли ойналар билан жиҳозлаб, чоғроққина меҳроб ясаган, унинг устига мудом милтиллаб ёниб турадиган жинчироқ, куйироғида эса ибодат пайтида чўк тушиладиган курсича қўйдирган эди. Мабодо

пан Агнетс кушхонаси, гўшт дўконларию ресторанлари аро зерикиб, сиқила бошлаганини сеза бошласа, дарҳол ибодатхонасига кириб олиб, меҳроб пойига тиз чўкар, шикастанафас овоз ила дуогўйликка тушиб кетар, токи ёноқларидан қон томгудек яшнаб, мутойибага мойил кайфият келмагунча ўрнидан қўзғолмас, қолаверса, бунинг панга ҳеч қийинчилик жойи бўлмас, негаки пан Агнетс мулкдор эди. Зеро, у замоннинг мулкдорлари қувноқ ва беғамликларидан баайни қўнғироқдек жаранглаб туришар, серилтифот ва ҳотамтойликни ёқтиришар, жумладан, пан Агнетс ҳам бундай сифатлардан бенасиб эмасди... Ҳа, шунақа эди. Кейин эса у даврлар ўтди. Паннинг бор молу сарвати йитиб-битди. Унинг ўзи умрининг охириги йиллари хушфёллигини йўқотиб, анчайин одамови бўлиб қолган эди...

Эндиликда вилла ногирон болалар яшайдиган давлат муассасасига айлантирилган. Унда беш ёшдан ўн беш яшаргача бўлган қирқ нафар ақлан, жисман заиф болалар яшайди. Улардан ўн нафари умуман юра олмайди, нуқул каравотда шифтга кўз тикиб ётади. Яна бештаси махсус курсичаларга ўтқазиб қўйилган, шўрликлар ўтирган ерларида еб-ичиб, курсининг тагига ўрнатилган тувакларга бўшанишади. Марҳум Агнетснинг бир пайтлардаги ҳашамдор вилласи узра энди чўчқаларнинг эмас, одамзот ахлати ва пешобидан анқиган бадбўйлар кезинади. Бавлу нажасни бўлса энгига крахмалланган оппоқ ёқали қора қўйлак, бошларига роҳибалар қалпоғини қўндириб олган уч нафар шафқат ҳамшираси тозалаб юришади.

Эртадан шомгача, шомдан яна тонггача вилладан болаларнинг йиғи-сигиси ва сокин оҳ-воҳлари аримайди. Аҳён-аҳёндагина қай бир ногирон бола, нима сабабдандир хушҳол жилмаяр, бу қадар самимий ва масъум жилмайиш мана шу норасидаларнинг чеҳрасида кўпроқ кўринсин учун Беатриче тиним билмасди. Эртаю кеч Худо йўлига хизмат қилади. Шундай ўргатишган эди аёллар монастирда унга...

Мана, бир ўсмир инграшга тушди. У қон тўлиб таранглашган олатини тутамлаганча, тушунуксиз жинсий балоғат азобидан қийналар, ўтирган ерида тебранганча бақириб-чақирар, ёшлари хиёл ўтиб қолган икки роҳиба уни бу ҳолатда кўриб қолиб, уялганидан шолғомдек қизариб, пан Агнетснинг ибодатхонасига қочиб боришар, тепасида жинчиноқ милтиллаб турган меҳроб пойига тиз чўкишиб, кўз олдидарида туриб қолган манзарадан қутилиб олиш учун покланиш ибодатини ўқишга апил-тапил киришар эканлар, Беатриче боланинг ёнига хотиржам ўтириб олиб, унинг сочларини силаб-сийпар, унинг олазарақ кўзларига тикилиб, тинчителишга, ҳовуридан туширишга ҳаракат қиларди. Беатричегача бундай сониялар шундай бир аҳамият касб этардики, гўё шу дақиқаларда у ўз Тангриси розилигига моил бўлаётгандек ҳис этарди ўзини...

Ўсмирни тинчлантирган Беатриче кейин ўйинхонага шошилади. Бу хонадаги гўдаклар худди соғлом болаларникидақа ўйинчоқлар ўйнашади. Аммо

улар ўйинчоқнинг фаҳмига боришмайди. Негаки, улар туғилишиданоқ ноқис яралган, айримлари қизилчага чалиниб шу куйга тушган бўлишса, бошқаси ҳар турли жароҳат туфайли, аксари ота-оналардан юқтирган наслий кемтиклик орқасидан норасо бўлиб қолган. Улар кўғирчоқларни қўлларига олган заҳотлари бурдалаб, узиб-юлиб, тўзителиб ташлашади. Ҳаммасидан ёмони ўйинчоқларини ўзларининг бавлу нажасларига булғаб ташлашни ёқтиришади. Болалар кўп, уларнинг ҳар бирига алоҳида эътибор бериш мушкул. Гоҳида бу эсипаст шўрликлар тағларига қилган ахлатларини тўғри келган тарафга, хона шифтларига қараб улоқтиришади, шифтдан тўкилган ахлат бўлса уларнинг бошларига, афтларига ёпишади... Хуллас, раҳматли пан Агнетсдан қолган бу хилват гўшада хизмат қилиш кўтара ранжу машаққат, бироқ, улар бу мушкул вазифани астойдил адо этишга, огринмасликка ҳаракат қилишади. Болалар уйида нимаики ҳодиса содир бўлмасин, биргина Беатриче маъсум жилмайиб, сўнмас юлдуз каби балқиб тураверади. Фақат угина ғам-ташвиш ҳукмида бўлган ва бу увоқдек ногиронлар жисмини мудом жоҳил ибтидоий инстинктлар турли қийноқларга солиб турадиган, ҳар дақиқада олдиндан айтиб бўлмайдиган кўнғилсизликлар ва бериб турадиган бу даргоҳда вазиятни қўлга олишга қодир. Ва унинг танҳо ўзигина қўйлагининг крахмалланган оппоқ ёқалари орасидан бамисли Тереза она сингари, чарчоқ ва жонга тегиш нималигини билмасдан, мудом жилмайган ҳолда, бу бедаво болаларнинг ҳар бирини исмларини бирма бир айтиб, юпатиб, овутиш ҳамда жиловланиб бўлмайдиган эҳтиросларини тийиб қўйиш учун нималар ҳам қилмайди дейсиз...

Бир куни виллага хаста бир болани кўргани бориб, у ердаги аянчли манзаралардан этларим жимирлаб кетди. Майсазорда кекса ҳамшира қатор қилиб турғазиб қўйган ўн беш чоғли бола у ёқдан бу ёққа алпанг-талпанг юриб турар, йўлбошловчилик эса уларнинг бир мунча эпироғига юклатилган бўлиб, у кўзи ожиз болалардан бирининг қўлидан тутиб олган эди. Болалар бир-бирига маташиб, сайрга боришаётган эди. Бутун жамиятга малоллик туғдирадиган аҳволда дунёга келган бу бахтиқаролар чеҳрасидагичалик шодмонликни умрим бино бўлиб кўрган эмасман. Болаларнинг қадам ташлашлари ҳам аломат эди, уларнинг чанқоқ ва орзуманд нигоҳлари қаёққа қаратилмасин, митти бурунчаларию шалпанг қулоқлари, барча сезги аъзолари билан нимаики нарсани пайқаб, қандайин ҳидни сезишмасин, улар қандайдир айрича, бутун вужудларидан жой олган илоҳий ҳис-туйғулари орқали ўша ўзлари сезган нарсаларию бутун сезги аъзолари билан туйган борлиқнинг ифорларига сингишиб, улар билан уйғунлашиб кетишгандай эди назаримда.

Шу тобда Беатриче ҳам уларнинг ортидан илдам юриб борар, машина ёки трактор ўтиб қолмасин деб ён-вериға аланглаб қарар, менинг ёнгинамда бўлса тупук ва сўлакли қўлчалари билан Беатриченинг этагидан тутганча етти ёшлардаги бола пилдираб борарди. Болани пан Крейчик деган

танишим рождество байрамида уйига олиб борганди. Танишимнинг савобталаблиги орқасидан биринчи бор хонадон муҳитига тушган болакай ўшанда завқ-шавқ билан "менинг уйим бор, менинг уйим бор" деб чакаги тинмай жаврар, мен бўлсам унинг чулчит тилини зўрга тушунар эдим. Болага ҳаммасидан чироқчалари ёниб-ўчиб турган арча жуда ёқиб тушган ва у митти мушукчага ўхшаб рождество арчасидан кўз узмай қолганди. Биз пан Крейчик иккимиз олди-қочдилар билан валақлашиб турарканмиз, боласи тушмагур, қўлига тушиб қолган гугуртни чақиб, дарпардани ёқиб юборган, чироқчалар яна кўпайганидан суюниб, чапак чалиб сакраган эди. Бундан паннинг жон-пони чиқиб кетиб, "қўлинг синсин, жин ургур, нима қилдинг", дея боланинг кафтдеккина башарасига тарсаки тортиб юборганди. Шундаям шўрлик бола аянчли илжайиб, менинг қулогимга "мениям уйим бор энди-я, шундайми, уйим бор-а", деб шивирлаган, эртаси куниёқ савобталаб танишим уни яна азалги жойига, болалар уйига ташлаб келган эди. Болакай бу ерда мени таниб, пинжимга суқилди, мен яна уйимга бораман-а, дея кўзларини пирпиратди. Мен боланинг ўз уйи, бошпанаси бўлиши ҳақидаги шу қадар интиқлик, шундай бир виқор ва ҳис-ҳаяжонга лиммо-лим хоҳиши, йўқ, йўқ, айна шу дамда у ўзини болалар уйида эмас, балки ўз уйидаги ҳолатини яққол тасаввур этаётганлигидан ростакамига кўрқиб кетдим. Норасидаларнинг бу қадар аянчли кун кечирганидан кўра умуман дунёга келмаганлари яхши эмасмиди, дея хаёлга бориб турарканман, кўнглимдагини сезган каби Беатриче маънос жилмайганча, "Ҳомер басир бўлиб туғилган" деди. Шунда мен хаёлан, Ҳомер билан замондош бўлган ўша барваста ва соғлом йигитлар қани? Гарчи улар Ҳомерга нисбатан яшашга яроқли, ном қолдиришга муносиб ва лаёқатли бўлишган эса-да, ном-нишонсиз йўқ бўлиб кетишди. Ҳомер бўлса, давлат қонунларига мувофиқ ўз юртидан бадарга қилинган ҳолда ҳам барча даврларга дахлдор умумбашарий асарларида яшаб қолди, деган мавзуда ўзим билан лузумсиз суҳбатга киришдим.

Собит ишонч билан шодмон ҳолатда бир-бирининг қўлидан тутиб бораётган ва аксарининг кўзлари аъмо бу норасидаларнинг чуқур-чуқур, ютоқиб нафас олишларидан тортиб, жимитдек юзлари ва майин сочларини эпкин янада сезиларлироқ сийпаб, тортқилашини истагандек жажжи оёқчаларини илдам-илдам ташлаб боришларигача узоқ кузатиб турдим. Шунда беихтиёр Беатриченинг бир гапи ёдимга тушди: болалар уйига Садскодан бир руҳоний келиб тураркан. Ва ҳар гал Беатриче руҳоний хузурига тазарру қилгани кириб,

йўқ гуноҳлари кечирилиши учун васий бўлишини ундан ўтиниб сўрар экан. "Фақат черковдалигимда олдимга келиб турган, кўринишидан муқаддас Моникага ўхшаб кетадиган қорамағиз йигит авлиё Августинни (уни ҳозир тушларимдагина кўраман) ҳисобга олмаса, қайси гуноҳларим учун ҳам тавба қилардим", деганди у хокисорлик билан жилмайиб.

Айни дақиқаларда олақуроқ устивошда қоқилиб-суришиб боришаётган бу ноком болаларнинг тепасидан бир илоҳий нур эмас, ҳамма учун баробар бўлган офтоб чарақлаб турарди. Ҳа, айна шу дақиқаларда, баланд-баланд қарагайларнинг сўлим-салқин соясида, ям-яшил ўтлоқлар устида яйраб юрган бу норасидаларнинг шодмон қийқириқларию маъсум чеҳралари менга бирданига ёлғиз реал борлиққина гўзал ва баркамол бўла олишлигини, қачонки орзу-умидлар шафаги наинки бутун оламни, наинки бор нафосату назокатни, балки мана шу нотавонларни-да кўз олгувчи шаффоф ёпинчиқ билан либослантларкан, фақат реал борлиқ ва воқеликқина гўзаллик моҳиятини англаб етишда тафаккурга ибтидо бўла олишлигини ўзимда кашф этдим. Мабодо менга бутунлай бошқа бир одамга айланиб қолишдек сир-синоат ато қилинганида мен ҳеч иккиланмасдан бутун дунёда ёвузлик, бало-офатларни йўқотиш эвазига атиги покдомонлик ва очиқ кўнглиликдан ажрга мушарраф бўлгучи Беатричега, фақатгина шу инсонга дўниб қолишни жон-жон деб ихтиёр қилган бўлар эдим...

Яна бирда Беатриченинг ўзи ҳикоя қилиб берганди: у йилига тўрт марта Мтсел шаҳридаги катта ибодатхонага бориб тураркан. Мтселлик руҳоний — хушбичим ва хушрўй киши Беатриче билан сўзлашганда негадир ўз-ўзидан қизариб-бўзариб кетаркан. Тушунарли, демак, мтселлик руҳонийнинг ҳам киши билмас гуноҳлари бўлиб, Беатриченинг шаффоф кўзгудек сиймосида ўзини кўрар ва ботин сирлари юзига тепиб, ўзини ошкор этаркан-да...

Шундай хаёллар билан унинг кўзларига тикиларканман, бутун вужудимни титроқ босиб, бошимни эгдим. Чунки шу лаҳзаларда Беатриче бошим узра бокира ва боқий муҳаббат нашъу намосини нисор айлаган эди. Ва мен унинг Яратган Эгамнинг суйган бандаси ва ҳабибига айланганини, мен Агнетсдан қолган овлоқ гўшада бахтиқаро гўдакларнинг бошини силаш ва кўз ёшларини аритиш йўлидаги хизматлари билан Парвардигори оламнинг меҳру карамини қозониб келаётганлигини теран ҳис этдим.

*Рус тилидан Илҳом ҲАФИЗОВ таржимаси,
Оқдарё тумани.*

ТОҒАЙ МУРОД

КУНДАЛИКДА ҚОЛГАН САТРАЛАР

Тоғай Мурод ҳаёт бўлганида бу йил 60 ёшга тўларди... Эсиз, унинг қалами остида бугунгача яна бир неча жозибали асарлар ўқишимиз мумкин эди. Умри вафо қилмади. "Юлдузлар мангу ёнади", "Ойдинда юрган одамлар", "От кишнаган оқшом", "Момо ер қўшиғи" сингари гўзал қиссалар, "Отандан қолган далалар", "Бу дунёда ўлиб бўлмайди" романлари ёзувчининг тириклигида ўзига бино қилган хайкаллари бўлди. Севимли ёзувчининг меҳнатлари ва истеъдоди давлат томонидан ўз вақтида муносиб тақдирланди. У 1994 йилда Давлат мукофотига сазовор бўлди, Ўзбекистон халқ ёзувчиси унвонини олди.

Ўтган йили ёзувчининг умр йўлдоши Маъсума Аҳмедованинг жонкуярлиги туфайли ёзувчи ва мунаққидларнинг Т.Мурод ҳақида тўпланган фикрлари жамланган хотира китоби чоп этилди.

Биз қуйида Тоғай Муроднинг кундаликларида қолган, аммо ҳали матбуот юзини кўрмаган айрим фикрларини эътиборингизга ҳавола қилишни лозим топдик.

Илмий-техника тараққиёти ҳақида ўйлар

Ўзбек адабиёти... халқ оғзаки ижодидан бино бўлган. Ўз оти ўзи билан — оғзаки ижод. Асар оғизда яратилган. Тилда яратилган. Асар оғиздан тил орқали чиқиб, ҳар ёққа тарқаб-тарқаб кетган. Оғиздан чиққанни кўз билан тутиб бўлмайди, тоқчага чиқ(ар)иб бўлмайди. Бирпасда ҳавога учиб кетади, сўнг ҳавода йўқ бўлиб кетади. Эшитган эшитиб қолган, эшитмаган савдосиз қолган. Эшитганларини ёдда сақлаб қололганлар илғор, зиёли бўлган, эслаб қололмаганлар авом халқ бўлиб қолган. Шу боисдан ҳам ўзбек халқ кўшиқлари, ўзбек халқ дostonларини хизмати улкан, беқиёс бўлган. Ўзбеклар ана шу кўшиқлар, ана шу дostonларни эшитиб... халқ бўлган! Улғайиб-ўсган, бир жойга жам бўлган... Аниқ бир кўринишга эга бўлган.

Кейин ёзма адабиёт пайдо бўлади. Ўз оти ўзи билан ёзма. Ҳарфлардан иборат адабиёт. Сатрлардан иборат адабиёт. Саҳифалардан иборат адабиёт. Кўз билан кўрса бўладиган адабиёт, қўл билан ушласа бўладиган адабиёт.

Ҳар бир асрни ўзига яраша цивилизацияси бўлади. Ҳар бир замонни ўзибоп цивилизацияси бўлади. Аммо асл цивилизация ёзма маданиятдан кейин келади. Том маънодаги цивилизация ёзма маданиятдан пайдо бўлади.

Масалан, халқ бахшилари ўз замонларини илғор зотлари бўлган, аммо улар ўз отларини ёзма олмаган. Яъни ўз фикр-мулоҳазаларини, дostonларини ёзма равишда ифода эта олмаган. Улар қуйлаб ўтган дostonлар(ни) эшитиш дунёмизни нафақат туйғулар билан бойит(а)ди, нафис ҳис-хаёллар билан тўлдир(а)ди. Руҳиятимизни гўзал ҳам эзгу туйғулар билан суғоради. Борлиғимизни маънавий ҳам маданий баркамол этади. Аммо бу туйғулар ҳавойи туйғулардир. Бир лаҳзалик туйғу, ҳис-ҳаяжонлардир. Бу туйғулар кўп яшамайди, бир лаҳзада йўқ бўлиб кетади. Оғиздан чиққан товуш, овоз каби ўчиб қолади. Аммо оғзаки цивилизация... ақл-заковатни бойитмайди, фаҳм-фаросатни ўткир этмайди. Ақлий баркамолликка олиб бормайди. Белинский айтганидай "Поэзия — эркин инсон сўзида ифодаланади, сўз эса — ҳам картина, ҳам аниқ ва равшан айтилган тасаввурдир".

Дунёвий мантиқ асосан... сўзда ўз аксини топади. Яъни, ҳарфларда(н бино) бўлади. Қатор-қатор ҳарфларда(н бино) бино бўлади. (Китоблар ана шундай бино бўлди).

Улкан бойлик

Хат-саводли кишилар (зиёлилар) фақат китоб ўқир эдилар. Магазинларда китоб қолмас эди. Кишилар (китобларни) сотиб олиб (қўяр)келардилар. Магазинлардан тополмаган китобларини...қора, чайқов бозоридан излаб топар эди(лар). (Зиёли) қиммат бўлса-да, китоб сотиб олар эди. Шу китобни ўқир эди. Ўзгалар билан шу китоб ҳақида суҳбатлашар эди, баҳслашар эди. Кейин шу китобларини уйдаги тоқчага қатор қилиб тизиб, териб қўяр эди. Қелган-кетганларга ана шу китобларини кўз-кўз этар эди. Ўзининг улкан бойлиги сифатида сақлар эди. Ана шу китобларини қайта-қайта ўқир эди.

Ўзи, одатда, энг ноёб бисот-нарсалар қора бозорга чиқади. Жуда қадр-қимматли нарсалар қора бозорда бўлади. Қора бозорда икки-уч баробар қиммат нархда сотилади.

Мен қора бозорда костюм-шимдан қиммат нархда сотилган китобларни кўрдим. Япон телевизорларидан ҳам қиммат, кафтдай-кафтдай китоб(лар)ни кўриб эдим. Кўзимни чирт юмиб, шу қимматбаҳо китобларни (сотиб) олиб ўқиб эдим.

Одамлар, айниқса, ёшлар эртаю кеч телевизор кўради. Телевизорга қараб... овқат ейди, телевизорга қараб... ухлайди, дам олади.

Улар (ёшлар) қандай қилиб иншо ёзади, диктант ёзади? Улар Навоий шеърятини тушунмай ўтирсалар, Бобур шеърятига уззукун термилиб, (тушунмай) ўтирсалар... Улар шундан кейин (албатта) Бобур (авлодлари) кимлигини билмайдилар. Улар тилни билмайдилар. (Ахир) улар телерекламаларга тикилиб ўтирадилар. Рекламалар эса... олди-қочди, савдо-сотик сўзлардан иборат.

Телевизор — бир қути. Машина — қути. У қандай яратилган? Олимлар китоб ўқиб-ўқиб, телевидениени яратди. Китоб яратиб-яратиб, телевидениени ўйлаб топди. Яъни телевидениени китоб яратди. Барча техникалар китоб маҳсули. Ёзма маданият, санъат маҳсули. Ёзма ҳарфлар маҳсули. Ёзма ҳарфлардан китоб бўлмаса эди, цивилизация бўлмас эди. Биз ана шу пойдеворимиздан олислаб кетаяпмиз. (Китобга қайтиш, адабиётга даъват этиш пайти келди).

Гулнода ҚУРБОНОВА

Ишқ менга илҳом берди

ФАРЗАНД БЎЛУРСАН

Ватан юрагига кўприк бўлсанг,
Ғамига ғамдошу шерик бўлсанг,
Қорачиқларига киприк бўлсанг,
Дилинг пайванд этсанг, дилбанд бўлурсан,
Сен шунда элингга фарзанд бўлурсан.

Сурма қил ҳокини, пок тут гардини,
Қулоқ сол қалбига, тушун дардини,
Фарқ этсанг нокасу асл мардини,
Дилинг пайванд этсанг, дилбанд бўлурсан,
Сен шунда элингга фарзанд бўлурсан.

Оловни асровчи ўчоғи бўлгин,
Юрак чокларининг арқоғи бўлгин.
Ёмон кўздан сақла, мунчоғи бўлгин,
Дилинг пайванд этсанг, дилбанд бўлурсан,
Сен шунда элингга фарзанд бўлурсан.

Тош териб ташлагин равон йўлидан
Айро тушиб, тортма Ватан қўлидан,
Панага олмасанг ёмғир, дўлидан,
Дилинг пайванд этсанг, дилбанд бўлурсан,
Сен шунда элингга фарзанд бўлурсан.

Элга фарзанд бўлмоқ, энг катта бахтдир,
Ватан остонаси - энг олий тахтдир,
Гулнода қалбида шу қатъий аҳддир,
Дилинг пайванд этсанг, дилбанд бўлурсан,
Сен шунда элингга фарзанд бўлурсан.

ХАТО

Гирён-гирён севгим ҳурмати учун
Ич-этимни ема, кечир хатойим.
Мен каби бандасин яратиб бир кун
Хато қилган ахир ўзи худойим.

ЎРТАМА КЎНГИ

Ҳар кимсанинг таърифи ҳар хил,
Бахт не десанг жаноби муҳкам.
Шундай экан, ўртамай кўнги,
Сўрма мендан уни, жонгинам.

Бу тушунча жайдари мутлоқ,
Фалсафам ҳам оддий ва нақддир.
Сени ҳар кун саломат кўрмоқ,
Менинг учун энг катта бахтдир.

* * *

Сўйлар бўлсанг, сўзингни салмоғи бўлсин,
Йигит бўлсанг белингни белбоғи бўлсин.
Боғбон бўлиб келдикми ушбу дунёга,
Ҳар кимнинг яратган гулбоғи бўлсин.

БУ ТУН

Ишқ менга илҳом берди,
Ой узатди қаламни.
Кўнги-чи, қоғоз бериб,
Тўккил деди аламни.

Севгимнинг осмонда
Умидлар Яшин чақди.
Тунга ошина юлдузлар
Тилло ой балдоқ тақди.

Ҳасратимни сочдим мен,
Унди алвон лолалар.
Кўнги деган варақда,
Қолди фақат нолалар.

СУБҲИДАМ

Ҳали тонг кўздан кетмаган мудроқ,
Мавҳум хаёллар барқ урар бир нафас.
Шабада мавжида баргларида титроқ,
Унсиз нидосида лаҳзалик нафас.

Жудалик, муҳаббат изтироблари
Ортиқ юрагимга солмайди исён.
Булутни қўзғатар нур гирдоблари
Қўзим кўчгандай дилда ҳаяжон.

* * *

Олам ҳам қаҳ-қаҳа ургандек бир зум,
Олтин япроқлари нурга чайшлар.
Қамашган нигоҳим - бир Дунё орзум,
Кипригимда умид бўлиб пирпирар.

Зебунисо СИРОЖОВА

Осмонинг очик бўлсин

ҚЎЗИЧОҚ

Кўзларидир мунчоғим,
Кўзичоғим дўмбоғим,
Шодлигим овуноғим,
Жингалагим, оппоғим.

Жаранглаб садо берган,
Бўйнингда қўнғироғинг.
Юнгингни тарай десам,
Синиб қолди тароғим.

АРЧА

Безангин тез, арчажон,
Янги йил яқинлашди.
Бизларни қувонтиргин,
Юракда шодлик тошди.
Сочларингга мен таққан,
Ўйинчоқлар ятирар
Тепангда юлдуз ёққан.

ҚИШ

Қарга қақ-қақ
Этиб келди.
Осмондан қор
Этиб келди.
Ҳамма жой
Опоқ қор бўлди.
Дарахтлар яланғоч бўлди.
Кумуш қор қийғоч бўлди.
Музлаб қолди об-Ўаво
Келмаса бўлмас қорбобо.

ТИНЧЛИК

Осмонимиз очик бўлсин,
Қўёшимиз порлаб турсин.
Тинчлик бўлсин дунёда,
Бахту иқбол зиёда.
Ўйимиз тинч,
Юртимиз тинч.
Тинч яшаймиз албатта
Қўшиқ айтиб куйлаймиз
Тинчлигимиз қутлаймиз.

Абдулла АХМАД

ЮРАКДАГИ ИСМ

Ҳикоя

Элёрга сафарга жўнашини айтишди. Қаерга денг? Ойтўгонга! У Ойтўгонни эсладию кўз ўнгидан қадрдон қишлоқнинг ширин-шарбатли боғлари, қадди дол, уззукун елкасидан кетмон тушмайдиган Хонимқул ота, қалбига битмас армон ташлаб кетган Гулсун ўтди.

Ойтўгон дашт бағридан узилган парча ер. Сахро кўксидаги бу мўъжаз маскан атрофга хуш ҳидлар сочади. Ҳамма Ойтўгонга интилади. Барча унга талпинади.

Ўшанда Элёр институтни тугаллаган йигирма уч ёшли йигит эди. Уни қурилишда илиқ кутиб олишди. Раҳбари тўғри сўз, дангалчи экан. Элёр билан кўришгач, жилмайиб деди:

— Бу ер шамолнинг уяси, қиши ўта аёзли. Чидолмассиз.

— Қани биров ишлаб кўрайлик-чи, — деди Элёр одоб сақлаб. — Қолганини вақт кўрсатади.

Элёрга чоғроқ хужра беришди. Бу жой ҳам ишхона, ҳам бошпана. Дўқондан сим кароват, кўрпа-ёстиқ олди. Шу тахлит чўлдаги ҳаёти бошланди.

Кечки пайт хонасига бир мўйсафид бош суқди.

Элёр ўрнидан туриб, қўшқўллаб кўришди. Кўярда-қўймай кароватга ўтқизди. Танишишди. Идоранинг боғбони мўйсафид Хонимқул ота эди.

Эртасига Элёр ишни хийла кеч тугатди. Қишлоқни кезиб, Ойтўгондаги муҳташам биноларни кўрди. Қурилишларнинг бориши билан танишди. Муҳандис сифатида режалар тузди.

Орада қоронғулик тушиб, агрофни зим-зиё тун қоплади. Йигит кароватга ёнбошлаганча, китоб ўқишга тутинди.

Дераза ойнасини биров чертгандай бўлди. Элёр кулоқ тутди. "Ким бўлиши мумкин? Ҳамма кетган. Мени йўқлайдиган кишим йўқ".

Бироздан сўнг дераза яна боягидек чертилди.

Элёр ирғиб туриб, эшикка қаради. Қаради-ю, ҳайрон, лол қолди. Эшик ортида нотаниш қиз ийманибгина турарди.

— Ассалом!

Элёр саросима ичида қолди. "Қоронғу кечада бу қизгина нима қилиб юрибди? Жуда ёш, кўзга яқин..."

— Қизиқ... Ҳа, ҳамм... хизмат, — деди йигит журъатсизгина.

— Отам... Сизни чақиряпти.

— Мени... мени-я? Отангиз ким?

— Танирсиз, Хонимқул бобо.

— Ҳа, бўлди. Танийман у кишини.

Элёр шошиб қолди. Шундоқ дилбар, нозанин қиз кеч маҳал уни йўқлаб, "юринг" деб турганидан бутун борлигини аллақандай лаззатли ҳис қамраб олди. Отанинг уйи идоранинг ёнбошида экан. Атай дастурхон

тузаб ўтирибди. Элёрни кўярда-қўймай тўрга ўтқизди. Овқатдан кейин тайинлади:

— Болам, бизни уй кенгиш. Шу ерда истиқомат қиласиз. Мен — сизга ота, кампирим — она.

— Ишим вақти-соатсиз, сизларни уринтириб кўяман, — деб узрини айтган бўлди йигит.

— Борини баҳам кўрамиз, — эътирозга ўрин қолдирмай деди қария, — ҳеч ерга жилмайсиз".

Хонимқул отанинг боғига таъриф йўқ. Элёр ҳали фусункор боғни кўрмаган.

Ота саҳар туриб номоз ўқийди. Сўнг челақка боғда тўкилган меваларни битталаб теради. Энг сархилини танлаб, идорага йўл олади. Хонама хона кириб, ишловчиларга мева улашади.

Гулсун жуда сариштали экан. Кечки пайт ҳаммаёқни гулдай қилиб, сўнг Элёрнинг ўрнини солади. Кийимларини ювиб, дазмоллайди. Тиқ этса, югуриб чиқиб, дарвоза очади. Ойтўгондаги энг сара гуллардан териб, Элёрнинг хонасига кўяди.

Қиздаги бу ақл, жозоба ва ўқтамлик бора-бора Элёрнинг кўнглини ром эта бошлади. Унинг иболи боқишлари, тақимини ўпган сочининг мавжли тўлганишлари, овозидаги сирли майинлик, бари-бариси Элёрга ёқар, қизнинг шу ҳовлида борлигининг ўзи қалбига чексиз ҳаловат бағишларди.

Аллақайси байрам арафаси эди. Элёр хонасида ўтирса, салом бериб, Гулсун кириб келди. Қўлида оҳорли кўйлак билан дўппи. Ўшанда Гулсун ўтган бир йил давомида илк бор қўл бериб кўришди. Элёрнинг қистови билан столнинг четига омонатгина кўнди.

Ҳаял ўтмай қиз чиқиб кетди. Бир пайт Элёр кўчага отлана туриб Гулсунга дуч келди. Ажабо, қизнинг кўзлари жиққа ёш, чехраси маъюс. Йигит қанча сўрамасин, сабабини айтмади. "Шунчаки ўзим" деб кўяқолди. Эртасига Элёр шаҳарга уч ойлик ўқишга кетди. Ўзи шаҳарда-ю, фикри-ёди Ойтўгонда. Хаёлидан отасидай азиз Хонимқул бобо, Гулсун нари кетмади.

Орада Элёр Ойтўгонга қўнғироқ қилди. Гўшакни Гулсун кўтарди. Қизнинг меҳрга йўғрилган, бироқ ҳазин-мунг тўла овози қалбини ўртаб юборди. Гулсуннинг дил тубида қандайдир аччиқ алам, дард пинҳонлигини англагач, айтмоқчи бўлган гапларини ичига ютди.

Ўқиш битгач Элёр уйга қайтди. Келса эшик қулф. Ҳаммаёқ жим-жит. Йигит каловланиб қолди. "Улар қани? Қаерга кетишган?"

Элёр югурганича қўшни хонадонга чиқди. Сўраб билса, Гулсун касалхонага тушибди. Аҳволи оғир. Ота кўриққа сабзи эккан экан. Гулсун ўтоқ қилаётса, қўлини илон чақибди, Илон!

Бу гапни эшитиб Элёрнинг эти жимирлаб кетди. Дарҳол касалхонага чоппи. Гулсун тамоман ҳушсиз ётарди, рангида қон йўқ. Докадай оппоқ, Хонимқул ота билан Лутфи буви бошида йиғлаб ўтиришибди. Докторнинг айтишича, умид йўқ. Илон захри қонга ўтган. Нарӣ борса, уч кунлик умри бор.

Элёр чидаб туролмади. Қўярда-қўймай касални шаҳарга олиб кетди. У ерда бир ой даволашди. Қиз ўн уч кун кўз очмади. Йигит мижжа қоқмай ёнида турди. Бу дунёда биров бировга нимаики яхшилик қилиши мумкин бўлса, барисини қилди. Бор меҳрини, жони-жаҳонини қизга бағишлади.

Ниҳоят, Гулсун кўзини очди. Қовжираган лаблари билан бир нималар деб пичирлади. Меҳр тўла нигоҳини Элёрдан узмасди.

Элёрнинг кўнглида ҳам ҳислар мавж урарди: "Эй менинг жонимдан ортиқ маҳбубам! Худога шукур, кўзларингни очдинг. Бу билан менинг бахтимни, илк севгимни қайтариб бердинг. Раҳмат, азизам, раҳмат. Эҳ, кошкийди шу дамда гулдай нафис, сарвидай нозик қаддингни бағримга боссам. Фунча лабларингдан тўйиб-тўйиб ўпсам. Сени даст кўтариб, дунёга жар солсам. Эй одамлар, кўриб қўйинглр. Мен бахтли инсонман. Ўз севгилисига эришган армони йўқ йигитман, дея ҳайқирсам. Йўқ! Иложи йўқ! Бундай қилишга ҳали ҳаққим йўқ!"

Гулсун тузалиб кетгач, Элёрни бошлиғи Собир ака йўқлабди. Кўришиб ҳол-аҳвол сўрагач, мақсадга кўчди:

— Ойтўғонга сингишиб қолдингиз. Ҳамма билан апоқ-чапоқсиз. Энди тўйни бошлайлик.

Элёр не деярини билмай ерга қаради. Собир ака давом этди:

— Келин ҳам тайёр дейишяпти. Иш пишган шеккилли.

— Майлику-я, — деди Элёр ички хўрсиниш билан, — ота-онам ўтиб кетишган. Амакимнинг кўлида ўсганман. Шунга... олдидан ўтишим зарур. Бир кунга жавоб берсангиз, зип этиб, бориб келардим.

Бу гап бошлиққа ҳам маъқул тушди. Тўйни тезлатиш учун Собир ака эртагаёқ Хонимқул отанинг қулоғига шипшитиб қўядиган бўлди.

Эртаси Элёр учиб-қўниб қайтиб келса, дарвоза ланг очик. Ҳовли кимсасиз. Минг бир хавотир билан юраги гурс-гурс урганича хонасига кирди. Кирдию ногаҳон кўзи стол устида ётган хатга тушди.

"Элёр ака! — деб бошланарди хат. Ўша оқшом сизни кўрганимдаёқ, агар менинг пешонамга турмуш қуриш ёзилганда, фақат шу йигитни танлардим, деб дилимдан ўтқизганман. Яшириб нетай! Сизга кўнглим бор. Бунинг устига менга қилган яхшиликларингиз, таърифга сиғмайдиган меҳрибонликларингиз. Буларни унутиб бўлармиди?! Элёр ака! Уйингизда чўри бўлиб бир умр хизматингизни қилсам ҳам, қарзимни узолмайман.

Оҳ, нетай! Одамлардай турмуш қуриб яшолмасам. Санокли умрим қолди. Айтишларича, атиги уч йил. Сиз учун энг кераклигим — юрагим хаста. Тагин туғма.

Бизни қидирманг. Биз жуда олислардамиз. Сиз бахтли яшашга лойиқсиз. Бахтингизга зомин бўлишни истамайман. Сизни қалбида олиб кетгувчи, бахти қаро Гулсун".

Элёрнинг кўзи тиниб, осмон устига гумбураб қулагандай бўлди. Назарида еру замин чирпираб айланарди. Бўлаётган воқеалар ўнгими, тушими — англаб етолмасди. Ҳаётнинг бунчалик шафқатсиз, бунчалик вафосизлигига сира-сира чидолмас, содир бўлган ҳодисаларга ақли етмасди.

Бир пайт ёнига қараса, Собир ака кенг кафтини йигитнинг елкасига қўйиб, афсус билан бош чайқаяпти.

— Шундай бўлқолди, иним, — деди у бўғиқ бир товушда. — Улар бир кечада кўчиб кетишди. Ҳеч кимга лом-мим демаган. Сабабини билолмадик. Қани, иним, бир-икки кун тоқат билан кутиб турайлик-чи, дарақлари чиқиб қолар.

Бу йўқотишдан Элёр тўшакка михланди. Ишни ҳам қўйди. Кейинчалик оёққа тургач, Гулсунни излаб, бормаган эшиги, суриштирмаган одами қолмади.

Шу алфозда Элёр Гулсун ва унинг оиласини уч йил кутди. Уч йил йўлларига илҳақ, зор-интизор кўз тутди. Эшик тиқ этса, энтикиб югурди. Йигит боши билан нолавор бўзлади. Дашту шаҳардан, тўйу азадан ёрини излади.

Осмон узоқ, ер қаттиқ деганлари шумикин?! Начора, ҳеч ердан ва ҳеч кимдан "Улар топилди!" деган жонбахш садо чиқмади. Охири шаҳарга кетди. Тақдирга тан бериб уйланди.

Бугун Ойтўғонга келаркан, қалби ларзага тушиб, шуларни эслади. Хаёлида яккаш бир фикр чарх урарди. Жондан ортиқ севгилиси, моҳирўй малаги Гулсуннинг тақдирини не кечди? У билан дийдор кўришиш насиб этармикан?

Мана, Ойтўғонга ҳам унчалик ўзгармабди. Ана, идора, ана мактаб. Кўм-кўк боғ-роққа бурканган уй-жойлар чирой очиб турибди. Узоқ-узоқларга ястаниб кетган экин далалари энгил ҳовурдан жимир-жимир кўзга ташланади.

Элёрнинг кўзи ногоҳ қадрдон ҳовли, Гулсунларнинг ўша шинам уй-жойига тушди. Юраги орзиқиб, беихтиёр кўзларига ёш қалқди. Қадамлар ўз-ўзидан ўша ёққа ошиқарди.

"Йўқ, аввал идорага кириб Собир ака билан сўрашиб, хизмат сафарим ҳақида хабар берай", — деб ўйлади Элёр, бир амаллаб ўзини қўлга оларкан.

У идора томон юрди. Пишиқ гиштдан "Т" ҳарфи шаклида қурилган ширкат хўжалиги идорасида одам сийрак. Дарвоза ёнида директорнинг "УАЗ"иги ва бир неча энгил улов қантарилиб турибди.

"Хайрият, Собир ака шу ерда экан", хаёлидан ўтди йигитнинг.

Элёр анча-мунча эскириб қолган пол тахталарини ғижирлагиб қабулхона томон юрди. Эшик қия очик экан. Йигит у ёқ-бу ёқни саришталаб олиш учун бир зум оёқ илди. Шу пайт ичкаридаги гап-сўзлар беихтиёр эйтиборини тортиди.

— Келганингиз хўп яхши бўлди, Гулсунхон, — деди Собир ака (товуши жуда таниш) — Сизни биз, Элёржон жуда кўп изладик, лекин ҳеч дарагингизни топмадик.

— Узр, Собир ака, шундай бўп қолди-да, — деди майингина қиз товуши. Бу шубҳасиз Гулсун эди. — Бу ерда боя айтганимдан бошқа ҳеч қандай сабаб йўқ. Зоминга, тоғаларимникига кўчиб кетдик. Бир профессорнинг айтишича, менинг касалимга тоғ қимизи даволик қилар экан. Шунинг учун кетдик. Ҳеч кимга хабар қилмаганимизнинг сабаби ўзингизга маълум. Бировни безовта қилишини истамадик. Мана, Худога шукур, Собир ака, юрагим тузалиб кетди, соппа-согман энди.

Собир ака оғир сўлиш олиб, уф тортиди.

— Кўриб турибман, Гулсунхон, гулдай очилиб кетибсиз. Лекин сиз ўз юрагингизни даволадингизу, бошқа бир инсоннинг юрагига тузалмас жароҳат етказдингиз.

Элёр йўлақда тахтадай қотиб турар, қайтарини ҳам, олға юрарини ҳам билмасди...

ЎЛМАСОЙ

Умид кела Бошлар яқинроқ

* * *

Қидирар бир лаҳза тинмайин,
Кафтимга тўкилган кафтларинг.
Минг йиллаб ишқ тилар Худодан,
Ҳижронни опичган кифтларинг.

Сочларинг сўроқлар тўлғониб,
Сабога сингмайди соғинчинг.
Лабларинг пичирлар исмимни,
Қолмаган битта ҳам илинжинг.

Қўтариб чарчайсан тобора,
Иложсиз хаёллар юкини.
Оёгинг кезинар тентираб,
Армондан тизларинг букилиб.

Бардошинг тўкилар кўзингдан,
Дунёга сиғмайди оҳларинг.
Сен шундай кутасан, қайтмам лек,
Дилимдан кетгунча доғларим.

* * *

Кунларим кўнглида кулгуларинг бор,
Яшириб қўйганман ҳеч кимга бермай.
Менга шугина бахт етади эркама,
Келмасанг келмагин, севмасанг севма.

Кунларим кўнглида кунларинг бисёр,
Беркитиб қўйганман ҳеч кимга айтмай.
Менга шугина бахт етади эркама,
Севмасанг севмагин, қайтмасанг
қайтма.

* * *

Дунё мени кетмади ташлаб,
Дунёдан-да, кетмадим ахир.

Мен севишдан тўхтадим, севгим,
Мени ром эт, тушларимга кир.

Тушлар мени тарк этган чоқ,
Олислама, яқинроқ келгин.
Мен севишдан тўхтадим, фақат,
Мени севгин, қаттиқроқ севгин...

* * *

Жон ҳовучлаб очилар эшик,
Пардаларда туради титроқ.
Сукунатга уриб тарсаки
Умид кела бошлар яқинроқ.

Чироқлардан ёғила бошлар,
Кенг хонага илинжеми, ҳайрат.
Суратдаги қушларнинг ҳатто,
Юборгиси келади сайраб.

Бир... Икки... Уч... Йўқ ҳамон дарак,
Деворларнинг оқарар ранги.
Ахир эшик очган ким эди,
Шамолмиди, изғиган дайдиб?

Йиғлагиси келар хонанинг,
Хўрсиниқлар учар ойнадан.
Ахир қандай кечади ундан,
Ахир қандай ундан тонади?

Секингина ёпилар эшик...
Яшамоқдан ҳоран сингари.
Мийиғида жилмайган куйи.
Ҳануз хаёл сураб ташқари.

АРАЗ

Ойдин кеча, ариқ бўйи,
Изҳорингиз тинглаган тол.

Ишқ юзини бурган куни,
Кулган куни ёки иқбол.

Ҳар кун мени чорлайверар,
Шу уч яқин танишларим.
Сиз бўлсангиз унутяпсиз,
Ўша жойни борган сари.

Ишқни ташлаб кетолмайсиз,
Этолмайсиз ёки инкор.
Яшолмайсиз мендан тониб,
Ваъдангизга гувоҳлар бор.

Йўқ, барибир кетаяпсиз,
Қўл силтабми сиз барига.
Йўлингизни тўсмаган тол,
Кириб кетсин ер қаърига!

ТАБАССУМ ҲАДЯ ЭТ...

Табассум ҳадя эт биргина,
Жонимда титроқлар яралсин.
Оловга менгасин нигоҳинг,
Дилимга муҳаббат қадалсин.

Табассум ҳадя эт биргина,
Шугина тухфанга гадоман.
Ишқингда зор қалбим, майли сўнг,
Жилвангдан бўлсаям адолар.

Табассум ҳадя эт биргина,
Қарагин, тўкилиб боряпман.
Қовоғи солинган дунёдан,
Кулгунга юкиниб боряпман.

Табассум ҳадя эт биргина...

НАВОИЙ ФРАНЦУЗ ТИЛИДА

Шеърят мулкининг султони Мир Алишер Навоийнинг газаллари энди француз тилига жаранг-лайдиган бўлди. Самари андлик шоир ва таржимон Муродхон Эргашев французлик таржимон Жан-Жак Гател билан ҳамкорликда буюк мутафаккир шоирнинг 30 та газалини африқда китоб шаклида жаноб Дидие Лабуш ноширига чоп эттирди. Маълум хабарларига кўра китоб француз китобхоналари ташкилотидан олиб келинган. Парижда унинг таътибидан таржимонларнинг маросими бўлиб ўтган.

Бунгача Муродхон Эргашев Исхон Нисозов билан бирга ўзбек халқимизнинг таржимонлари француз тилига сифатли таржималарни тайёрлаётгани ҳақида маълум қилган эди.

Биз шоир ва таржимон М. Эргашев билан таржимонларнинг хусусий суҳбатга ўтдик.

— Бизнинг ўқувчилик ва талабалик йилларимиз тўғри келган шўро даврида улуғ шоиримиз, мутафаккиримиз дунёқарашининг "чекланганлиги" жамият тараққиётини "одил подшо" билан боғлашда, деб таъкидланарди. Навоий ижодида шўро мафкураси нуқтаи назардан ёндашиш шуни талаб қилган бўлса, ажаб эмас. Фикримизча, Алишер Навоий ижодининг коммунизм ғоясига тўла-тўқис мос келмаган қирралари кимларнидир кўрқитган бўлса керакки, улар "мана, энг зўр шоирларингда ҳам камчилик бор" демоқчидек, Навоий номини жуда ҳам улуғлаб юбормасликни эслаб туришарди. Ўша даврнинг бирёқлама сийёсати мана шундай эди.

Биз Мустақилликка эришгачгина халқимизнинг нақадар бой маданий-маънавий меросга эга эканлигини чуқур ҳис этдик. Фидойи олимларимиз, оммавий ахборот воситаларимизнинг кенг тарғибот ишлари туфайли буюк аждодларимизнинг меросини бемалол ўргандик. Шундай қилиб, бизда миллий ифтихор тушунчаси пайдо бўлди. Мана шу ифтихор туйғуси энди бизни ҳар бири китобхон учун бири улкан кашфиёт бўладиган аждодларимизнинг ижоди билан бошқа халқларни ҳам таништиришга ундайди. Чунки халқимизнинг оламга кўз-кўз қилишга минг бор арзийдиган маънавий жаҳоҳирлари кўп.

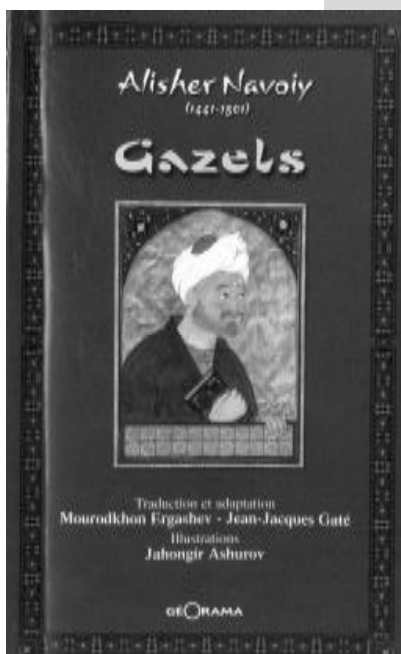
Мана шу фикрни исботлаш истаги мени буюк

бобокалонимиз Мир Алишер Навоий ҳазратлари газалларини француз тилига ўгиришга ундади. Албатта, истак билан ёнма-ён улкан масъулият ҳам бор эди. Негаки, бу газалларни эски ўзбек тилидан француз тилига ўгиришдаги илк тажрибамдир. Шунинг учун ҳам ишни Ҳазратнинг газалларини чуқур мутолаа қилиш, ҳар бир сўзнинг маъини чақиш учун лугатлар тузиб олишдан бошладим. Таржима жараёнида яна шуни англадимки, Навоий газалларини яхши тушуниш учун Қурбони Каримни ҳамда Ҳадисларни ҳам етарлича билиш шарт экан. Мен бу сўزلарни келажакда мазкур ишга қўл уришни истаб қолиши мумкин бўлган ёшлар учун эслатма сифатида айтиб ўтишни лозим топдим.

Албатта, менинг Ҳазрат Навоийни француз тилига ўгириш истагимга кимдир ажабланиб, яна кимдир шунчаки қуруқ гап сифатида қараганлиги ҳам табиий ҳол эди. Яна бир орзуим таржималаримни айнан Францияда чоп эттириш эди. "Интилганга толе ёр", дейди халқимиз. Бир неча йиллик меҳнатларим зое кетмади. Ўтган йилнинг ноябр ойида орзуим амалга ошди. Франциянинг Брест шаҳрида ношир Дидие Лабуш жаноблари ўзининг "Жеорама" нашриётида "Алишер Навоий.

Газаллар" китобини чоп этди. Таржималаримни француз тилига мослаштиришда эса дўстим Жан-Жак Гател жаноблари бор маҳоратини ишлатиб, Навоий газалларининг юксак дидли француз китобхонига манзур бўлиши учун самарали меҳнат қилди. Бухоролик мусаввир Жаҳонгир Ашуров билан ҳам ҳар бир газал устида соатлаб фикр юритганлигимиз туфайли газаллар мазмунига мос миниатюралар юзага келди ва улар китобнинг шарқоналигини таъминлади.

Бир нарсани эслаб ўтишим лозим: бу ишни бошлаганимга ўн йилдан ошди. Икки йилдан буён эса жиддий шуғулланыпман. Албатта, ҳали бу — биринчи тажриба. Яқин келажакда навоийшунос олимлар, мутахассислар ҳамда Ёзувчилар уюшмасининг халқаро адабий алоқалар бўлими билан ҳамкорликда ҳазрат Навоийнинг юз газалини француз тилига ўгириш истагим бор.

Гулноза МАМАРАСУЛОВА

ДИЛЛАРДА ИШОНЧ...

Таҳририятдан: Яқинда таҳририятимизга хушxabар келди. Журналимизнинг доимий фаол муаллифларидан бири, жисзахлик ёш адиба Гулноза Мамарасуллова "Келажак овози" кўрик-танловининг республика босқичида ғолиб бўлди.

Биз Гулнозани бу муваффақият билан қутлаймиз. Аини пайтда унинг тенгдошларига, ўз фарзандларининг бу танловда иштирок этишини хоҳлаган ота-оналарга маълумот тариқасида "Келажак овози"нинг барча босқичлардаги танлови қандай ўтганлиги билан қизикдик. Илтимосимизга кўра Гулноза бу жараённи батафсил тасвирлаб берди. Қуйида ушбу мақолани эътиборингизга ҳавола этмоқдамиз.

Бир неча йил бўлдики, ҳикоялар ёзаяпман. Шу сабабли "Келажак овози" кўрик-танловига анкеталар топшириляётганини эшитганимдан сўнг, ўз "куч"имни синая кўриш пайти келганини сездим.

Туманимиздаги "Камолот" ЁИХга анкета тўлдириб топширгач, бу танлов шартлари ҳақида маълумотлар йиғишга тушдим. 7 номинациядан иборат бу танловнинг "Бадий ижод ва публицистика" номинацияси "Навр" йўналиши бўйича тайёргарликни алақачон бошлаб юборган эдим.

Танловнинг вилоят босқичи 10 август куни бошланди. Очилиш маросимида шуни билдикки, бизнинг йўналишимиз бўйича Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасининг Жисзах вилоят бўлими масъул котиби Туроб Мақсуд ва пойтахтимиздаги Фафур Фулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи бош муҳаррири, "Келажак овози" ҳайъат аъзоси шоир Муҳаммад Исмоил биз билан шуғулланар экан.

Иштирокчилар ўз йўналишлари бўйича айтилган жойга тарқалди. Катта залда фақат "Бадий ижод ва публицистика" номинацияси иштирокчилари ва ҳакамлар ҳайъати аъзолари қолди. Шундан сўнг "Навр" йўналишидаги иштирокчиларга бирма-бир чиқиб ўз шеърларини ўқишлари айтилди.

Мен асосан наврда ижод қилганим ва "Навр" йўналишида қатнашаётганлигим учун асарларим намуналарини кимга топширишни, умуман айтганда нималар қилишим кераклигини билмай қолганим. Ахир бу ҳақда бизга ҳеч нима дейилмади-да. Кейин мен ҳам саҳнада битта ҳикоямни ўқиб берсаммикан, деган фикр ўтди бошимдан. Йўқ, уни ўқиб тугатгунча қанча вақт керак. Сабр қилишдан бошқа чорам қолмади. Ҳакамлар ҳайъати

аъзолари эса саҳнада ўқилаётган шеърларни эшитиб, сўнгра уларни баҳолаш билан банд эди. Муҳаммад Исмоил ҳакамлар ҳайъати аъзолари жой олган қаторда эмас, улардан сал берироқда, Жисзах вилоят "Камолот" ЁИХ кенгаши раиси Анвар Темиров билан ўтирарди.

Уларга салом бергач М. Исмоилнинг ёнига ўтирдим. Ўзимни таништирдим. Буни қарангки, Муҳаммад ака мени ҳикояларимдан дарров таниди. Жуда хурсанд бўлиб кетдим.

— Ҳикояларимни ўқиганмисиз? - дедим ҳайратланиб.

Муҳаммад ака жилмайиб қўйди:

— Ҳа, сизнинг бир қанча ижодингиз билан танишиб чиққанман, — дея ўз фикрларини айта бошлади. — Тўғриси айтсам, 10-11-синф ўқувчиси бўла туриб шунча нарсани ёзиш, ҳаётни тушуниш, бу — жуда катта гап. Ҳаттоки мен ҳам сиздек пайтимда бу даражада ҳикоялар ёзолмаганман.

Юрагим алланечук ҳис-туйғуларга чулгангани. Йўқ, булар мақтовдан эмасди, шоир менинг асарларимни синчковлик билан ўқиганидан, эътиборсиз қолдирмаганидан мамнун эдим.

— Китобингиздаги барча ҳикояларингиз зўр, мавзулари яхши танланган. Ҳикоя қандай ёзилиши кераклигини ҳам, назаримда жуда пухта биласиз. Фақат китоб чиқараётганда унга ишланган расмларга ҳам эътибор бериш керак. Бу билан нима демоқчилигимни англаяпсизми? Масалан, оддий ўзбек аёли ҳақида ёзаяпсизми, китобингизнинг юзидан ана шу миллийлик уфуриб турсин.

Биз анча суҳбатлашдик. Мен энди Муҳаммад акани тортинмай, бемалол устозим деяверсам бўлаверарди.

Чунки устозим менга мана шу оз муддат ичида катта дарс ўтди. Қачонлардан бери мен кутиб юрган суҳбат...

Шу орада Муҳаммад акани ҳакамлар ҳайъати аъзолари ўтирган томонга қақришди.

— Ҳали айтадиган гапларим кўп. Тошкентга борсангиз бизнинг нашриётга ҳам ўтинг, мени ўша ердан топасиз, — дея қақрилган жойга шошилди.

Мен эса устоз маслаҳатига кўра, ижодим тўпланган ҳужжатларни ҳакамлар ҳайъати аъзоларига тақдим этдим.

Бироздан сўнг улар алоҳида хонага кириб кетишди.

Кутилган дақиқалар борган сайин яқинлашарди. Барча номинация иштирокчилари залга йиғилган, барчанинг кўзи саҳнада эди.

Ва ниҳоят барча ҳакамлар ҳайъати аъзолари саҳнага яна таклиф этилди. Ким ғолиб-у, ким... ҳаммасини эълон қила бошлашди.

Ёнимда ўтирган шоира дугонам Маъмура менга қараб:

— Агар ҳозир танловда қолиб бўлмасам, қўлимга бошқа ҳеч қачон қалам олмайман, — деди негадир асабийлашиб.

— Нега ундай дейсан? Агар менда шундай бўлса, мен ёзверардим... Барибир қачондир...

Шундан сўнг Маъмура ўйланиб қолди.

Бошқаларни билмадим-у, лекин мен ўзимга сизмай кетаётгандим. Ҳа, менда шундай бўлаётганди. Юрагим тез-тез дуқиллаб урарди. Негадир ўзимга бўлган ишонч янада ортиб борарди ва бу туйғу мени шунчаки алдаб қўймади. Ғолиблар қаторида менинг исмим, фамилиям ўқилди. Айтганча, Маъмура ҳам ғолиб бўлди. Энг қувонарлиси шу эдики, менга дипломни устозим Муҳаммад аканинг ўзи топширди. Табриклаш пайтида: "Асло бўшашманг, ижодингизни сусайтирманг, сизни финал босқичида кутаман", дея қўлимни сиқиб табриклади. Шунда менга катта масъулият юкланганини, ижодимга ишонч билдирилганини илк бора ҳис этдим.

Бу ҳали бошланиши эди, олдинда мени "Келажак овози"нинг Республика босқичи кутарди. Энди янада кўпроқ меҳнат қилишим, ёзишим, ўз устимда ишлашим керак эди.

Ноябр ойининг ўрталарида бизни вилоят "Камолот"ига қақришди. Борсам, яқинда Тошкентга жўнаб кетишимизни айтишди.

Таёргарликлардан сўнг 2 ноябр куни соат тунги бирларда Жиззахлик барча танлов иштирокчилари келишганимиздек темирйўл вокзалига йиқилдик.

Тун ярмидан ошган, ҳаво жуда совуқ. Бизга жавобгар сифатида вилоят "Камолот"ида ишловчи Суюн ака ва Жаҳонгир акалар бириктирилган эди. Улар билетларни олиб, бизни кутаётган экан. Поезд келгач, Суюн ака

бизни жойлаштирди. Бироздан сўнг поезд жойидан секин кўзгалди.

Поезд ичи иссиқ экан. Кимдир ухляпти, кимдир мудраб ўтирибди, кимлардир ширин суҳбатлашиб ўтирарди. Лекин мен дераза ортидан табиатнинг тунги манзараларини томоша қилиб завқланардим. Кейин мен ҳам ёнимдагиларнинг ширин суҳбатига қўшилдим.

Шу йўсинда Тошкентга етиб келганимизни сезмай ҳам қолибмиз. Поезддан тушишимиз билан тезда автобусга чиқаришди. Бир нечта иштирокчилардан, шу жумладан мендан ҳам йўлда қандай келганимиз ҳақида телевидениега интервью олишди. Эртасига эса уйдагилар, яқинларим мени телевизорда кўришганини телефонда айтишди.

Автобусга ўтирганимиздан сўнг номинацияларига қараб иштирокчиларни ётоқхоналарига ташлаб ўтаверишди. Биз "Бадий ижод" йўналишидагилар эса энг охири бўлиб Ўзбекистон Жаҳон тиллари Университетининг ётоқхонасига жойлашдик.

Бизни илиқ кутиб олишди. Эрталабки нонуштадан сўнг тадбирнинг очилиш маросими бошланди.

Шоир Минҳожиддин Мирзо барча "Бадий ижод" номинацияси иштирокчиларини йўналишига қараб назм, журналистика ва наср шўъбаларига бўлиб чиқди.

Бизга, яъни наср йўналиши иштирокчиларига "Ёшлик" журнали бош муҳаррири, ёзувчи Собир Ўнар бошчилик қилди. Биз 12 нафар эдик. Ҳамма бир-бири билан танишганидан сўнг Собир ака бизга уч кун ичида нималар қилишимиз кераклиги ҳақида гапириб ўтди. Танлов бошланмасидан анча аввал "Келажак овози" Марказий Кенгашига ўзимнинг ижод намуналаримни жўнатган эдим. Бошқалар ҳам шундай қилишибди. Чунки қонун-қоидаси шунақа эди. Шунинг учун ҳам Собир ака бизнинг ижодимиз билан аллақачон танишиб чиққан экан.

Уч кун давомида иштирокчиларнинг ўзи бир-бирларининг асарларини ўқиб чиқиб, таҳлил қилиш билан машғул бўлди. Шу аснода барча бир-бирдан ниманидир ўрганарди. Шундай қилиб, иштирокчиларнинг ўзи кимлар ғолиб бўлишга лойиқ эканлигини аниқлаб бераётганди. Назаримда Собир ака фақат шу жараёнларни кузатиб, баҳолаб борарди.

Мен шу кунлар ичида ўзим билмаган кўп саволларга жавоб изладим ва буларга муносиб жавоблар топдим деб ўйлайман. Мен учун энг муҳими мана шу эди.

Худога шукроналар келтираманки, менинг асарларим устозларим назаридан четда қолмабди. Сабаби мен "Бадий ижод ва публицистика" номинацияси ғолиби бўлдим. Мен шунга амин бўлдимки, ҳар ким аввало ўзига бўлган ишончни йўқотмаса, ўзлигини унутмасигина ҳаётда нимагадир эришади.

Мамарасулова Гулноза Абулқосимовна 1990 йили Жиззах вилоятининг Зарбдор туманидаги Бўстон шаҳарчасида туғилган. Отаси — Абулқосим Мамарасулов ёзувчи, "Инсон ва қонун" газетасининг Жиззах вилоятидаги махсус мухбири. Онаси Зулайҳо Сатторова фермер. Гулноза айни пайтда Бўстон шаҳридаги 2-сон ихтисослаштирилган мактаб-интернатда таҳсил олмоқда. 2006 йил "Бўстони" номли шеърлар тўплами, 2007 йили эса ҳикоялар тўплами Тошкентда чоп этилган. Шеър ва ҳикоялари "Ёшлик", "Келинчак" журналларида эълон қилинган.

Шухрат СИРОЖИДДИНОВ,
профессор

ДИН ҲАҚИДА СУҲБАТЛАР

Дин ҳақида гапиришдан олдин нималарни билишимиз керак?

Дин нима? У қай тарзда ва қачон пайдо бўлган? Унинг мазмун-моҳияти нимадан иборат? Ушбу ижтимоий ҳодисанинг яшовчанлик сири нимада? Бу саволларга дафъатан жавоб бериш мушкул.

Дин моҳиятини тушунтиришда бир неча хил ёндашувлар мавжуд. Масалан, диний ёндашув тарафдорлари динни "ичдан" билиш, муайян диний тажриба воситасида англаш лозим деб ҳисоблайдилар. Улар динга инсоннинг Худо билан алоқаси натижаси сифатида қарайдилар.

Динни дунёвий талқин этиш олмон файласуфи И.Кантдан (1724-1804) бошланди. У биринчилардан бўлиб динни фалсафанинг таркибий қисмига айлантirdи. Кант динни ахлоқий гоёлар мажмуаси сифатида тушуниш концепциясини илгари сурди.

Двстриялик психолог З. Фрейд (1856-1939) эса дин табиатини тушунтиришда умуман тескари йўналишда фикрлайди. У диннинг илоҳийлик моҳиятини тамоман рад этади. Дин, Фрейд бўйича, хаёлий онгнинг шаклидир. У инсон тафаккури маҳсули, унинг атроф-муҳитга боғлиқлигидан келиб чиққан натижа-оқибатдир.

Унинг таълимоти бўйича, инсон психикаси уч даражадаги ўзаро ҳамкорликдан ташкил топади: онгсизлик даражаси, онголди даражаси ва онглилик даражаси. Инсон психикасининг энг асосий ва энг чуқур қатлами онгсизлик даражасидир. Бу чуқур қатлам фақат асл табиий инстинктлар асосида фаолият кўрсатади. Фрейд асл табиий инстинктлар — "илк майллар"га турли ҳирс-ҳавасларни киргизади. Унинг таъкидлашича, шахснинг онгсиз ҳирс-ҳавасларида жамият учун жуда хавфли куч мавжуд. Жамият ушбу кучни жиловлаш мақсадида ижтимоий нормаларни ва бошқа маънавий чора-усулларни ишга солишга ҳаракат қилади. Инсоннинг ўта кучли табиий, туғма майл-истакларини янчиб ташлаш дин воситасида амалга оширилади. Дин шу жиҳати билан инсоннинг турли руҳий азоблардан қутилишида ижобий аҳамиятга эга.

Дин ва эътиқод бир нарсамми? Бу икки тушунча бир-бирдан жиддий фарқ қилади. Аввало, эътиқод ҳақидаги тушунчамизни тиниқлаштириб олсак.

Диний эътиқод борасида икки хил қараш мавжуд. Материалист олимлар эътиқодни табиат ҳодисалари сабабларини билмасликдан келиб чиққан кўрқув билан боғлайдилар. Масалан, файласуф Демокрит диннинг асосида табиатнинг даҳшатли ҳодисалари ётади, деганда диний эътиқодни назарда тутган.

Демокрит гоёларини Ф.Бекон (XVII аср), инглиз олими Т.Гоббс, голландиялик Б.Спиноза каби машҳур файласуфларнинг трактатларида учратиш мумкин.

Шуни айтиш керакки, материалистлар ҳеч қайси динга ва худого ишонмайдиган инсон чорасиз қолганда қандайдир гайритабиий кучдан мадад излаши ва бу мурожаат беихтиёр суратда рўй беришини инкор этмайдилар, бироқ бу ҳодисани физик жараёнлар билан

боғлайдилар. Диндорлар эса буни инсон қалбида яширин бўлган эътиқоднинг юзага чиқиши деб биладилар. Дин арбобларининг эътиқодга берадиган таърифи материалист олимларникидан мутлақо фарқ қилади. Диний ақидаларга кўра, эътиқод — туғма ва у ҳар бир инсонда азалдан бўлган ва бор. Дин олимлари уни иймон деб атайдилар. У илоҳийдир. Куръони каримда айтилади: "Инна лиллаҳи ва инна илайҳи рожиун" - Биз Унданмиз ва Унга қайтажамиз!" Бунинг маъноси шуки, инсон қалбида мавжуд илоҳий нур (руҳ) ҳамиша ўзининг мабдаси Тангрига, яъни чиққан жойига қайтишга талпинади (тортилади). Бироқ инсон азалда уни идрок этмаган. Тортилиш кучи инсон психикасида қандайдир номаълум, шу билан бирга, инсондан қудратлироқ бўлган мавжудот борлигига ишонч ҳиссини уйғотади. Материалист олимлар айтган инсоннинг табиат ҳодисаларидан кўрқуви унинг ибтидоий ривожланиш босқичида турганлигидан, руҳларга сизгиниш (кўпхудолик) эса унинг маърифатсизлигидан келиб чиққан. Юқоридаги мулоҳазалардан келиб чиқиб, инсоният тарихидаги ривожланиш босқичларини мантиқий нуқтаи назардан тасаввур қиладиган бўлсак, одамзод қуйидаги руҳий-психологик тажрибани бошдан кечирган деб тахмин қилиш мумкин.

Ибтидоий жамоа тузумининг илк даврларида инсон табиий инстинктини қондиришдан бошқа нарсани ўйламаган. Асосий фаолият йўналиши озикланишга қаратилган бўлиб, ўлжа топиш мақсадида гуруҳлашиб ов қилганлар. Кўпдан кўён қочиб қутулмас, деган ибора бор. Инсон кўплашиб ҳужум қилиш орқали табиатда мавжуд барча ҳайвонлар устидан ғолиб чиқиш мумкинлигини англади. Аммо табиат устидан мутлақ ҳокимлик ҳисси доимий бўлмаган. Табиий офатлар, зилзила ва яшин чақиш ҳолатларида одамзоднинг ўлимга юз тутиши ёки жароҳат олиши ибтидоий одамлар онгида улардан ҳам кучлироқ бўлган кўзга кўринмас мавжудотларнинг борлигига ишонч уйғотган. Одамлар ҳайвонларни овлагани сингари, кўзга кўринмас баҳайбат жонзотлар ҳам очқаганда одамзодга таҳдид солиши ҳақидаги примитив тасаввурлар шаклланган. Ибтидоий одамлар худолар, руҳлар ёки жинлар деган тушунчаларга эга бўлмаган. Фақат кўзга кўринмас кучлардан кўрқиб ҳисси бўлган. Натижада, улардан турли йўл ҳамда воситалар билан сақланишга ҳаракат қилинган. Масалан, зилзила ёки табиий офат юз берган вақтларда кунлик ўлжанинг бир қисмини кўзга кўринмас баҳайбат жонзотларни "юпатиш" учун муайян жойларда қолдирганлар ва шу орқали уларнинг "газабини ўчирганлар". Секин-аста табиий офатлар тез-тез бўлиб турадиган ёки гайритабиий ҳодисалар юз берган жойлар ўша кўзга кўринмас мавжудотларнинг яшаш манзили, деган тасаввурлар пайдо бўлган ва шундай жойларда уларни овқат билан таъминлаш мақсадида ўлдирилган ҳайвонни қолдириш доимий одат тусига кирган. газабни ўчириш қурбонликнинг илк шакли бўлса, гайритабиий кучларнинг "қорнини тўйғазиш" садақа қилиш анъанасини бошлаб берди. қурбонлик ёки садақа қилиш йўли билан гўё уларни тинчйтишган. Бу даврларда ибтидоий эътиқоднинг ҳозирги

тилда фетишизм (португалча *feitico* - сеҳрли нарса, жодуланган нарса) деб аталмиш тури шаклланган. Бу — нарсаларга гайритабиийлик, илоҳий қудрат бағишлашдир. Эътиқод объекти бўлган фетишлар турли-туман бўлиши мумкин. Масалан, дарахтлар, тошлар, турли тасвирлар-санамлар ва ҳқз. Ҳозирги динларда фетишизм баъзи нарсаларни муқаддаслаштиришда кўринади. Масалан, муқаддас булоқлар, тошлар, иконалар, хоч ва ҳқз. Шунингдек, кўздан сақловчи нарсалар (ўсимликлар, ҳайвон аъзолари, тумор ва ҳқз.), яъни амулетлар ва Бахт келтирувчи нарсалар, яъни талисманлар (масалан, тақа) ҳозирги пайтгача сақланган.

Ибтидоий одамлар гуруҳ-гуруҳ бўлиб тирикчилик қилганликлари сабабли уларнинг ов қилиш ҳудудлари аста-секин доимий яшаш манзилларига айланди. Фақат ушбу макондагина учрайдиган айрим жонивор ва паррандаларга нисбатан шу ерлик жамоанинг мулки сифатида қараш шаклланди ва уруғчилик босқичига келиб уларга нисбатан қон-қардошлик туйғулари пайдо бўлган. Бундай эътиқод турига тотемизм дейилади. Тотемизмнинг дастлабки ва анча кенг тарқалган элементи — бу, муайин уруғ аъзоларининг қандайдир ҳайвондан ёки ўсимликдан тарқалганлиги ҳақидаги тасаввурдир. Ўша нарса уларнинг тотеми ҳисобланган. Уруғ тотеми уларнинг ҳомийси ва муҳофаза қилувчи куч деб қаралган. Тотемизм ривожланган жой сифатида Австралиядан мисол келтириш мумкин. Масалан, бир уруғ кенгуруларни ўзларининг инилари деб ҳисоблайди. Бу ўлкада илон, бургут ва ҳатто қурбақани ўзига тотем қилиб олган уруғларни учратиш мумкин.

Олимларнинг археологик, этнографик топилмалари Ўзбекистон ҳудудида мавжуд бўлган тотемизм ҳақида тўлиқ маълумотлар беради. Масалан, илон эзгулик ва ёвузлик ибтидоси рамзи бўлган. У бойлик ва ҳазина соқчиси, хонадон ва оила ҳимоячиси ҳисобланган. Илонларнинг жуфт тасвирлари қоя тошларидаги расмларда, тошдан ва металлдан ишланган турли нарсаларда сақланиб қолган. Илонлар тасвири туширилган бурама қумуш билагузуклар кўплаб топилган. Билагузукларнинг илк шакллари икки илоннинг чирмашиб чиқиб, бир-бирига юзланиб турган шаклларида иборат. Илонларнинг жуфт тасвири санъатда ўз маъносига эга бўлган бўлиши керак. Балки улар инсон ҳаёти ибтидосининг эркак ва аёл жинсидан бошланганига ишорадир. Бу қумуш билагузуклар аёллар ва болаларнинг кўздан сақловчи воситалари бўлган бўлиши эҳтимолга яқин. Ўзбекистон тарихи музейида тошдан ишланган ва икки илоннинг бурама шаклига эга тақасимон кўринишдаги катта амулет сақланади. Ўзбекистон қадимий санъатида буқанинг, отнинг, оҳунинг, тоғ эчкисининг образлари кенг қўлланилган бўлиб, улар табиат ва коинот кучлари рамзи бўлган. Шернинг тасвири қудрат ва мардлик тимсоли сифатида кенг тарқалган. қадим замонларда ватанимизда баъзи қушлар ҳам муқаддас ҳисобланган. Хўроз, товус ва қирғовул "қуёш қушлари" ҳисобланган. Бургут куч ва ҳокимиятни ифодалаган.

Қирғовул, товус, каптар ва каклик, кўпинча, бахт қуши сифатида тасвирланади. XI аср туркий халқлар амалий санъати намуналарида учрайдиган Анқо (бошқача номи Ҳумо) қуши образи шундан далолат беради. У қадимдан турк халқларининг оилани муҳофаза қилувчи севимли тимсоли бўлиб, яратувчи аёл зоти ва барака маъбудасини ифодалаган.

Кейинчалик, руҳлар ҳақидаги тасаввурлар шаклланди. Бунга ўлган одамларнинг тириклар тушига кириши каби парапсихологик ҳолатлар сабаб бўлган.

Ўлим руҳнинг кетиши билан боғлиқдир. Инсон ўлганидан сўнг кўзга кўринмас мавжудотга айланиши ҳақидаги тасаввур шу давргача мавҳум ва гайритабиий кўринмас жонзотлар оламига оид тасаввурларнинг бир тизимга олиб келинишига сабаб бўлди. Одамлар бутун оламни руҳлар билан тўлдириб юбордилар. Уларнинг тасаввурчи, табиатнинг ҳар бир нарса ва ҳодисаси, ҳайвонлар ва ўсимликлар руҳга эга. Шу тариқа Осмон руҳи, Ер руҳи, Олов руҳи, Сув руҳи, Ўрмон, Тоғ, Уй руҳлари ва ҳоказо руҳлар яратилиб, уларни инсонлар қиёфасида тасаввур қилдилар. Дин антропологияси асосчиси Эдуард Тейлор (1871- 1958) руҳга эътиқод туш ва жазава ҳолатларида инсон кўзига кўринадиган шарпалар, ўлим ҳодисасининг сирини англашга уринишдан келиб чиққан деб ҳисоблайди.

Энди гайритабиий кучларга таҳдид солувчи ёвуз кучлар сифатида эмас, балки кўзга кўринмас оламга ўтган қабиладошлар деб қараш бошланди. Кўзга кўринмас кучлардан кўрқув йўқолиб, улар билан бир бутун оламни ташкил этганлик ҳисси пайдо бўлди. Шунга биноан, ўша руҳлар гўё учратилган ерлар сифиниш объектларига айланган. Бундай эътиқод тури фанда анимизм (лотинча "anima" - руҳ сўзидан олинган) деб аталади. Анимизм ривожланган сари руҳлар билан муносабат ўрнатишга ҳаракат қилинган ва натижада магия (афсунгарлик) шаклланган. Магия инсонларнинг гайритабиий тарзда ўзларини ўраб турган нарса-ҳодисаларга махсус сеҳр-жоду амаллари билан таъсир кўрсатишдир. Магиянинг даволувчи, муҳофаза қилувчи, иссиқ-совуқ қилувчи, зарар келтирувчи, ҳарбий, касбий (овчилик, деҳқончилик, чорвадорлик ва бошқа), об-ҳаво чақирувчи каби бир қанча турлари мавжуд. Уларнинг ҳар бири инсоннинг маълум бир фаолият соҳаси билан боғлиқ. Ўша даврларда, айниқса, касбий магия кенг тарқалган турлардан бўлган. Инсон овқат топиш шароитлари ва қийинчиликлари билан юзма-юз келган. Овнинг муваффақиятли бўлиши ёки бўлмаслиги қандайдир сеҳр-жодуларга боғлиқ деб тушунилган. Овчилик билан боғлиқ касбий амаллар сеҳр-жоду билан кучлантирилса, ов бароридан келади ва баракали бўлади, деб ҳисобланганлар ва натижада шу билан боғлиқ маросимлар пайдо бўлган.

Деҳқончиликда ҳам шундай ҳолат бўлган. Деҳқонлар даладан мўл-кўл ҳосил олиш учун уруғ қадаш пайтгиди, йил давомида ёмғир чақириш ёки тўхтатиш учун, ҳосил йиғиш олдиан муайян маросимлар ўтказиб борганлар.

Хуллас, тасаввурлар хилма-хил бўлган. Эътиқодларнинг илк шакллари ўрганиш шуни кўрсатадики, айрим халқларда инсон ўлгандан сўнг ўсимликка айланади, айримларида инсон янгидан ҳайвон сифатида туғилади деган қарашлар мавжуд бўлган. Шунингдек, айрим халқлар ўз келиб чиқишини ҳайвонот олами билан боғлаган. Руҳларга, ҳайвонларга, ўсимликларга сифиниш ҳар бир ижтимоий гуруҳнинг ўзи эгаллаган ҳудуд чегарасида мавжуд ҳайвонлар, ўсимликлар ва турли руҳлар билан боғлиқ равишда ривожланган. Ана шу омиллар ҳар бир ижтимоий гуруҳнинг ўз тотеми ва халоскор руҳи ёки руҳлар силсиласининг яратилишига замин яратди. Тотем ва руҳлардан ёрдам сўраш ва турли садақалар қилиш одатга айлана борди. Бу одатлар, секин-аста маросимларга айланди ва махсус кишилар (шаман, маглар) томонидан амалга ошириладиган бўлди. Бу барчаси эътиқоднинг илк кўринишларидир. Бироқ бу ҳали дин дегани эмас.

Ёқуб ХЎЖАЕВ

Шимоллик меҳмон

Достон

1. Ўртоғимиз Амиржон
Чукоткада яшайди.
Ит боқар, бугу боқар,
Катталарга ўхшайди.
Мерган бола — ўқ отиб,
Асло хато қилмайди.
Болалар ундан нари
Бир қадам ҳам жилмайди.
Шимолдаги мактабда
Болаларга сардордир.
Ҳамманинг аҳволидан
Доимо хабардордир.
Овул. Утовлар сийрак,
Қирларда қалин қордир.
Ҳар утовда Амирнинг
Оғайнилари бордир...
Туманни ҳам, бўронни ҳам
Писанд этмайди Амир.
Одамни кавфу хатарда
Ташлаб кетмайди Амир.

2. Десангиз "Амир билан
Танишингиз қаяёқда?
Тайгада яшайди-ку,
У юрт жуда узоқда?!"
Биз Интернет орқали
Хабар олдик у ёқдан.
Ва ахборот юбордик
Гўзал юртимиз ҳақда.
Дедик: "Амир, оғайни,
Ўзбекистондан салом!
Азиз меҳмон бўлиб кел
Тошкентга, хуллас калом.
Шимолнинг бўронини
Тухфа қилиб ола кел.
Кутуб ёғдусини ҳам
Оқ айиқни ола кел...
Биллур ёғду — қизларга,
Оқ айиқ — болаларга.
Муз тоғ — айсберглари
Ҳадя эт далаларга.
Тўхтагин! Бу гап — ҳазил,
Кулгин дея айтдик-да.
Чин юракдан яқин дўст
Бўлгин дея айтдик-да.
Рости — бизда қалин қор,
Сизда эса ёз бўлмас.
Кўшили юртимизда

Қаҳратон аёз бўлмас.
Ҳар бир юртининг сеҳри бор,
Ҳар мамлакат гўзал, соз.
Тезроқ меҳмон бўлиб кел,
Хоҳла баҳор, хоҳла ёз".

3. Биз Интернет орқали
Қилдик роса хангома.
Амир ҳам компьютердан
Ёзиб юборди нома:
"Юртингизга бораман,
Дўстлар, ёз эмас, қишда.
Ёзги тавтилда эса,
Бандман муҳим юмушда..."

4. Янги йилни кутишга
Тайёрланар эди халқ.
Аэропортга чиқдик биз
Самолётга илҳақ.
Ўзбекистоннинг ҳаво
Йўллари доим очик.
Хоҳла уйда меҳмон кут,
Хоҳласанг дунёга чиқ.
Талабалар бормоқда
Чет элларга ўқишга.
Тунов кунни бир бола
Учиб кетди АҚШга...
Хуллас, бизлар Амирни
Кутар эдик интизор.
Хафсалани пир қилди
Навбатчи берган хабар:
— Самолёт қўнмас бугун,
Обу ҳаво ноқулай.
— Ёрдам беринг, амаки!
— Йлож йўқ, нима қилай?
— Чукоткадан келмоқда
Амир деган дўстимиз.
Янги йил кутаётир
Ахир бутун юртимиз.
Бунга обу ҳавомиз
Қарши бўлмаса керак.
Дўстни қабул қилмасак,
Яхши бўлмаса керак.
— Дўстга эҳтиёжим бор,
Лекин на иложим бор?
Ойнадан қаранг, ана,
Қутирмоқда қор бўрон.

Кўнишга журъат этар
Қай учувчи паҳлавон?!

5. Бир кун кутдик, келмадинг,
Икки кун кутдик, келмадинг.
Қайда қолдинг, Амирбой,
Дил хун кутдик, келмадинг.
Тунда аёз қолайди,
Далада қор тўплайди.
Шошма-шошар йўл юрсанг,
Яхмалак ер болайди.
Мўйналар ва терилар
Одам бўлиб тирилар.
Телпаклар ва пўстинлар —
Кўзичоқлар, бўрилар.
Аёз музли йўл солди,
Ойналарга гул солди.
Танамизни чимчилаб,
Кўйнимизга қўл солди.
Бармоқ учи чимиллар,
Йўловчилар қимиллар.
Музда автомобиллар
Тошбақадай имиллар.
Теваракда оқ туман,
Қишининг қаҳри беомон.
Қовоқ уйиб осмондек
Йўлга қараймиз ҳамон.
Бир кун кутдик, келмадинг,
Икки кун кутдик, келмадинг.
Қайда қолдинг, Амирбой,
Дил хун кутдик, келмадинг.

6. Учинчи кун саҳардан
Катта ҳашар бошланди.
Қор кураш учун махсус
Машиналар ташланди.
Ҳашар боради қизгин,
Аэропорт жуда гавжум.
Тиним билмай ёғар қор,
Бўрон қилади ҳужум.
Кўзни очирмас шамол,
Йўлни қоплар яна қор.
Ҳашарга қатнашмаслик
Одам учун уят, ор.
Келишдик-катталарга
Қарашамиз, болалар.
Аэродромдан қорни
Курашамиз, болалар.

7. Учиш майдонидан тез
 Кураб ташладик қорни.
 Осмондан эшитилди.
 Зўр товуши моторни.
 Юк ташувчи самолёт
 Бир зумда учиб келди.
 Учувчи йигит кулиб,
 Зинадан тушиб келди.
 Бизга сўз қотди мамнун:
 — Ҳорманлар!
 Демак, ҳашиар.
 Азамат ўғлонлари
 Бирлашган халқ кўп яшар.
 Баб-баравар, аскардек:
 — Биз дастийёрмиз, — дедик.
 Эл-юрт учун хизматга
 Доим тайёрмиз, — дедик.
 Сўнг сўрадик:
 — Самолёт
 Қайдан келди?
 — Хориждан...
 Топинг-чи.
 — Мисрми, Рим?
 Кубаданми, Париждан?
 — Шимолдан-Чукоткадан
 Келгандирсиз эҳтимол?
 — Топдингиз, узоқ учдик,
 Қийнади бурон, шамол.
 — Самолётингизда
 Амир деган бир бола -
 Бизнингг азиз дўстимиз
 Келмадими мабодо?
 — Аҳа, анов болами,
 Амир деган азамат?
 Чукоткалик меҳмонни
 Қутиб олинг, марҳамат.

8. Самолёт орқасидан
 Очилди темир эшик.
 Уқдек отилиб чиқди
 Чана тортган тўрт кучук.
 Ҳайқирдик:
 — Ура-а! Амир!
 Ана, чана ортида.
 У таширф буюранди
 Чукчаларнинг нартида.
 — Салом, дўстларим! — деб у
 Биз томон елар эди.
 Нарт устида Амирбой
 Қийқириб келар эди.

9. Ногаҳон бизнинг қизлар
 Чувилашиб қолишди.
 Гўп-сўз қилиб ҳаммани
 Ҳаяжонга солишди.
 — Вой-вой! Қаранг, чанада
 Айиқ бола бор экан.
 Юнглари эса, оппоқ,
 Бамисоли қор экан.
 Самолётда учганда
 Кўрқмадингми, жонивор?
 Шунча олис йўл юриб,
 Қолмадингми оч-наҳор?
 Айиқчани авайлаб,
 Қизлар бўлди меҳрибон,
 Ширин сўз билан сийлаб,
 Қанд билан қилди меҳмон.

10. Шамолдек елиб борар
 Чукчаларнинг улови —
 Амирбойнинг қўлида
 Кучукларнинг жилови.
 Уловга миниб олган
 Уқувчилар галаси —

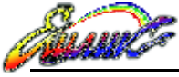
Бизнинг гузаримизнинг
 Бир тўда шўх боласи.
 Светофор бир кўздан
 Ям-яшил нур сочади.
 Гавжум чорраҳаларда
 Нартага йўл очади.
 Қувноқ қўшиқ айтамин
 Бораётиб йўлда биз.
 Амир ва оқ айиқни
 Уйимизга элтамин.
 Дўстлар, "Халқлар дўстлиги"
 Кўчасидан кетамиз.
 Бешёғочдан ўтибоқ,
 Цирк олдида етамиз.

11. Циркда рангли афиша,
 Болакайлар оммаси.
 Боқар бўйинни чўзиб,
 Қушчалардек ҳаммаси.
 Болалар ҳам, қизлар ҳам
 Эълон ўқир интилиб.
 Олга чиқди ёш мухбир
 Халқ ичидан отилиб.
 — Мен "Тонг юлдузи"данман,
 Қочиб туриш, болалар.
 Ёзиб олай, дафтаримни
 Очиб туриш, болалар.
 Аҳа! Узоқ шимолдан
 Меҳмон таширф буюрди.
 Янги йилда учрашув
 Бўлар экан бу ерда.
 "У мерган экан, ҳатто
 Бўронни жиловларкан.
 Боболари бир маҳал
 Денгизда кит овларкан"...
 Шошмай туриш, наҳотки...
 Бу хабар — катта шов-шув.
 Болалар орасида
 Роса гап бўлар дув-дув.
 "У билан келган эмиш
 Оқ айиқ бола яна.
 Самолётда учганмиш
 Итга қўшилган чана"...
 Шимол ёғдуси ҳақда
 Сўзлар эмиш ҳикоят.
 Газетада мақолам
 Қизиқ бўлар бағоят.

12. Ўша кун Тошкент цирки
 Болалар билан тўлди.
 Дўстимиз Амир билан
 Қизиқ учрашув бўлди.
 Оқ айиқчаси билан
 Аренага чиқди у
 Бутун цирк қарсак чалди,
 Болаларга ёқди у,
 — Болалар, Чукоткадан
 Келтирдим сизга салом.
 Ажиб учрашув учун
 Раҳмат сизга аввалом.
 Келдим янги йил билан
 Қутлаш учун юртимдан.
 Қорбобо ҳам ҳа демай
 Келиб қолар ортимдан.
 Илк бор Тошкентга келдим,
 Мен гоёнда мамнунман.
 Дўстларим, шаҳрингизнинг
 Жамолига мафтунман.
 Жуда кўп эшитганман
 Шаҳрингиз таърифини.
 Китобдан ўқиганман
 Юртингиз тарихини.
 Эрмитажда кўргандим
 Хоразм кўзасини,

Чочнинг камони билан
 Кешнинг мўъжизасини.
 Менинг ҳавасим келар,
 Гурур билан мақтанинг —
 Дунёга донғи кетган
 Ўзбек терган пахтанинг.
 Иззатли меҳмон бўлдим
 Ўзбекларнинг уйида.
 Кунни кеча қатнашдим
 Маҳалланинг тўйида.
 Қишнинг чилласида ҳам
 Тарвуз-қовун сўйишди.
 Дастурхонга нок, узум,
 Олма, анор қўйишди.
 Қирдай-қирдай қор уюлган
 Қирлар менинг ватаним.
 Тоғдай-тоғдай муз уюлган
 Ерлар менинг ватаним.
 Қорга қолган иш музлайди,
 Аёз уриб қиш музлайди,
 Учган маҳал қуш музлайди,
 Қорлар менинг ватаним.
 Бўрон-сеҳрғар шомон,
 Совуқ изиллар ёмон,
 Шамол куйлаган замон
 Зорлар менинг ватаним.
 Қутб кечаси тонг отмас,
 Юз кунда бир кун ўтмас,
 Қуёш умуман ботмас,
 Порлар менинг ватаним.
 Бўйин эгмаймиз қишга,
 Тишни босамиз тишга,
 Одамларни юмушга
 Чорлар менинг ватаним.
 Халқимиз қишлоқларда
 Ўтов қуриб яшайди.
 Музейда ўтовингиз
 Бизникига ўхшайди.
 Ўрмонда сарв, қарағай,
 Осмонда юлдузлар кўп.
 Ойна каби кўлларда
 Зарафшон қундузлар кўп.
 Урчуқ эшар, ўрмак тўқир
 Қўли гул чевар қизлар.
 Бугу кўп — пода боқиб,
 Балиқ овлаймиз бизлар.
 Бизнинг болалар учун
 Муҳимдир спорт, меҳнат.
 Ишёқмаслар бор, бироқ
 Ҳаётда чекмас заҳмат.
 Браконьер-текинхўрлар —
 Табиатнинг душмани.
 Жазоланар бешафқат
 Дарҳол қўлга тушигани.
 Биз ёвуз душманлардан
 Асраймиз жамиятни.
 Сергак қўриқлагаймиз
 Онамиз — табиатни.

13. Илк қаторда ўтирган
 Бир болакай сўз олди:
 — Мумкинми савол берсам! —
 Дея у сўраб қолди,
 — Гарпун билан кит овлаш
 Ниятингиз ҳам борми?
 Бу саволга болалар
 Гурра кулиб юборди.
 Кит овлаган бир замон.
 Ҳозир эса кит овлаш
 Умуман қилинган ман.
 Мен-чи, катта кемада
 Бўлсам дейман капитан.
 Орзулар шамолда
 Чорлар мени океан.

— Сизда қиз болалар ҳам
Ота оларми миятиқ?
— Бўлмасам-чи, нишонни
Олисдан урар аниқ.
Бугуларга қўшилган
Чанани ҳам бошқарар.
Пойга қилсак, уларга
Етолмайди бошқалар.
— Ҳайвонлар, қушлар билан
Болалар дўст бўларми?
— Албатта! Жонворлардан
Яқинроқ ўртоқ борми.
Бизнинг мактабимизда
Кичик қўриқхона бор.
Денгиз фили, кийиклар,
Бешта айиқ бола бор.
Қор тулкиси, кўк сувсар,
Кутб уккиси — ноёб қуш.
Яна пингвин, бўронқуш,
Шамолларга урар тўш.
— Қандай олиб келдингиз
Нартани ва тўрт итни?
— Юртдошимиз, билсангиз,
Шу учувчи йигитни:
"Амир, — деди, — самолёт
Кўтарар ҳатто китни".
— Агарда оқ айиқча,
Ҳам чана, ҳам итларни
Олсак, хурсанд қилардик
Тошкентлик йигитларни.
"Марҳамат!" — деб учувчи
Самолётга миндирди.
Оқ айиқ ва итларни
Осмонда сайр қилдирди.
Кўрқманглар, ҳой болалар,
Айиқ индамас, ювош.
Ҳозир цирк ичида у
Терлаб кетди. Шундайми?
— Айиқча ирғади бош...
Агар ишонмасангиз,
Мана, ушлаб кўринглар.
— Дўстлар, кўчага чиқиб,
Қор ўйнаймиз, юринглар.

14. Қаҳратон. Нурли оқишом.
Ой боқади том оша.
Болалар ўйинига
Ой қилади томоша.
Тепаликда муз сўқмоқ,
Кўрқоқнинг ранги ўчар.
Энг довурак болалар
— Бобомлар гартун билан
Сўқмоқдан чанги учар,
Айиқвой ҳам тепадан
Кўрқмай сирпаниб тушар.
Орқасидан болалар
Узун карвон бўлишар.
Қулоқларни тешигудек
Қизларнинг чинқириғи.
Қалин қорни ёндирар
Болаларнинг қилиғи,
Бақалоқ айиқчага
Ким қор отди юмалоқ.
Пастга юмалаб кетди
Копток каби бақалоқ.
Кимдир чанада учар,
Ким эса тоғорада.
Бир бола сандиқ миниб,
Пайдо бўлди орада.
Афсона ўйин бўлди -

Биров учар гиламда.
Бир бола мис лаганда
Парвоз қилар шу дамда.
Севимли ўйинчоқлар,
Телевизор унитилди...
Музлаган кўл устида
Хоккей ташкил этилди.
Меҳмонлар шарафига
Мусобақа бошланди.
"Рақиблар" ўртасига
Қора соққа ташланди.
Болалардан сайланган
Ҳакамлар холис бўлди.
Ҳатто оқ айиқча ҳам
Хоккейга мухлис бўлди.
Бой бермасдан вақтни бой,
Тезда ерга тушиди ой.
Болалар билан ўйнаб,
Ой осмонни берди бой.

15. Шаҳар осмони узра
Қорнинг ёдуси, нури.
Ёп-ёруғ кўчаларда
Бир хабарнинг шивирди.
Болаларнинг овози
Янграйди ҳар гўшада.
Шаҳар аллакимнидир
Интиқ кутар кўчада.
Гўдакларнинг тилида
Бир мужда сафо келди.
Болалар шомон бўлиб,
Деди: "Қорбобо келди!"
Амир деди:
— Қорбобо
Менинг юртимдан келди.
Сизни табриклаш учун
Менинг ортимдан келди.
— Жуда соз! Қорбобони
Нартага миндирамиз.
Гўзал шаҳримиз бўйлаб
Сайёҳат қилдирамиз.

16. ИПХнинг нозир
Соатига қаради.
Камарини тўғрилаб,
Мўйловини буради.
Кўча ҳаракатида
Кўрсатар эди йўриқ.
Радиоалоқадан
Кескин янгради буйруқ:
— Машина қатновини
Тезда тўхтатинг "СТОП!"
Йўлда чанани тортиб,
Итлар келмоқда ишоб.
Машинага ўтириб,
Нозир моторни ёқди.
Бу қандай ҳодиса деб,
Кўчага хушёр боқди.

17. Йўлда нартага миниб,
Қорбобо келар эди.
Болалар ҳайқиришар,
Кучуклар елар эди.
Светофор кўзи ёнди:
"Қизил-тўхта шу замон!"
Бу демак: тўхтамасанг,
Йўл ХАВФЛИДир, йўл ЁМОН!
Амир таёғи билан
Қорга чизик тортган дам
Чопаётган кучуклар

Таққа тўхтади бирдам.
— Ҳайрият... — деди нозир, —
Йўл тинч — кўнгли хотиржам.
Бундай транспорт тури
Бизга хос бўлмаса ҳам.
Барчага қутлуғ эрур
Янги йил, арча байрам.
Қорбобо болаларни
Сехрлаган завқли дам.
— Нарта билан кучуклар
Қаердан бўлди пайдо?
— Буни Амир дўстимиз
Шимолдан келди ҳайдаб.
— Нартани тортган итлар
Тундрадан келарми?
Улар йўл ҳаракати
Белгиларин биларми?
Амир деди:
— Итларим
Панд бермайди ҳеч қачон.
Даставвал қийин бўлди,
Сўнг ўрганишиди осон.
Биз шаҳарнинг ичида
Йўл юрган бўлсак-да кам.
Кўрқмай кетаверамиз
Сершовқин кўчада ҳам.
Дўстлар, боринг сизлар ҳам,
Интизор кутар ўлкам.
Сизнинг юртингиз каби
Менинг ўлкам ҳам кўркам.

18. Кўздан яшил нур сочиб,
"Тез юр!" деди светофор.
Оқ йўл тилади нозир:
"Сафар бўлсин бехатар!"
Итлар интилди олға,
Чана қўзгалди илдам.
Бу дам баҳш этар дилга
Олам-олам завқ, илҳом.
ИПХнинг нозир:
— Йўлдан кўнглим тўқ, — деди, -
Ўзбек фарзандларидек
Бахтли бола йўқ, — деди.

* * *

Қалдирғоч сайрагандек
Қиядаги унида
Болалар чуғурлашар
Уйларнинг балконида.
Олов гулдасталарни
Учиришиди осмонга —
Ёқут гулбарелар ёниб,
Учқун сочди ҳар ёнга.
Турфа гуллар рангидан
Осма боғ бўлди само.
Тушиди осмон зангидан
Шода-шоода қаҳрабо.
Мустақиллик майдони.
Баланд шоҳона арча.
Якдил жаҳон айвони —
Янги йил кутар барча.
Биз Қорбобони бошлаб,
Арча байрамга келдик,
Нартани четга ташлаб,
Тантанача қўшилдик.
Арча, арча, ям-яшил,
Қўл ушлашиб ўйнаймиз.
Қутлуғ бўлсин Янги йил!
Қувноқ қўшиқ куйлаймиз.

Рус тилидан Рустам
МУСУРМОН таржимаси

Маққорона сиёсатни фош этган асар

Баҳодир Мурод Алининг "Кўктўнликлар" қиссасида хиёнаткорлар қиёфаси

Дунёда бўлиб ўтган барча уруш ва курашларнинг мағлубиятига ватан хоинлари ва сотқинлари ҳам сабаб бўлади. Миллий-озодлик ҳаракати мағлубиятининг асосий сабабларидан бири ҳам юрт хоинларидир. Бундай хоинларни совет ҳукумати тарбиялаб етиштирди. Улар айёрлик билан ёшларни ўз томонларига оғдириб олдилар. Ота-оналарини ўзлари ўлдириб юбориб, болаларнинг бошини ҳам ўзлари силашди. Уларнинг етимлигига бойлар сабабчи, деб уқтиришди ва ўз халқига нисбатан нафрат уйғотишди.

Совет ҳукумати ёшлардан усталик билан фойдаланди. Чунки ҳали онги, ақли кўп нарсага етмайдиган ёшларни эгиб олиш осон эди. Улар ҳар қандай мақтовга учиб, эргаштирган одамнинг орқасидан кетаверадилар. Ёшлардан оқ-қорани ажратиш даражаси катталарникига нисбатан паст бўлади. Шунинг учун совет ҳукумати асосий эътиборни ёшларга қаратдилар, уларга порлоқ келажаклар ваъда қилиб, ўз халқига, ватанига, ҳатто, ота-онасига қарши боришга етадиган қилиб тарбияладилар. Уларнинг кўпларига қурол бериб, "босмачилар" — миллий-озодлик курашчиларига қарши жангга киритдилар. Улар кимга қарши жанг қилаётганликларини билмаган ҳолда курашдилар. Ватан озодлиги учун курашларни "душман" деб билдилар. Бу ҳол бадиий адабиётга ҳам олиб кирилиб, шундай хоинлар образи ҳар хил кўринишларда тасвирланган. Масалан, мустақиллигимиздан олдинги йилларда бундай кишилар ижобий қаҳрамон сифатида тасвирлансалар, мустақилликдан сўнг уларнинг ҳақиқий башаралари очиб ташланди. Масалан, Баҳодир Мурод Алининг "Кўктўнликлар" қиссасида шундай ватан хоинларидан бир нечтасини учратишимиз мумкин. Шулардан қиссанинг бош қаҳрамонларидан бири Жалолиддиндир. У советлар йўлини ҳақ йўл деб билган ва шу йўлдан кетган. Жалолиддин отасининг ҳожи бўлганидан уялади, номус қилади:

" — Ота, нимага ҳаж қилгансиз?

Отам зийрак, иллаганини бировнинг юзига солмайди, дилига озор беришдан тийилади. Сўровимнинг тагига етгач, бироқ кулимсираб жавоб қилиб қўя қолган:

— Айбим ҳожи бўлганимда, ўғлим?.. (Баҳодир Мурод Али. "Кўктўнликлар". Т., "Ёзувчи" 1991 йил, 30-бет)

"Инсоннинг қандай шахс бўлиб шаклланиши тарбияга боғлиқ эканлиги хусусида жуда кўп гапирганмиз ва ёзганмиз. Бу айни ҳақиқатдир. Бекорга "Отадан ёш қолган — ақдан бўш қолган" мақоли юзага келмаган. Жалолиддиннинг тарбияси билан отаси Қодирқулхожи

деярли шугулланмаган. Унинг онаси кўзёролмаёй ўлгач, бошқа аёлга уйланиб, қўшни қишлоққа кўчиб кетади. Жалолиддин қари бувисининг қўлида ўсади. Шундан уни қизиллар гумон қилиб келишганидан, унга яхши муомила қилишганидан хурсанд бўлади. Аслида эса қизилларга ўзи каби "кўзи очилмаган"лар қўл келишини англаб етмайди". (Ҳ. Каримов. "Миллий-озодлик курашчилари ва адабиёт")

Қодирқулхожи ўзи ўқиган, имони бут одам бўлишига қарамай, ўғли қизилларга қўшилиб кетди ва ҳатто отасидан ор қилишгача бориб етди. Бунинг ҳаммаси тарбиянинг натижасидир. Қодирқулхожи ўғлига вақтида тарбия бера олмади. Унинг ўрнига қизиллар ўғлини тарбиялаб қўйишди, тутган йўли тўғри йўл эканлигини Жалолиддинга сингдиришди.

Асарда шундай сўзлар бор:

"Яхшиям гумон қилганики, ҳақиқатни эрта танидим, мазлум халқнинг озод бўлишига ўз ҳиссамни қўшмаётиман. Қайси бир гал отамга шундай десам, бошини сарак-сарак қилиб, ёнидаги шеригига афсусланган:

— Айбга буюрмайдилар, тақсир ер-сувни олдириганимиз етмагандек, қафасдаги лочинимизгача қўлдан кетганга ўхшайди. Ҳаммаси кетса кетсину, тарбия кетмасин экан, кейин ҳеч бирини ўнглаб бўлмакан. Биздан бир хатолик ўтдиким, энди тузатиш қийин.

— Риёзат чекманг, ҳожим, ёшлик нодонлик дейишган, бориб-бориб аслига қайтади.

— Бизнинг умидимиз шундай, иншоллоҳ, ўзига келар. — Кейин менга юзланди: — Мулла Жалолиддин, одамларни имондан ажратиб озод қилиб бўлмайди. Имоннинг ўзи озодлик. Бундан бошқа озодликнинг ўзи йўқ". (Баҳодир Мурод Али. "Кўктўнликлар". Т., "Ёзувчи" 1991 йил, 29-бет.)

Ҳақиқатан ҳам, имонсиз одамни озод қилиб бўлмайди. Советлар одамларни имон-этиқоддан, диндан маҳрум қилдилар. Жалолиддин, Мансур каби имонсиз, диёнатсизларни етиштириб чиқардилар.

Асар қаҳрамонларидан бири Мансур бой отасининг ўлиб кетганидан қувонади. "Агар тирик бўлса, келажакимга тўсиқ бўлар эди", деб ўлганига шукроналар айтади. Бу ҳам имондан айриришнинг бир тури бўлиб, советлар тарбиясининг маҳсули эди.

Баҳодир Мурод Алининг "Кўктўнликлар" қиссасида тасвирланган ватан хоинларидан яна бири қирғийнинг боласидир. Ошқора душманни енгиш қийин эмас. Чунки унинг душманлигини билса бўлади. Лекин душман ўзини

дўст кўрсатиб юрган бўлса, бу жуда хавфлидир. Чунки унинг душманлигини билгунингизгача, у кўп нарсалар қилиб улгуради. Қирғийнинг боласи ана шундай номард душмандлардан биридир:

"Нисорага янги уйланган кезлари. Қайнотасиникидан уч-тўрт йигит билан қайтаётса, тутзорнинг йўлини кесиб чиққан, отнинг жоловига ёпишиб йиғлаган-сиқтаган:

— Асқарали ака, сиз раҳм қилмасангиз, бошқаси қарамайди. Отамиз бир ҳунар ўргатмаган экан. Қаёққа бош уришга ҳайронман. Қирғийнинг боласига биров ишонмайди; кўпи калтадумларга қўшилиб кетди. Пешонам шўр бўлмаса, қирғийда туғиламанми?! Акамни яқинда чиқардик, олтига укам билан касалманд акамнинг кўлидамиз. Бошимизни силайдиган одамимиз йўқ. Сиз акалик қилинг. Минг қилса ҳам қирғийга поччасиз".

Асқаралибек қирғий боласининг лафзига ишонди. Лекин шундан кейин унинг ишлари орқага кета бошлади. Умаралибек ўлди, ўзи эса кетма-кет мағлубиятга учрай бошлади. Буларнинг ҳаммасига сабабчи қирғийнинг боласи эди. Унинг сотқинлиги туфайли Асқаралибек кўпга тушди ва ватанимизнинг босқинчилар томонидан босиб олинishi тезлашди.

Ватанга хоинлик қилиб Шўроларга сотилган шахслар бадий адабиётда жуда кўп учрайди. Уларнинг баъзилари ўз манфаатини ўйлаб Шўролар томонга ўтган бўлса, баъзилари ёшлигидан шу руҳда тарбия топган ва ўзи танлаган йўлнинг тўғрилигига ишончи комилдир. Давр талаби билан бу шахслар асарларда ижобий қаҳрамон сифатида тасвирландилар. Шундай қаҳрамонлардан бири Парда Турсуннинг "Ўқитувчи" романи бош қаҳрамони Элмуроддир. У оч-яланғоч юрган бир пайтда Шўро ҳукумати унинг жонига оро қиради. Уни мактаб-интернатда ўқитади, кийинтиради ва боқади. Элмурод интернатга ўқишга келгандан кейин "кўзи очилади" ва ҳақиқий бахтга Шўро ҳукумати орқали етишиш мумкин деб ўйлайди. У бу йўлда бутун умрини бағишлашга тайёр. Элмуроднинг бундай фикрлашига ҳали ёшлиги, оқ-қорани ажрата олмаслиги ва унга берилган тарбия таъсир ўтказган. Шўро ҳукумати шундай устомонлик билан иш олиб борганки, бунинг натижасида жуда кўп ватан хоинлари етишиб чиққан. Шундай хоинлардан бири "Кўктўнликлар" қиссаси қаҳрамонларидан Мансурдир. У ёшлигида олган бир неча жароҳатлари сабабли хотирасидан айрилган, болалигини яхши эслай олмайди. Шўро ҳукумати шундай ногиронлардан ҳам унумли фойдаланган. Асарда шундай ўринлар учрайди:

"Кундан-кун оқиб келаётган хушхабарлар, янгидан-янги йўриқлар шуни исботлаптики, бойлар тугатилса камбағал етим-есирларнинг омади чопади, ҳамма нарса уларга қолади. Мансурнинг етимлигига ҳам мана шу бойлар айбдордай, шулар бўлмаса у етим бўлмайдигандек, мабодо Нусратҳожининг мол-мулки тортиб олинса, Мансур бойиб кетадигандай, уни биров бошқа етим деёлмайдигандай. Уни янги жамият кўллаб-қувватламаганда бой ва камбағалнинг фарқига етолмай, ўзини шу кўйга солган бойларга қуллик қилиб ўтармиди... яна ким билади. Энди кимсан — Мансур мелиса (милиция) — ҳукумат. Бошида шапка, эгнида кител, белида энлик камар, орқасида пагон, галифе шиму,

хиром этик. Ким уни шу пайтгача шундай кийинтириб, ким обрў-этиборга лозим топибди? Хуррият!". (*Баҳодир Мурод Али. "Кўктўнликлар". Т., "Ёзувчи" 1991 йил, 70-71-бетлар.*)

Мана советларнинг ишонтиришдаги усталиги. Шу усталик билан улар не-не ўзбек фарзандларини ўзлари томонга оғдириб олдилар. Шу хоинлар туфайли Ватанимиз яна босқинчилар зулми остида қолди.

Ўзбек адабиётида тарихий асарлар жуда кўп ёзилган. Уларда узоқ ўтмишдан тортиб яқин тарихгача бўлган воқеалар тасвирланган. Тарихий асарларнинг инсон маънавиятида тутган ўрни беқиёсдир. Тарихий асарларда тарих ҳақиқати тўғри ёритилган бўлса, улар ҳақиқий дурдона асар сифатида баҳоланади ва ўз қадр-қимматини сақлаб қолади. Аксинча бўлса вақт ўтиши билан ўз аҳамиятини йўқотади. Миллий-озодлик курашчилари ватаниннинг мустақиллиги, ўз тили, дини учун миллий қадриятларнинг оёқ ости бўлмаслиги йўлида курашганларни талончи, босқинчи сифатида тасвирлаб уларнинг руҳи чирқиратилди.

Мустақиллик қўлга киритилгач, шароит бутунлай ўзгарди. Ҳамма нарсага кенг йўл очилди. Тарихни изчил ва ҳаққоний ўрганиш йўлга қўйилди. Тарихий обидаларни асраш учун эътибор қаратилиб, тарихий ҳақиқатни тиклаш бошланди. Шундай экан, шоир ва ёзувчилар эркин ижод қила бошлади. Миллий истиқлол курашчиларига янги нуқтаи назардан қаралган асарлар пайдо бўла бошлади. Шукур Холмирзаевнинг "Қора камар" драмаси, Иброҳим Каримнинг "Мадаминбек", А. Ибодиновнинг "Қўрбоши Мадаминбек", Б. М. Алининг "Кўктўнликлар" қиссаси шундай асарлар сирасига қиради.

Асарни ўқиган ҳар бир китобхон, биз ҳозир яшаётган тинч ва фаровон ҳаёт, яъни мустақиллик осонлик билан қўлга киритилмаганлигига яна бир бор амин бўлади. Аждодларимиз шундай кунларга етишишга ҳаракат қилишди ва курашди. Уларнинг орзулари бизда рўёбга чиқди ва ушалди. Бунинг учун биз Оллоҳга қанча шукроналар қилсак кам албатта. Ҳозирги мустақил ватанимизнинг қадрига етишимиз уни янада улуглашга, кўкларга кўтаришга ҳаракат қилишимиз керак.

Демак, ҳар қандай жамият муайян маънавий-ахлоқий талаб қоидалар тизими доирасида яшайди. Ахлоқ жамият тараққиётининг маънавий воситаларидан бири ҳисобланади. Ахлоқни инсон эрки ва инсон бурчининг диалектик бирлигидан ташкил топади дейиш мумкин. Бинобарин, жамият ва инсон қалбининг кўзгуси бўлган бадий адабиёт маънавий-ахлоқий масалаларга мудом мурожаат этиш, мураккаб ва чигал инсоний муносабатларни бадий инъикос эттиришни табиий ҳол деб тушуномқ жоиз.

Халқимизнинг азалий орзуси бўлган Мустақиллик жуда кўп жабҳаларда бўлганидек, маънавият соҳасида ҳам катта ўзгаришлар ясади. Жамият ҳаётида мавжуд бўлган маънавий-ахлоқий муаммоларга ҳар қачонгидан кўра ҳам диққат-эътибор кучайди.

Шерзод АКРАМОВ,
Низомий номидаги ТДПУ
магистранти

Икром ИСКАНДАР

Соғинч сўз шаклида кўринар кўзга

АЗА

Итимнинг оти
Қайғу эди...
Қайғусиз одам каби
Улик энди
Занжир.

БАҲОРДА

Гуллар киприк қоқмай осмонга боқар,
осмонни тўлдириб учар эди
қанотлари синиқ қуш овози.

* * *

Қоним жўш уради. Қоним
хасдай оқизади танимни.
Бовурига яширди кимни
қалқиб бораётган жоним?

Дарахт каби тек қотдинг нега,
кўрдингми чап кўксингнинг тошин?
Тағин чимрилмоқда қошинг,
ў, муттасил ақлимни еган
хусн... Сен-чун қовоқ уйғулик,
ўзим учун мислсиз, ғоят
ортиқ даражада жиноят
қилдимми ё тағин, суйгулим?

Дарё каби оқар қоним-да,
Гулим, гарчи хас каби танман,
мен ҳамиша сени севганман —
сени яширганман жонимда.

* * *

Ёмғир ёғар...
Қулоқларга қочиб киради шитирлаб
ёмғирда ивиб кетган бир
Товуш.

БАҲОР

Қабристон ёнида ўсган Ток
дўнмайган қабрларни кўриб ўйлади:
— Бу тоқларни қачон очишаркин?

КАПАЛАК

Ҳовлида хуш ҳавода
кун нурига бўй чўзган
озоддил турналар-ла
лак-лак фалакка палак
отган гуллар бўйини
тўтиё айлаб кўзга
кўшиқларин тинглаган

ўйин тушган капалак,
ўйинга ҳам олмайсан
осмонсизлик қағрида
ҳатто бир титроқ шамнинг
қуёш каби ёнишин,
тингламассан ҳув пастак
деразадан нарида
тувакдаги гулларнинг
хонанишин хонишин...

Ўйин тушган капалак.

* * *

Улан тошдай қотди-ку одам.
Мени эсламайсан, эсмайсан сарин,
тун — узоқ чўзилган уйқумни,
кўзларим тубига чўккан қуйқумни —
тушларимни тўзғитмоқ сари
сарсари елмайсан, шаббодам.
Бир тош каби қотди-ку одам.

Кел, макони қай бир кунжикдир,
ёпинганча юпқа "уҳ"имни
ухлаётган бир норасида —
жисмимдами, дил орасида
танг, қунишиб ётган руҳимни
тонг салқини каби жунжиктир!

Эсла мени, мен сари эсгил,
сарсари ел сарин шаббодам!

ҲОЛАТ

Кўнглим
Кўнги
Ларзага
Тушар
Даражада
Хотиржам.

* * *

Бутун умрим сенинг ёнингдан ўтдим.
Хаёлинг олишга етмади умрим -
бир оний лавҳадай ёдингдан ўтдим.

* * *

Ташқарида оппоқ қор,
қиш кечаси узундир.
Соғинчли суҳбатимиз
кечадан ҳам узундир.
Печда гуруллар олов,

соғинч ёнар юзингда —
қизиб борар томирим,
қароғинга чўғинган...

Ҳеч ким ҳалал бермагай,
туман бизга саркарда —
деразага ташидан
тортади қалин парда.

ТОШОХУР ШАМОЛИ

Бир жуфт садақайрағоч
шоҳларини қизларнинг
сочидай тараганда
кўринади камоли
тоғдан қуюлиб келган
худди чақмоқдай илдам,
ўжар ва ўйинқароқ
Тошоҳурнинг шамоли.

Уловларнинг ортидан
чанг кўтариб югурар
қишлоқ кўчаларида
тўзғитади изларни,
қизлар танига чиппа
ёпишар кўйлақлари —
Тошоҳурнинг шамоли
қаттиқ қучар қизларни.

Кечалари висолга
ошиққанча ошиқлар
иўх хуштак чалганича
девордан мўраларкан,
бир дардга чалинганми
Тошоҳурнинг шамоли
мунча ғамгин бир куйни
чалади мўрилардан.

Севармидим мен уни
хаёлимдай, тушимдай
ҳад билмас вақт қағтида
бетиним елмасайди,
Тошоҳурнинг шамоли
боладай ўжар ва ғўр,
мен каби жаҳонгаишта,
сарсону телба, дайди...

Ғаллаорол ва Бахмал туманлари
чегарасидаги қишлоқларда қишин-
ёзин бетиним эсгувчи Тошоҳур
шамоли тепа Оқчўёл тоғида охур
шакли улкан тошдан тушиб келади,
дейишади.

* * *

Лаҳзалар асрдай қолдиргай асар —
васлингни юз йиллаб кутганим ҳаққи,
кўрганда ҳам сенга бир сўз айтолмай
хатто кўз ташлолмай ўтганим ҳаққи
мен сенга мактублар ёза бошладим —
ниҳоят кўнглимда соғиниб тўзган
фикр сўз ҳажмида шаклга кирар,
соғинч сўз шаклида кўринар кўзга.
Истило этилди истиҳола ҳам,
журбат остонада устин киймоқда.
Ҳисларнинг жиловин буш қўйиб мана,
мен ўзни тияяпман ўзни тиймоқдан.

* * *

Асов отда ўтиб борар
кузнинг бир парча куни

ҳилпираган этаклари
бирров тегар юзимга,
қуруқшаган шохга мезон
илинади юкуниб,
хазонлар жон қадар иссиқ
кўринади кўзимга.

Бу тўрт кунлик дунёсида
сенсиз бир он яшайдан
тополмасдан ҳеч бир маъни
кўнглим ер ич-этини.
Бешафқат Вақт беозордай
кўринсада ташидан,
очиқ тақвимнинг бетини
варақлайди бетиним.

Интиқ юрак хатто бир сўз
айтишга ҳайиқади,
айрилиқнинг денгизида
суза олмасанг ёмон.
Шамол сувни тўлқинлатар
ва ҳайдайди қайгадир,
мавжлантириб дилни соғинч
бошлаб кетар сен томон.

ИХТИРО

Мен "йўқ" дан "қўй" қилдим,
"йўқ" сўзини тескари ўқиб.
"Овсар" — "расво" бўлди.
"Нодон" эса...
Барибир "нодон"лигича қолди.

СЎЗ — ЁШЛАРГА**Дилфуза ТИЛЛАЕВА,***Чуст педагогика коллежи талабаси***НУР ЭМИБ УЛҒАЙҒАН АВЛОД**

Менинг орзуларим бир жаҳон.
Хаёлларим осмон. Коллежимга ҳар
куни худди байрамга отлангандек
бориб келаман. Коллеж нафақат
билим ўчоғи, балки чинакам
қувонч кучоғи ҳамдир. Чунки у ерда
сиз юзлаб, минглаб бахтиёр
чеҳраларни учратасиз. Улар билан
суҳбатлашасиз, сирлашасиз. Дўстларингиз
шодлик ва бахтиёрлигидан
беихтиёр сизга ҳам юқиб қолади,
бир қувончингиз минг бўлади,
гўёки осмонларда беқанот учасиз.

Ҳа, мен худди шундай ўйлайман,
мен худди шундай сўйлайман. Чунки
бунга тўла ҳаққим бор. Чунки мен
мустақиллик насими эсиб турган
юртда ҳур ва озод тугилган фарзандман.
"Тугилдим шу он бўғилдим" деб
ёзганди бир пайтлар элимизнинг
аҳоқли шоири Ҳамид Олимжон. Мен
шу сатрларни ўқиганимда беихтиёр
йиглаб юборганман. Чунки шу
қисқагина сатрда юртдошларимизнинг
ўтмиши яққол ва ёрқин аксини топган.

Мустақилликдан нур эмиб улғайган биз -
бугунги авлод, юқорида қайд этганимдек,
қанчалар шодлансак ҳам, қанчалар
фахр этсак ҳам арзийди. Юртбошимиз,
ҳукуратимиз мустақилликнинг илк
дамлариданоқ биз ёшларга эътибор
бериб, бошимизни силаб келяпти. Бу
ҳам етмагандай 2008 йил - "Ёшлар
йили" деб эълон қилинди. Биламиз,
бунинг замирида юртбошимизнинг,
ҳукуратимизнинг буюк келажакни
кўзлаган улкан режалари, биз ёшларга
қаратилган ишонч ва умиди бор. Биз
энди худди шу ишонч ва умидга лойиқ
авлод бўлишимиз, чиндан ҳам
мустақилликдан нур эмиб улғайган
авлод эканимизни исботлашимиз керак.
Бунинг учун бизларга ҳамма шарт-шароитлар
муҳайё. Янгидан янги мактаб ва
коллежлар қурилиб, энг замонавий ўқув
анжомлари билан жиҳозланган. Кутубхоналар
бой. Компьютер тизими хизматимизда.
Яна нима керак? Бу ёғи ўзимизга
боғлиқ. Юртимиз, ҳукуратимиз
ишончига масъулият билан ёндошиб,
иштиёқ билан таълим-тарбия олишим
керак, холос.

Гўзалой МАТЁҚУБОВА**Кўнгилдаги ғурур**

Мени гўзал пойтахтга узоқ Хоразмдан
эзгу орзуларим бошлаб келди. Айни
қунда Мирзо Улуғбек номидаги Миллий
университет қошидаги Олий Адабиёт
курсида таҳсил олаётганман. Таниқли
адабиётшунос олимлар, ижодкорлар
бошимизда парвона. Ҳар бир сабоқни,
машғулотни астойдил, самимият билан
ўтишади. Биз бундан жуда-жуда
хурсандимиз.

Ушбу 2008 йил муҳтарам юртбошимиз
томонидан "Ёшлар йили" деб номланди.
Бу биз навқирон авлод учун
фахрлидир. Чунки дунёнинг ҳеч бир
мамлакатиде, ҳеч бир бурчагида
давлат диққат — эътиборида бўлган
биздек ёшлар йўқ. Эътибор, ғамхўрлик
кўрсатилмаган жойда болалар
ўртасидаги гиёҳвандлик, талончилик,
зўравонлик каби жиноий хатти-ҳаракатлар
кучаяди. Бу охир — оқибат
мамлакат таназзулига олиб келади.
Худо ўшандай кўргуликлардан
сақласин.

Мен таълим олаётган Олий Адабиёт
курси Россиядан ташқари, бошқа ҳеч
бир мустақил давлатлар ҳамдўстлигида
ташқил этилмаган. Худди шу нарса
ҳам кўнглимизни ғурурга чулғайди.
Худди шу нарса барча соҳалар қатори
адабиётимиз эртасига ҳам ишонч
уйғотади. Юракларга илҳом бағишлайди.

Пурвиқор Зомин тоғлари қўйнида,
олис Қорақалпоқ диёрининг Эллиқалъа
туманида ўтадиган адабиёт ва шеърят
байрамларини ким ҳам эшитмаган
дейсиз. Буларнинг барчаси ёш қаламкашларнинг
эртасига ғамхўрликдир. Демак, биз
навқирон авлод вакиллари шу ғамхўрлик
ва эътиборларга муносиб бўлишимиз зарур.

СОЛДАТ ОВИ

Аввал замондан бир хангома

Тирикчилик — тирриқчилик... деганлари рост экан. Бўлмаса Шерқўзи гулдай хунари — ўқитувчиликни ташлаб таксичиликка ўтармиди! Сабаби маълум. Куруқ ойлик қисир кўйга ҳам етмайди. Раҳматлик отасидан эскироқ бўлса-да "Москвич" мошин қолган экан, ишқилиб шу матоҳ тирикчиликка яраб турибди. Лекин кейинги пайтда "Маршрутка"ларнинг болалаб кетгани ишнинг белига тепди. Шўрлик Шерқўзига ўхшаганларга жабр бўлди. Машина эшигини ланг очиб кўйиб, мижоз пойлаб эснашдан нарига ўтмай кўйди.

Эрининг ранги синиқиб, киссасида шамол ўйнаб қолганини сездими, хотини маслаҳат берди:

— Хўжайин, ҳозир "солдат ови" мода бўлган. Божангиз, қатта опамнинг эри шундай деди. У киши ҳам қирқ йиллик таксист-ку! Тушуми ёмон эмасмиш. Ҳозир, какраз сезон маҳали. Вокзал-показалга чиқингчи. Ўқитувчисиз, Худо тил-жағдан берган бўлса! Гавдангиздан ҳам туя хуркса...

Бу жўяли фикр Шерқўзига маъқул тушди. "Ушбу дамдир, ўзга дамни дам дема!" дея "Балогардон" дostonидан икки қатор байтни хиргойи қилганча, дарҳол вокзалга қичаб жўнади. Бориб қараса, эҳе... ундан бошқа ҳам "хотинидан маслаҳат олганлар" кўпчилик экан! Шерқўзи тушқунликка тушмади. Мушукдек пайт пойлади. Вагондан тушган тўрт-беш солдат болаларнинг бирига чанг солди — енгидан маҳкам ушлаб олди.

— Укажон! Мошин тайёр... Энагиналаринг интизор, изларинга илҳақ бўлиб кўз ёши тўкиб ўтиргандир. Волидаи мушфиқни куттириш ярамайди. Қани кетдик!

Ҳарбий хизматдан қайтаётган йигит Чиялидан экан. "Жуда саховатли одамлар улар", хаёлидан лип этиб ўтди Шерқўзининг. Аммо манзилга етгач ҳафсаласи пир бўлди-кўйди. Мезбон чол невараси билан совуққина кўришаркан, "такси"га қараб ёвқараш қилди.

— Ҳе, энагарди боласи! Автобусда келсанг путинг жиртилиб қолайдими?! Отанг Чиял бозорга кетган. Келса расчўтлашади... Сени кўриб келганимизга ҳали икки ой бўлгани жўқ, бу бойвачча эса мошинда керилиб... Ҳе-е, боди!

Шерқўзининг "Бозорчи ота"ни кутишга фурсати йўқроқ эди. Шу боис бова билан савдолашишга тушиб кетди. Униси у деди, буниси бу деди, ниҳоят чорак соат қўл силтишлардан сўнг, суюнчининг нархи "Бир товук, йигирмата тухум..."га бичилди.

Мазахўрак бўлган Шерқўзи эртаси яна барвақтроқ бекатга чиқди. Энди поезднинг қораси кўрингандики, кимдир енгидан тортиди. Ўгирилиб қараса тижоратчи қайнонаси — тўрт халта тугун билан ишшайиб турибди.

— Вой, меҳрибон куёвгинамдан айланай. Сафардан келишимни билган улмидан-да! Қани, багажни очинг, болам... Эртанги бозордан кечикмай!

Шерқўзининг икки кўзи вагонларда "пашша кўриди".

— Јочинг, хола! Тошқандан каттаконларим келяпти. "Минтаксипранс" ваэирлигидан! Ие ана..

Јайнона "вой, каттаконларинг јағи мендан авиз

бўлдими! Қизимга айтиб, терингга сомон тиктираман!" деганча қолаверди. Шерқўзи лапангланганча олдинга интилди. Йўқ, барибир кечикди. Амал-тақал қилиб, зўрға биттагина солдатни тўрига илинтирди.

Шу тариқа ҳафта-ўн кун Шерқўзи ҳарбийдан қайтувчи йигитларнинг йўлини пойлади. Сўнг тўсатдан солдат болагиналар кўринмай қолишди. Ўша кунда ҳам Шерқўзи анча маҳалгача дарахт соясида чивин кўриб ўтирди. Бир куни бундай қараса, перроннинг нариги тарафидан Аскар мундиридаги, барваста, шоп мўйловли, кўлида тугун, бир киши ҳуштак чалганча оҳиста кетиб боряпти.

Шерқўзи икки сакрашда унинг йўлини тўсди.

— Йўл бўлсин, укагинам... йўғ-е!

Шерқўзи синчиклаб назар солса, "солдат бола"нинг ёши ундан каттароқ, устига-устак мўйлови ҳам бор. Шундай бўлса ҳам, у ўзини йўқотиб кўймади.

— Акагинам! Қани, мошин тайёр... Физ этиб олиб бориб кўяман!

Акагина мўйлов силади.

— Уй яқин эди-ку?! Хўп майли... Биров илтимос қилса, ҳечам йўқ деяёлмайман...

Шерқўзи овнинг қуруқ бўлмаганлигидан оғзи қулоғида, машина чамбаранини айлантитаркан, ҳазил оҳангида сўради:

— Акагинам, бу дейман... Роса мижиғини чиқазиб хизмат қилиб келяпсизми, дейман-а?

Јана мўйлов силанди.

— Нимасини айтасиз, ука. Роппа-роса ўттиз йил бўлди шу хизматни бошлаганимизга!

— Ўхў! — Шерқўзининг ҳайрати ошди. — Биз ҳам моряк бўлганмиз, армияда, лекин хизмат уч йилдан ошмаган. Шу жойга етганда Шерқўзи "солдат"га шубҳа билан тикилди.

— Формангиз ҳам сал бошқачароқми? Ўзи армия хизматидан келяпсизми?

Бу сафар ажабланиш "мўйловга" юқди.

— Қанақа армия?! Солдат бўлганимизга йигирма йилдан ошди-ку... Мен ҳозир пожарникман. Ўт ўчириш командасида ишлайман.

Шерқўзининг чамбарак тутган қўллари чангак бўлди, ранги қум ўчди, тили гапга келмади. У шу тобда машинани тўхтатишни ҳам, юргизишни ҳам билмай қарахт ҳолга тушганди...

O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi,

«Kamolot» yoshlar ijtimoiy harakati

Jamoatchilik kengashi raisi:

Abdulla ORIPOV

Jamoatchilik kengashi:

Gulruh A'ZAMOVA
Abulqosim MAMARASULOV
Ahmad OTABOYEV
Nurmat OTABEKOV
Minhojiddin MIRZO
Shunqor XUDOYBERDIEV
Ahmad USMONOV

Bosh muharrir

Sobir O'NAR

Bosh muharrir o'rinbosari

Luqmon BO'RIXON

Mas'ul kotib

Akbarali MAMASOLIYEV

Tahrir hay'ati:

Odil YOQUBOV
Abduqayum YO'LDOSHEV
Abdusaid KO'CHIMOV
Sirojiddin SAYYID
Rustam MUSURMON
O'rozboy ABDURAHMONOV
G'affor HOTAMOV

Yoshlarning adabiy-ijtimoiy jurnali. 1982 yildan chiqa boshlagan.

© "Yoshlik" № 1 (2187) 2008 y.

Ushbu son "Yoshlik" jurnali tahririyatining kompyuter markazida sahifalandi.

Sahifalovchi: Saodat RUSTAMOVA

MUNDARIJA

MUHARRIR MINBARI

Sadag'ang ketay, yoshlar... 1

NAZM

Abdulla ORIPOV. Vatan ulug' pirga o'xshaydi. 2
O'LMASOY. Umid kela boshlar yaqinroq. 35
Ikrom ISKANDAR. Sog'inch so'z shaklida ko'rinar ko'zga. 44

JAHON ADABIYOTI

Bogumil GRABAL. Beatriche. Hikoya. 27

KELAJAK OVOZI

Gulnoza MAMARASULOVA. Dillarda ishonch. 35

NASR

Zulfiya QUROLBOY qizi. Mashaqqatlar girdobi. 6
Abdulla AHMAD. Yurakdagi ism. 31

XOTIRA

Tog'ay MUROD. Kundalikda qolgan satrlar. 30

O'ZBEKISTON DUNYOVIY DAVLAT

Shuhrat SIROJIDDINOV. Din haqida suhbatlar. 37

NEVARAKULCHA

Yoqub XO'JAEV. Shimollik mehmon. 39

JAJI TADOIQOT

Sherzod AKRAMOV. Makkorona siyosatni fosh etgan asar. 42

YELPUG'ICH

Muhammad OCHIL. Soldat ovi 47

Muqovalarimizda

1-betda: 2008 yil — Yoshlar yili

2-betda: «Kelajak ovozi — 2007» ko'rik-tanlovi g'oliblari

3-betda: Taniqli shoir, O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan madaniyat xodimi Matnazar ABDULHAKIM

Manzilimiz: Toshkent shahri, O'zbekiston ko'chasi, 16A-uy.

Telefon: 227-08-23, **E-mail:** yoshlik-xatlar@rambler.ru
Bosishga 11. 12. 2007 yilda ruxsat berildi.

Qog'oz formati 60x84 1F8. Nashriyot hisob tobog'i 6,0.
Indeks 822 ISSN 0207-9137

Jurnal 2007 yil 4 mayda Matbuot va Axborot agentligi tomonidan 0253 raqami bilan ro'yxatga olingan.

Jurnaldan ko'chirib bosilganda «Yoshlik»dan olindi» deb izohlanishi shart.

Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi bosmaxonasida chop etildi.

Buyurtma № 12

Manzil: Toshkent. sh. X. Sulaymonova ko'chasi, 33-uy.